

ARANY

ARANY

ARANY J.
ÖSSZES
KÖLTEMÉNYEI

ARANY J.
ÖSSZES
KÖLTEMÉNYEI

ARANY J.
ÖSSZES
KÖLTEMÉNYEI

ARANY J.
ÖSSZES
KÖLTEMÉNYEI

1.

2

3

4

5

6

N. M.

N. M.

N. M.

N. M.

92 M RE

77.628/

14

OSZKO

9 R/
37

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ARANY JÁNOS

ÖSSZES

KÖLTEMÉNYEI.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST, 1867.

KIADJA RÁTH MÓR.

41

ARANY JÁNOS

ÖSSZES

K Ö L T E M É N Y E I.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEGYEDIK KÖTET.

PEST, 1867.

KIADJA RÁTH MÓR.

ARANY JÁNOS

NAGYOBB

ELBESZÉLÉSEI.

MÁSODIK KÖTET.

○ BUDA HALÁLA.

○ MURÁNY OSTROMA.

PEST, 1867.

KIADJA RÁTH MÓR.

~~P.O. Hungary
32i mb~~

~~ER~~

Országos Széchenyi Könyvtár

(92)

M 77628

4

M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növendékszt.
1912 év 9. 27.

(R2)

✓

BUDA HALÁLA.

HÚN-REGE.

(1863.)

MÁSODIK KIADÁS.

Országos Széchényi Könyvtár

Jelige :

(Ethela) Budam fratrem suum manibus
propriis interfecit . . . eo quod . . . metas
inter fratres stabilitas transgressus fuerit
dominando.

Sim. de Keza Chron. Hung.

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ

az első kiadáshoz.

Jelen költemény, a mennyiben Buda viszonyát Etelével tárgyalja, teljes egész; de a mennyiben későbbi fejlemények alapjául szolgál, csak mintegy előjátékát teszi a nagy tragédiának, mely a szerző gondolatában már megalkotva él. Annálfogva, ha talán a költői nemesítés ellen kifogása lenne a bírálóknak: kéri a szerző ezt tekintetbe venni. Tudniillik e költeménynek is egy *magasb* egységbe kell-vén összefolynia, nem lehetett ennek *special* egységét annyira bezárni, hogy a továbbiakkal minden kapcsolata megszűnjék.

Mi az elbeszélés ószerűen naiv formáját illeti, az nem *affectatio*. Szerző annyira s oly kizárólag jelen tárgyhöz tartozónak véli ezt, hogy részéről képtelen vakmerőségnek gondolna egy oly eposzt, melyben Attila szerepel, így kezdeni: „Férfiat énekelek“ . . . stb. míg a krónikák egyszerű nyelvének sok mindent el lehet mondani. Hanem ezt és a hasonlókat olvasói ítéletére bizza

a szerző.

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

Buda király

megosztja öröksével¹⁾ az uralkodást.

Hullatja levelét az idő vén fája,
Terítve hatalmas rétegben alája;
Én ez avart jártam; tűnődve megálltam:
Egy régi levélen ezt írva találtam.

Már Keveházába²⁾ Bendeguz megtére,
Rof³⁾ is oda szállott, jó Buda testvére;
Most Buda országol (mert ő vala közbül)
Atyja örökségén három fia közzül.

Tisza-Duna síkján, Zagyva folyó mellett,
Sátora egy dombon kék égre szökellett;
Ez vala a város, ez Buda királyi
Lakhelye, faművü sátor-palotái.

Nem szorul e város tetemes falakra,
Nagy henye kövekből nincs együvé rakva;
Az erőnek szolgál kirepítő fészkül,
Nem a pulyaságnak biztos menedékül.

Tündér palotának bizonyára hinnéd
Melyet a fuvó szél tovalehel innét;
Mintha csak a földből kelne egy-egy ága,
Tornyosan áll s czifrán: a pusztá virága.

Onnan Buda nyáját őrzi vala békén,
Szeliden országol húnok erős népén,
Lát egyenes törvényt, mint apa, mindennek;
Ül lakomát vígan; áldozik Istennek.

Egy nap is udvarhoz rendelte a főket,
Áldozni, tanácsba, összehívá őket;
Gazdag aranyhímmel vont falu sátorban
A nagyok, a bölcsek telepedtek sorban.

Ott vala, ím, öcsese Etele királyfi,
Bendeguz atyjoknak éltes daliái:
Régi Szalárd, Bulcsu; — Torda öreg-táltos,
Szömöre a kádár és a gyula Álmos.

Ott sunnyoga hátul az idegen Detre;
Nem üle jobbagyként főfő kerevetre,
Tisztessége vagyon, de magát alázza,
Hódoló mosolynak arczát lepi mázza.

Hogy mind begyülének, ezek és a többi,
Hún ágak apái, hún seregek főbbi:
Fényével a homlok mind szegül Budára,
Ő pedig ily szókat vészen ajakára:

Az öreg Istennek adassék tisztelet,
Ki hadszekerén jár magas felhők felett,
Megűzi a rosszat lángtollu nyilával,
Jókra viszont jót ad két teli markával.

Tanácsot az ember bízva mikép leljen?
Kivált maga ülvén fejedelmi helyen? . . .
Ide-oda lelkét úgy verdesi baj, gond,
Mint hegy tetején fa szél mentibe' hajlong.

Ki meri mondani: ezt teszem, ez jó lesz;
Községre, magamra, tisztelet-hozó lesz?
Nyilat is ellőjük — mindennapi példa —
Szél veri utjából, nem jut soha célba.

Gonosz egy ló a tett: fölveszi gazdáját,
Hagyja előbb fékkel igazítani száját;
De neki-bogárzik minden kicsiségre:
Viszi tűznek-viznek, lehajítja végre.

Egyet tudok, a mi, emberi dologban,
Hogy sükere légyen, teheti legjobban:
Józan okos mérték. Ez folyamok partja,
Mely rohanó tettek árját visszatartja.

Mértékre a kalmár javait emelvén,
Ott ül az igazság, rúdja közép nyelvén;
Mértékkel a bíró feleket juháztat,
Közöli a vágást, engedve hibáztat.

Ott az egyenesség, ott pihen a béke,
Hol lebegő sulynak más suly nehezéke;
Két összefolyó viz háborogva indul
Míg színbe verődik — ám csöndes azontul.

Emberem az ember, ki, midőn vendégem,
Sem eszik, sem iszik túl rendes elégen;
A mi nem árt, éli; a mi fölös hagyja:
Tisztes öregségben az lesz neme atyja.

Engem is oly szózat — Isten szava — inte,
Nem most, de szünetlen, és már eleinte:
Királyi hatalmom választani ketté;
A régi tanács, im, most serdüle tette.

Mért nekem, egy szájjal, dús lakomán laknom?
Azt, ki velem egy-vér, onnan kitagadnom?
Bíró ha ítelnék, kalmár noha mérnék:
Ilyen igazságot tenni bizony félnék.

Nem csökken az által húnok birodalma,
Hogy kétfelé oszlik tetején hatalma;
Még terepélyesebb a fa, ha két águ,
Noha *egy* sudar tán nagyobb magasságu.

Hatalmom telijét im hát ma kiöntöm,
Etele öcsémet királyul köszöntöm;
Két víz rokon árja így lészen egyenlő,
Igy, tartani egymást, két suly elegendő.

Nem gondolom azzal fénynek apadását:
Egy fáklya tüzeről ha gyujtani mását;
Atyafi osztályban láng nem fogy a lánggal,
Sőt ragyog a kettő még telyesb világgal.

Én a sokaságot birni tudom békén,
Te, mint hadi ménló kürtre riad fékén ...
Légy te, öcsém, a *kard*; én leszek a *pálcza*;
Isten a jó tettet jóval koronázza! —

Igy szólva, felállott, s derekáról Buda
Nyujtá dali kardját Etelének oda.
Helybehagyák ott mind bölcs szavait, tettét,
Mivel öcscsét nála jobban is szerették.

Akkoron áldozni, vér-esküre mentek
Buda, Etel, és a többi tanács-rendek;
Áll vala udvarban megrakva nagy oltár,
Feltűzve a szent kard legtetején volt már.

Onnan imás szókkal ősz Torda levette,
Előbb Buda karján ereit pedzette,
Aztán Etelének szögze hegye fényét,
Vére ugyan verte a gyula edényét.

Majd tiszta fehér mént, kin nem vala szeplő,
Kantár soha nem tört, nem nyűgöze gyeplő —
Ilyen lovat ólból pányván kivezettek,
Onnan, hol az oltár szent állati ettek.

Kardját az öreg pap kés módra fonákul
Markolva döfé, hol rengő szügyi tágul,
Messze kirántotta szablyával a vérét;
Bíbor szalag oztán tarkázta fehérét.

Összerogyott a ló. Most a garabonczok ⁴⁾
— Mint keselyü had gyül taglani uj konczot —
Bőrét lefeszíték, johait ⁵⁾ fölmetszék,
Nézni a *nézőknek* ⁶⁾ oltárra helyezték.

Akkor sem a táltos, sem más jelek-őre
Isten igazságát nem látta előre:
Nem látta, hogy e nap véres napok atyja,
Még a maradék is gyászolva siratja.

Örömmel a máglyát a gyula meggyújtá,
Láng lobogó nyelvét nagy egekre nyújtá;
Körben-karikában zendült magas ének,
Gerjedve hatalmas tülkök felelének.

Színborral edényét Szömöre oszlatta,
Izlelni előbb is Buda hősnek adta;
Csend vált egyszeriben a daliák nyelvén;
Ő pedig így kezdé, poharát emelvén:

Had ura, ím hallj szót, kinek neved ISTEN!
Igaz nekem úgy légy, mint igazán eskem:
Hogy e mai szertől soha el nem állok;
Etele öcsémrel visszáat nem csinállok.

Serleg telijéből most oltárra önte,
Lendítve kicsínyég, társára köszönte:
S ivott valamicskét. Öcscse azonképen
A nagy örök esküt imádkozta szépen:

Hadak ura, Isten! az enyém is halljad!
Soha te ne segélj, ha cselekszem ollyat,
Hogy e mai szertől valaha elállok,
Jó Buda bátyámmal visszáat ha csinállok.

Erre ivott ő is. Azzal kavarintá,
Mind a maradékot oltárra zuhintá;
Serczegve a zsarát füstöt vete tőle,
Vérharagos lángok csaptak ki belőle.

Megdöbbene Torda. Hanem oztán másra,
Fordultak az elmék vidor áldomásra:
Éjfélíg örömmel ittanak és ettek,
Hogy Buda és öcscse ilyen osztályt tettek.

MÁSODIK ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

Detre tanárssa.

Másnap az esztendő tavaszi reggele
Jó hún daliákra mámorosan kele;
Künn ragyogott ég föld fénye, vidámsága:
Benn küzd vala köddel az elme világa.

Künn már az arany nap sugarát előnti,
Mint páva ha büszkén toluit berzenti;
Szőke fodor felhők, hattyúi az égnek,
Úsznak vala tükrén a mennyei kéknek.

Tiszta az al-lég is, mintha üveg lenne,
Messzire a látás föl nem akad benne,
Reggeli szellőcske mosdatja hűs árral,
Csillan imitt-amott repeső bogárral.

Ám jó Buda mindezt, a sátor eresztül,
Látja, miként felhőn, nagy poron keresztül;
Az arany idő is neki halott-sárga,
Visszás neki Isten gyönyörű világa.

Benn pedig elméjét friss gond veri, hajtja,
Marczona józanság hidegen csúsz rajta,
Vád neki a mit tett, bánja ha mit nem tett:
Úgy rémlik előtte, minden dolga büntett. —

Ímmost jöve hozzá Berni vitéz Detre,
Reggeli szokásból, kora üdvözletre;
Látta nehéz kedvét, hamvahodott képét:
Okosan kérdezte ura egészségét.

Azután elkezdi, szót szóra felelvén:
Terem a bölcs íge koros ember nyelvén:
De, ki állandóan be is váltja tettel,
Azt fogom én hívni nagy bölcs nevezettel.

Tegnap a mérséket ételben italban
Bölcs szóval ajánlád, nem volt panasz abban:
De ma fejed bánja, csikorogsz utána,
S ha kinek beszélnéd, mosolyogva szánna.

Megkövetem arról királyi személyed,
Szabadon szólásom' gonoszra ne véljed;
Hű szolgád vagyok én, az voltam atyádnak:
Harmadik öltő már, hogy a hunok látnak.

Mert, hogy Keveházán, Tárnok vize mentén
A nagy csata megvolt, Czezumornál szintén:
Elborított minket tetemes nyíl, kopja;
Bendeguz atyádnak lettem hadi foglya.

Szolgállak azóta. Azelőtt, megvallom,
Gyűlöltem, a hunnak ha nevét is hallom;
Tűz-víz e világon nem oly eskütt ellen,
Mint vala hún és gót egymás faja ellen.

Legelébb Tárnoknál víttuk a fő harczot,
Völgyébe ledönténk sok barna hun arczot,
Jó Keve nem volt már, nem Kádosa, Béla:
Még egyre világolt szász Detre aczéla.

Akkor megütének újfent Czezumornál,
Bendeguz alátört Hunbércz ködös ormán,
Nyila itt van most is, csontomba temetve:
Azóta nevem lőn: vashomloku Detre.

Birkoztam atyáddal erejim fogytaig,
Vérem apadtáig, inam szakadtáig;
Végre kezét nyujtá, ő az aczél marku;
Tetszett énnekem a becsületes alku.

Nem adott el rabbá hadi szolga képen,
Kótyára hunok közt nem ereszté népem;
Udvara közzé vőn fejedelmi sorral,
Szolgálni tanácscsal engede és karral.

S a honja-veszett nép, régi szabad gótok —
No hisz' az is megvan, no hisz' az is boldog;
Szárnyad alatt békén gyarapodva élnek;
Nem töri a járom; jól vannak szegények.

Én hát ennyi jóért ne fizetnék jóval?
Míg birtam, erővel, — míg lehelek, szóval?
Bendeguz is gyakran, Rof is bekivánta
Vén Detre tanácsát; soha meg se' bánta.

Néked is azt mondom (terhedre ne essék):
Bolond szeren indult amaz uj bölcsesség;
Mert valamint józan szavaid el-etted:
Olyan vala tegnap az a másik tetted.

Mértékre imbolygott a beszéded rudja,
De, a mit cselekvél, dőre, hebeburgya;
Nyilad is ellőtted, vaktába', sebessen;
Paripádra ültél: vigyázz, le ne vessen.

Micsoda tanács ez — ember ilyet halljon! —
Az egy birodalom két főt hogy uraljon?
Féked egyik szárát hogy kibocsásd kézből? —
Soha, soha nem költ józan okos észből!

Mert vajon egy lóra két nyeret teszünk-e?
Két lovas egy nyergen tud-e ülni szinte?
Két törnek is, úgy-e, nem elég egy hüvely? —
Micsoda ész volt, hogy ilyen dolgot művelj?

Tagot is embernek párjával az isten,
Ada csupán egy főt, urrá egész testen;
Egy daru, ék csúcsán, a falka vezére,
Méhraj is indul csak egy anya röptére.

Ez a világ sorja. De te, bölcsebb mint az,
Te a dolgok rendén egyet csavarintasz;
Neked írott könyv is hazudik *rovásra*,¹⁾
Hiú mesemondó az üdők tanácsa.

Nem szegte hatalmát Hunor ősöd ketté:
Utána fia Bor ilyen osztályt tett-é?
Keve, Kajár, Béla, bölcs Keled és Dána
Egy helyet egyenkint megültek utána.

Igy Apos, így Zombor s valamennyi előd
Zengő szavu dalban forog a nép előtt;
Igy Bendeguz és Rof, kit te nyomon váltasz:
Egyedül bírá mind hunok országát az.

De te, bölcsebb mint ők (visszafelé véljed)
Megfelezed tegnap királyi személyed:
Boldogtalan! ebből nagy leszen a kár még:
Hús, vér az öcsédé: te maradsz az árnyék.

Nem vádlom öcsédet: szive hozzád hajló:
De nyugtalan, ádáz, mint harci szilaj ló:
Az is megural, ha bátran töri féked;
De ha kezed gyöngye, nekivadul s véged.

Örülsz, hogy ez osztály atyafi jóságból —
Ne hidd! mivel esett hülye gyarlóságból;
Mint a hajós (mondják), ha támad a vihar,
Engeszteli önként becses marháival.

Megfogyatád önkint hatalmod egészét,
Hogy a fele' árán megváltsd fele-részét;
Boldogtalan! itt nincs feles osztályban mód:
Feljött az erős nap, halványodik a hold.

Ne adja, hogy érjem, Isten, e baj végét:
De vér foly ez alkun, sok foly ezen még itt;
Ne adja tanulnod a temagad kárán:
De ha áldozat kell, te leszesz a bárány.

Engem a nagy vénség tart egyedül búra,
Nyúlik erőtlen, mint nyilak ázott húrja;
Mint tücsöké pusztán, gyenge szavam zümmög:
De, a mi veszendő, nem fordithatom meg. —

Igy zárta beszédét fejedelmi Detre.
Soká Buda nem lelt ép szót feleletre;
Mint sas fészkebe ha idegen sas szálna:
Verte vadul szívét az ijedség szárnya.

Végre süket hangon, mely kétféle vásott:
Mit tegyek? . . . im késő, mondotta, tanácsod;
Sok is a bánatra, de kevés a tettre.
Most közelébb hajlott Berni okos Detre.

Őrizd magad, ugymond, Etele hirétül:
Azzal Buda romlik, ha Etele épül,
S mely röpülő szárnyát terjeszti nevének,
Lészen neked, ugy tudd, halottas az ének.

Őrizd magad attól, gyenge szived' lássa;
Félelem a gögnek itató forrása,
Azzal veri szomját, növeli ártalmát;
Míg bátor eszesség letöri a szarvát.

Ketten uralkodtok: ő annyi, miként te:
No hát ne legyen több, vigyázz elejénte;
Szinig ugyan tartja folyamot is partja:
De ha nő egy ujjnyit, messze kicsap rajta.

Két férfi birokban egyenlőn vetekszik:
Nehezen kél a ki egyszer alul fekszik;
És hegy tetejéről a kő ha megindul,
Le az aljig oztán nem áll meg azontul.

No hát eleinte szemesen ügyeljed,
Hogy el ne szorítsa közös ülőhelyed,
Mert sanyarú lesz majd ülni kicsiny szélen,
S visszakapaszkodni földre-bukó félen.

Atyafi jóságból, puha békességből,
Oda ne is engedj semmit a tiédből;
Mert mikor az ijíjnak enged egyik szarva,
Félrerug a másik, noha nem akarja.

Nem mondom, öcséd is gonosz akarattal —
De bizony rád nő, ha gyengének tapasztal;
Viszi saját kénye, rohanó dagálya:
Mint ha szelet fogván megered a gálya.

Ím eleget mondék. Te fogadd tanácsom.
Tartok, nehogy itten Etele meglásson.
Szeretem én őt is: de Budát meg féltem,
Mert messzire látó öreg időt éltem.

Ily szóval az agg hős elmene dolgára,
Hagyván Buda lelkét hánykódni magára;
S hánykódik vala ez, mint habon a csónak,
Forgatván elejét és végít a szónak.

HARMADIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tanára visszája.

Még Budaszálláson Etele is múlt,
Ott tartja vigasság és rokon indulat;
Buda egyik legszebb palotáját lakja;
Nem is igen készül haza Etellakra.

Veszi hegyes törét, az aranyos metszőt,
Puha rózsafába levelet ír, tetszőt,
Szeretetből írja, szeretetből küldi,
Szerető kívánság gondolata szüli.

Írja Ildikónak, Aladár anyjának,
Valamennyi között első asszonyának:
Udvara díszével fejedelmi társa
Vigadni siessen, föl Budaszállásra.

Buda neje, Gyöngyvér ¹⁾, is sürgeti jöttét,
Hogy Aladárt lássa, első fi-szülöttét;
Ő maga is sínli, hogy távol a gyermek,
S messzi van egymástól lobogó szerelmek.

Íme az esztendő tavaszi zöld színben
Újulva köszönt bé, csupa öröm minden;
Etelének is most esztendeje fordul:
Tavasza megnyílott, szíve-teje csordul.

Örömäldomásra, írja, hogy e végett
Fölveri hadastul az egész hun népet,
Veri elébb vadra, aztán lakomára:
Hova édes társát szerelemmel várja.

Sátora nyitjánál most állá meg épen
S örül Detre vitéz, leli jó kedvében;
Görbe szikár testét kardon alig vonja;
Hanem a beszédet ügyes észszel fonja:

Beh jó, kinek (ugymond) szolgál az egészség,
Barna piros színben a férfiú épség;
Ki érzi, jövődő számos fiak atyja:
Jó kedve az ollyat soha el nem hagyja.

De az öreg ember csak tövis az ágon,
Látja, hogy ő nem kell ezen a világon,
Ide-oda zsémbel, zörög mint a haraszt;
Érzi, hogy oly vendég, kit senkise' maraszt.

Engem is itt únnak — érzem, tova hínak;
Örömet lennék már vendége Odinnak ²⁾;
Vada húsát enném, méhsört vele innám,
Háza előtt a bajt ifiodva vínám.

De talán engem már itt feled a Norna ³⁾;
Velem egy ívásu senki nem él korra;
Fiaim a harczban, kedves unokáim
Elfogytak előttem, Bendeguz csatáin.

Oda vannak mind, mind; szanaszét hevernek.
Lettem magam újra másodszori gyermek;
Mint gyerek a bölcsőn néz csak tehetetlen:
Nézem a világot elfolyni felettem.

Karom agg; de látni, azt eleget látok:
Sokat a mi volt már; keveset ujságot;
Mert nem is új nékem e világon semmi,
Kire más példát ne tudjak elővenni.

Láttam, hogy a nap, hold, az örök menny sátra
Ma is az, ki tennap, s ama kéklő Mátra:
De az ember dolga soha nem állandó,
Keze-műve pusztúl, maga is halandó.

Láttam hiu voltát emberi dolognak,
Hamari felhágtát, hamar estét soknak;
Királyok elestét, birodalmak vesztét:
Diadallal kezdték, czudarul végezték.

Láttam arany béke zavaros bomlását,
Mialatt még iszszuk vala áldomását:
Nosza most, kard-ki-kard! haj-előre, kopja! . . .
Vértől csurog a nép eskü-tevő jobbja.

Igazat én láttam fordulni hamisra,
Drága nemes gyöngyöt éktelen kavicsra;
Méhsört savanyúvá, örömet is bűvá,
Bátor bizodalmat riadó gyanúvá.

Atyafivér vízzé, sőt epe-méreggé
Hogy változik által, ezt látom örökké;
Ez vagyon áruló, sese-susa szóktól:
Órizd magadat te a fülbesugóktól.

Mert az ilyen szó bont tömör egyességet,
Vékony repedésbe feszíti az éket,
Feszegeti halkan, míg hasad és szétdül:
No tehát őrizkedj' afféle beszédtil.

Budának is én ezt mondom vala szinte,
Mert nálad idősebb, nem is oly őszinte:
Koros ember gyengül, rebeg az mindentül,
Egy kicsi szellőre talpig összerendül.

Mert fél az erőstől titkosan a gyenge,
Maga gyarlóságát teszi mindég szembe;
Gondja vadul víraszt a derekabb társon;
Ki ártani tudna, nem hiszi, ne ártson.

Dícsérnek előtte: neki már az is seb;
Azt méri titokban, mennyivel ő kissebb;
Csak azon fojtódik, csak azon evődik:
Híred szele, füstjét leveri a földig.

Nem sejtet-e már is Buda elváltoztát
Mióta királyul fényét vele osztád?
Szeme rézsut pillog; húzza magát vissza
Még a vidám bort is hallgatagon iszsza.

Neved árnyékát ő azelőtt is félte:
Buda jó bátyádnak bús gondra növél te,
Gyermek korod óta, hogy az első haddal
Szájára vön a nép, szárnyára vön a dal.

Bokros csemetéjét fájlalta nevednek,
Hogy örege, ifja sűrűn emlegetnek,
Sokat emlegetnek, szeretve szeretnek;
Szeme-fénye lől már az egész nemzetnek.

Szeme-fénye másnak, az övében szálka,
Lettél, akaratlan, szomorú vaksága:
Szárnyát maga fosztá, erejét megosztá,
Féltiben a félöst tette nagyobb rozszá.

Ki méri egyenlőn, omló vizek árját?
Péczére ki szabja levegő határát?
Fényt hova és meddig a nap is áraszszon? —
Az menjen, uralmot, birodalmat osszszon!

Nem is a szeretet, atyafi szent hűség —
Szülte csupán tettét puha kislelkűség:
Ha nem teszi is fél, ha teszi is bánja:
Ujját lemetélvén, most visszakivánja.

Ha még csak az ujját: azt kicsibe venné.
Lettet azonban már ki tehet létlenné? —
Ezért szive búval, teli sok gyanúval,
Mint nyárfa rezeg, bár szellőcske se' fúvall.

Tudom, szeretetben hozzá te vagy édes;
Nagy lelked a húnok közt példabeszédes;
Szavad is már eskü: hát még hited oztán!
Nem változik elméd Buda elváltoztán.

De soká dörzsölve asszu fa is gyúlad:
Hamarább ennél az emberi indulat;
Kivált ha örökké: „Buda így, úgy...” hallod:
Isten maga volnál, mégis megsokallod.

Lám mondom azért, hogy sziszegő kigyótól,
Tarts, mondom, örökké a fülbesugótól:
Buda szavát hordja, maga is megtoldja:
Mit összekötétek, sima kézzel oldja.

Akarsz Buda hőssel meglenni királyul,
Ezt adom a szóhoz, szavaim zártául:
Nem fér soha vele az egész Etele;
A mi valál eddig, légy ezután fele.

A mi dicső és jó, azt közösen oszszad,
Egyedül te inkább elbirod a rosszat ;
Igy vele tán megférsz urasága széken,
Bár senyved a nagy szív a türelem fékén. —

Szóla; de bölcс észszel Detre bolondul járt;
Etele arczától megszőrnyede mindjárt:
Szeme a villámot kegyetlenül ontja,
Maga fojtott szóval, fenyegetve mondja:

Nem tudom, Odinnak asztalához ül-e,
Kit felakasztottak magas ősztörűre,
Sátorom elébe, törvény szava nélkül,
Ronda repesőknek útalatos étkül.

Hanem azt az egyet mondom, öreg, néked:
Úgy verd ezután is közibünk az éket,
Palotám küszöbjén ugy lássalak itten:
Hogy szőrnü halált halsz. Meglesz, bizony Isten.

Össze az agg ember rogya két térdére,
Kegyelmet urától szava miatt kére,
Csókolta ruháját, bő köntöse alját,
Kőnnyel potyogatta bársonyos aszalját ⁴).

Hogy ő nem akarta, nem is úgy gondolta,
Szót nyelvire a szó hebehurgyán tolt;
Öreg ember csácsog, hamar ad tanácsot,
S ha beszédnek indul, nem tudja, mi már sok.

Hogy Bendeguz és Rof élő tanu benne —
Azaz, élve mindjárt bizonytságot tenne:
Volt-e hunok iránt ő valaha rosszal,
Tettben avagy szóban valamely gonosszal.

Ily mentség ajakán rebegett a vénnek.
Megesett nagy lelke bátor Etelének,
Haragja lohadton meglohada, s fenkölt
Szive nem tűrhette az alan' fetrengőt.

Állj fel, öreg — monda, lábára segélvén —
Megvertelek, ugy-e, fene szókkal élvén?
Nem bántalak immár. Eredj tova bátran:
Nincs tiltva előtted ezután se' sátram.

Buda vérem felől a mit elérhoztál,
Abba' lehet jó is: nyugös az ily osztály;
De, ha magát győzvén az erősebb enged...
Mondom, öreg, nincs mért úgy féltetni minket.

Ezzel ereszté el a szászt nagy Etele.
Eszébe jutott most Ildikó levele,
Köti hún-kötéssel ⁵⁾ czifra selyem tokját,
Maga és az asszony tudja csupán bogját.

Köti óhajtással. — Detre pedig mégyen,
Sárga fakó színét tüzeli a szégyen:
Gögös Etel, jó, jó! Ha nehezen, mégis —
Dörmögte magában: lám, bent van az ék is!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEGYEDIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A vadászat.

Parancsol a húnok ifjabb királya,
Kard az egész földet véresen bejárja:
Fegyverviselő nép mindenki felüljön,
Buda szállására, hadi szerbe gyűljön.

S indul az ádáz kard, mintha tüzes villám;
Karikáit a hír hányja, mikép hullám;
Adja tovább a jelt, ki belátja távol:
Viszi lovas ember, az is lóhalálból.

Mint rengetegen fut zaja robbanásnak,
Veti tovább erdő, bércz, öböl egymásnak,
Itt elhal, odább még csak azután gerjed:
Tanyára tanyáról a hír szava terjed.

Egy nap elég, kettő — de bizonynyal három,
Hogy kint legyen a kard a messze határon;
Körül a szomszédság valamennyi reszket:
Vajh, kire a szörnyűk mostan fegyverkeztek!

Ámde hunok földjén meleg öröm pezsdül,
Felzajlik az élet, mely pang vala restül;
Mint reggeli hús víz tunya álmos arczra:
Oly léleküditő e kiáltás: harcra!

Ott régi kaland jut eszibe a vénnek,
Melyet maga is már feledett s az ének;
Holt sebhely is érez idő változásán:
Emlékezet újul hadi hír hallásán.

Ott férfi nyugodtan lát hadi készséghez,
Szól komolyan, ritkán, annál többet végez,
Paripát fényessé, fegyverit élessé,
Teszi sok szerszámát nagy-rettenetessé.

De a fiatalság, mely harcra szokatlan,
Békés Buda évin nőtt fel tanulatlan,
Mint büszke csikó-mén, ha ereszti jászol,
Tör, ront, szalad, ugrál, ide-oda gázol.

Otthon a fehérnép sem dolga-felejtő,
Sürög a kezében tarka színű fejtő,
Hímzi ura szűrjét, szép tiszta ruháit;
Titkon eped, könnyez, férje után áhit.

Még a gyerek is mind háborukat majmol,
Nádparipán nyillal, kelevézzel bajmol,
Kard, paizs a játék; vele alszik, ébred; —
Így felabajgatta Etele a népet.

S már Budaszállásán gyűl a sereg össze,
Körül a sík pusztát lepi sűrűn, messze;
Annyi hegyes sátor terem a fris zöldben,
Mennyi vakond-túrás nincs puha mezőben.

Kin hogy Buda bajnok körül eltekintett,
Meddig szeme látta, be se' látta mindet:
Jobbra fejét s balra komolyan hintálván,
Mond az öreg szásznak, vele együtt állván:

Én nem tudom, e nép mire gyűl mostanság,
Avvagy mire véljem Etele parancsát:
Tudtomra körösleg vagyon áldott béke,
Nincsen is a húnnak sehol ellensége.

Másképp se javallom, igazat megvallván,
Mert enyim a pálcza, most, béke uralmán,
Népemet a nyájtól zaklatja hiába,
Elegyíti harczát békém poharába.

De micsoda harcz ez, mely vakon így lázad?
Gondolom ez játék; afféle vadászat;
Mint öreg embertől hallani még helylyel,
Hogy apáink néha éltek ilyen csellel.

Hanem, attól tartok, ő teszi, ő bánja:
Másszor a had nem gyűl, ha megint kívánja,
Akkor se', ha fegyver igazán kell majdan;
Így Etele csúfra maga marad bajban.

Erre az ősz Detre: No no! — halkal inti,
Tudja öcséd, mit tesz; hogy kedve szerinti
A népnek ez ujság; s gyülekezvén hadra,
Öröместebb fordul lakomára, vadra.

Nem csoda, e játék ha neked nem tetsző,
Meglásd, mire vége, milyen ember lessz ő;
És te magad kérded: „Buda király hol van?
Csak üres árnyékát taposom a porban.“

Ily szócsere lőn ott. Hanem Etelének
 Mi gondja ezekre s valamit beszélnek;
 Ő kora hajnaltól paripán ül estig,
 Ő legelőször kél, legutolszor fekszik.

Hadait fárasztja, töri a mezőben,
 Déli napon úgy, mint viharos időben,
 Ő maga legtöbbet ázik, alél, fárad,
 Hosszu sovány böjtben szomju inye szárad.

Rendeli a népet zászlókba nemenkint,
 Külön ismét osztja, szedi fegyverenkint;
 Hét nemet így állat, régi szokást nézve,
 Mind a hetet oztán szeli több uj részre.

Sereg ott seregből csapatonkint válik,
 Dárdavetőt, íjászt külön egybeállit,
 Lovagot külön csap kaszás szekerektől,
 Vár-bakoló eszközt másféle szerektől.

Kürtszóval egész nap gyors rendre kaptja:
 Kiki szabott helyét mint nyil odahagyja,
 S vissza megint fusson egy bizonyos jelre;
 Zavaros bomlásból rend legyen egyszerre.

Kürtölteti: „nemre!“ akkor a nép oszlik,
Hét nagy egész törzsbe, neme szerint, foszlik!
Kürtölteti: „hadra!“ — ekkor az egyféle
Fegyver külön indul maga tett helyére.

Mint olaj a víztől, bár összevegyítnék,
Elvál, maga társát felkeresi mindég:
Ugy Etel is bármint seregét zavarja,
Helyre legottan gyűl, mihelyest akarja.

S mint elegyes kártyát csuda szemfényvesztő
Más rendbe varázsol, ha lecsap a vessző:
Etele azonkép hadai forgását,
Keze intésével intézi varázsát.

Néha ugyan történt, hogy — mint anya végett
Egyedül két nyáj közt kicsi bárány béget, —
Valaki nem lelte, hol az ő állása:
Jaj neki, hogy útban Etele meglássa!

Van úgy, az egész nép, mint vert had, elomlik,
Száguldva mezőben szanaszét iramlik:
De, mikép nagy foltja sereges madárnak,
Mind sorba verődnek, mielőtt leszállnak.

Van, hogy egész tábor kapu módra fordul,
Minden csapat éllel meredez a sorbul;
Mint gyermeki játék — csürcsavarintóban,
Sarkon forog egy vég, más szilaj ugróban.

S valamint jó béres kezében az ostor:
Megkanyarul hosszan néha egész had-sor,
Közepin hurkot vet, gyors vége kipattan:
Megérzi bizonynyal, kire majd ez csattan.

Így a király napról sergét törí napra;
Néha meg álmából éjjel veri talpra,
Esteli éhomra falatozván máskor,
Megriad a kürtszó, első harapáskor.

De, ha nehéz munkán sanyarta eléggé,
Hagy pihenőt közben; becsüli vendéggé;
Bő hússal üdíti, jókedvü itallal:
Ki gondol ilyenkor testi viadallal!

Sok legelő nyáját terelik a pusztán:
Ha levágnak egyet, jó második oztán;
Igy rendre gulyáit a nagy sereg éli,
Ura gazdagságát jóllakva dicséri.

Nem is emlegettek ott egyebet nála,
Etele a húnok igazi királya;
A legutolsó is érzi magát jobbnak:
Etele nagyságán gondolja nagyobbnak.

Büszkén valamennyi érzi a hún ember:
Hogy, ki vala csepp víz, ő ezután tenger. —
Így Etelét, mondom, sokat emlegették;
Buda király meghalt, tán el is temették.

És bizony akkor már csak Etelén álla,
Maradni a népnek egyedül királya:
De hite nem szellő, s nem nyíl, melyet ellő;
Jó Buda bátyjához szereteti kellő.

Azért, mikor a nép immár keze alatt
Betanult eléggé, mint a parancsolat,
Hadait állásban hagyja kívül rendén,
Maga szól Budának, palotába menvén:

Bátya, ne vedd tőlem e hadi cselt zokon!
Titkomat elzárni vala méltó okom;
A mit adál kardot, néztem, ugyan jó-e?
Megforgattam, ugyan harczolni való-e?

Jól vág. De te mostan jövel és szemléljed,
Mutasd a seregnek királyi személyed;
Háboru nincs, mondjad, de vadászat s béke:
Teli nemes vaddal a Mátra vidéke.

Szóla, erős kézben melegítve jobbját.
Elméje Budának hányta ezen habját,
Nem tudta, mitévő legyen e dologgal?
Míg Detre kacsintva vágott neki loppal.

Akkor pedig öcscsét bízván megölelte,
Szeme könnybe lábadt, repesett a lelke;
Sátor elé mindjárt vezeték fő ménjét,
Mutatta hadának királyi személyét.

Egyszer a had s kétszer Buda szaván forga,
(Öcscse, mi jelt adjon, sugván neki sorba');
Seregek bomlását szemlélte csodával,
Mellyet maga intéz jeladó jobbjaival.

És nézni tovább még volna talán kedve:
Hanem abbanhagyta, csúful megijedve,
Mikor, vele szemben, megeresztett kantár-
S hegyezett kopjával, tör vala egy dandár.

Négy lépésre a had, mint szikla, megállott;
De Buda lelkében gyanu felvillámlott
S megfutna bizonynyal, ha Etel nem tartja,
Maga is ott állván, s mosolyogván rajta.

Még sem vala kedve játszani több harczot,
Szégyelte is ezt az iménti kudarczot;
Fenszóval a béke örömét tudatta,
Szájába miképen Etele hős adta.

Hallván pedig a nép hirtelen a békét,
S hajtani hogy meg kell a Mátra vidékét:
Elkezdé hadastól ujjongva nevetni,
Etelét ujjongva hosszasan éltetni.

Egy szörnyü kiáltás lőn az egész tábor,
Még a siket föld is rendült bele távol,
Meghallotta nevét az is új urának:
Etele, Etele, Etele királynak.

Ő pedig áldozván lakomát a haddal,
Másnap elindítá kora pitymalattal,
Merre felé a Bükk borul és a Mátra —
Hanem e beszédből marad is még hátra.

ÖTÖDIK ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

Folytatás.

Ildikó azonban feljöve, mint hajnal,
Rózsa telyes képpel, szőke arany hajjal;
Jöve napkeletről, hol a hajnal támad;
Fénye, vidámsága Etele urának.

Lágy hintaja himbál szelid paripákon,
Maga henyél selymes, dagadó párnákon;
Mellette, a kasban, Aladár ficzánkol,
Atyja-felé örvend, szeme, arcza lángol.

Két felül a hintón s két sorral utána
Léptet az udvarnak száz-száz deli lyánya;
Földet söpör úszó fátyoluk szegélye,
Arczokat ingerli a lovaglás kéje.

Mint a hadak útja ¹⁾, vegyesen csillaggal,
Szeli az ég boltját gyöngyhímü szalaggal:
Ugy lepi átlátszón a földet uszályok,
Közzüle ragyogván csillagszemü lyányok.

De arany és kő is ragyog ottan drága,
Lovakon a szerszám futosó világa;
Szélyel az árnyékba fénye lövell tüzként,
S vissza, ha nap ránéz, meri nézni büszkén.

Görbe tevék hátul, mint óriás lúdak,
Libegő járással hosszú nyakat nyújtnak;
Kincs vala, kincs-érő, azokon terhelve,
Sátornemü, szőnyeg, drága szövet, kelme.

Ezután a szolgák, barna vegyes sorral,
Mint valamely árnyék, húzódtak a porral. —
Kit, a hogy elmondám, sátor alól végre-
Szemlél vala Gyöngyvér, Buda felesége.

Nézte alattomban, sátora szűk nyitján,
Állva belül vastag, lefolyó kárpitján;
Puha kezecskéit összecsapá rajta,
S akaratlan egy szót száján kiszalajta:

Ki hát ez az asszony? miféle királyé? . . .
Mintha nem is volna, több nála, királyné!
Ő pedig az volna, született neméből,
S nem tegnapi pille Buda kegyelméből!

Etele pedig már ölben Aladárját,
S bévitte karöltve maga édes párját;
Szélyel a lyánykákat palotába küldvén,
Igy monda nejének, vele szembe ülvén:

Beh szép vagy, öröm vagy, én gyönyörűségem!
Bizony, annál is még szebb vagy te ma nékem,
Mikor első ízben palotámba jöttél,
Világ szép asszonya, te az enyim lettél.

Akkor is ám kérők hada gyült miattad,
Noha első férjed' sápadva sirattad;
Vitéz fejedelmek, világi leventék
Kincses ajánlattal szerelmök izenték.

De te, gyermek-özvegy, Szigfrid után sirtál,
Másnak szerelemre soha meg se' nyiltál;
Valamint a bimbó vissza ölet zárja,
Ha korán-hév napnak elhagyta sugárja.

Te is úgy maradtál napod kora szüntén,
Hervadva szerelmed hamari eltüntén,
Mielőtt még tudtad, igazán tanultad:
Úgy kelle siratnod valamint elmultat.

De mióta lettél édes feleségem,
Minden ölelésre gyönyörűbb vagy nékem,
Mert szép ködös arczczal, könnyeborult szemmel —
Legszebb pedig a nő piros szerelemmel.

Nyílj hát, telyesedjél, én rózsavirágom!
Boríts leveliddel, puha boldogságom!
Szívja soká, szívja szép ajkad ez ajjak!
Kedvem lenne ma, hogy öleden meghaljak.

Nem felel az asszony semmit ezen szókra,
Csak tüzes orcáját engedi a csókra,
Félig nyílt szemeit, piczi gödrös állát,
Gömbölyü két karját, síma fehér vállát.

Így mulatozának egymás örömeiben,
Valamíg a hév nap dele járt az égen;
Paripáktól ekkor Aladárt behozták:
Szerелеmben azt is majd kétféle oszták.

Fel, magosan, apja dobta kicsiny terhét,
Kaczagott a gyermek, s lihegé: „egyszer még!”
Anyja pedig szemmel kísérte ijedten,
Mégis azért büszkén, hogy fia nem retten.

Majd apja, emelvén keze' paizsára:
Nőj nagyot — elkezdé — hunok nagy királya!
És — mint fiatal lomb fedi törzsökét el:
Híred az enyémet árnyazza sötéttel!

Igy szóla; s az asszony sírta örömkönnyét.
Azután választá ragyogóbb öltönyjét,
Mert ideje volt már Gyöngyvérhez is menni,
Nagyobbik urához ²⁾ illet beköszönni.

Ajándékit elébb küldé bizonyostul:
Három teve terhét, csuda állatostul,
Mint déli honukból hozták vala nem rég
Lágy Perzsia gyapját, hindu szövött selymét.

Igy azután mentek Buda hőshöz által,
Hol fennlaka díszlik faragott korláttal;
Jó Buda Gyöngyvérrel sietett eléjük,
Gádor előtt várta királyi személyök'.

Hamar a két asszony szeme összevillant,
De csak a míg ember frissen egyet pillant,
Hidegen egymásnak azalatt benyelték
Ruháit, alakját, egész teste-lelkét.

Akkor Buda nője messze kitárt karral
Fogadá vendégét nagy csók-zivatarral;
Ilda is ángyának örvend vala szintén,
Szavainak mézes csemegéjét hintvén.

Majd Aladárt Gyöngyvér kapta megint öltre;
(Bútt emez a csóktól, helyét letörölve);
Dicsérte milyen nagy, dicsérte milyen szép;
Boldog anya — mondá — fiad oly igen szép!

Megveri nézéssel szemem, attól félek.
De jer palotámba, mi legyünk testvérek.
Mondván, bevezette. Utánok azonnal
Mene a két férfi, nyájas nyugalommal.

Akkor Etel, látván Buda nője tettit,
Micsoda jóssággal szeretik szerettit,
Nagy szive örömmel telyesedék rája,
S így szóla, előre mosolyogván szája:

Hej, mire gondoltam én eme hadköltést!
Asszonyainknak, lám, szerzek időtöltést,
Lengő sátor alatt, hús Mátra berekben,
Valamíg a hév nap nyári tüze rekken.

Nosza hát induljunk hajnali harmattal,
Udvari népestül, az egész nő-haddal,
Lássák a vadászat riadalmas sorját,
Ülvén lakomával büszke vadak torját.

Tapsolt az örömtül Buda felesége,
Buda sem lelvén szót hamar ellenébe; —
Lovalák az udvart nagy bontakozásnak,
Hogy hajnali hússel megeredjen másnap.

Ott eleven sürgés mindenfele pezsdül,
Göngyölik a sátort rúddal, czövekestül,
Szőnyegeket szednek, drága vagyont, össze,
Térdelik a málhát, ügyesen kötözve.

Arany-ezüst készség van egész halommal,
Lót-fut a vén sáfár: mit tegyen e lommal?
Poharak, medenczék, tálak özön fénye,
Föld-ette királyok lakozó edénye.

Az asszonyi nép is gondba' fejét főzi,
Kicsiért nagy felleg homlokát redőzi,
Sok majd csak az úton jut eszébe reggel,
Marad a szükséges, viszi a mi nem kell.

Bontják, szolgál-cseléd, a sok teli vermet,
Benne arany köles, buja földben termett;
Boza italt, *kámot*,³⁾ bort is vele bőven,
Dús lakomák lelkét, emelik tömlőben.

Szerszám szanaszélyel tisztul ragyogóra,
Hintó vala készen, kötni mokány lóra;
Málha-barom békón; paripát vakarnak:
Keze-lába termett az egész udvarnak.

Egy rakodó vásár egész Budaszállás,
Kinek jut eszébe étel, ital, hálás?
Fáklya futó fénye éjjel is ott jár még,
S bukdosik egymásban sok fekete árnyék. —

Másnap, hogy elértek zöld Mátra tövébe,
Sátraikat vonták egymás közelébe,
Buda kerek halmon, öcsce alább kissé;
Bő patak a helyet teszi vala frissé.

Lentebb a lapályon, boruló tölgyesben
Nyüzsgött az egész had, mint valamely lesben,
Füstbokor itt és ott tapad az erdőre,
Mint mikor a hegyek pípálnak esőre.

Még az-nap az útat s éjjel kipihenték;
Etel pedig osztá a vadászat rendét:
Gyors paripán a völgy zugait bejárta,
Vagy nézte magasból, merre dül a Mátra.

S mint aratók pásztát nagy szél gabonában
Hogy' fognak, az áldást terelik sorjában:
Egy darab ott áll még, itt kopasz a tarló,
Hóditja csapánkint az emésztő sarló:

Etel is a Mátrát osztja fel akképen,
Hegyre hegyet készül meghajtani szépen,
Nagy rengeteg erdőt nyomni körül haddal,
Ugy bánni el oztán közepütt a vaddal.

Vad el ne osonjon, rendeli, az alyban,
De vadászni beljebb tilos a karajban;
Mindenkor az első „Buda király vadja“ —
Maga is Budának ezt a fogást hagyja.

Így adva parancsát holnapi reggelre:
Akkor hada bomlott, kiki rendelt helyre;
Maga is bátyjával paripára mozdul,
Solymászni fehérnép velök együtt buzdul.

Megharsan a völgyben hajtók riadása,
Nincs földön, egen sincs, vadnak maradása,
Földön veri gyors nyíl, veri égen sólyom;
Szárnya, sebes lába nehezül, mint ólom.

Amaz örök csendet veszi lárma közre,
Levegő a zajtól egyre szorúl össze;
Lárma, paizscsörgés, ördögi *huj! huj!* szó: 4)
Félelem a vadnak ez idegen uj szó.

Ekkor Buda bátyját Etele kínálja,
Első a vadak közt hunok nagy-királya,
Ugy Etele oztán, s mind a nemek főbbi;
Iszonyu öldöklést tesz végre a többi.

Hej, micsoda zsákmány az-nap esett halva!
Medve, bölény, farkas; rőt-vad egész halma;
Láncsákon az erdő halottjait hordják,
Késő öreg éjjel fenn ülik a torját.

Sürög a had népe nagy máglya tüzeknél;
Nyárson *egész* marhát forgatnak ezeknél:
Busa bölényt, szarvast. Megcsappan a tömlő;
Zendül rege és dal, édesdeden ömlő.

Buda is sátrában mulatoz Etellel,
Menye ⁵⁾ *Hilda* asszony kínálja kehelylyel,
Gyöngyvér pedig szolgál kisebbik-urának,
Szava szíve nyájas hunok asszonyának.

Pendül azonközben hegedősök kobza,
Emlékezetül a régi regét hozza,
Hunor, Magyar ősről zeng a dal beszéde,
Kiktől ered a hún és magyar ág népe.

Hogy kerekedtek fel öreg Ázsiából,
Isten-csuda által, öseik honából,
Gímvad után szittya földre mikép jöttek,
Hol magyar és hún nép törzs-atyjai lettek.

Így lobog a jó kedv az egész táborbul,
Míg rúddal az égnek szekere lefordul;
Azután a máglyák tüzei lankadnak,
Kevés nesze hallik a pihenő hadnak.

De Hunort a szép dal fölverte kobozzán,
Eljő, ivadékát firól-fira hozván;
Léptők után a lomb megsuhan ott és itt;
Szent a manók éje: fű, fa, virág csitt! csitt!...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HATODIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Rege a csoda-szarvásról.

Száll a madár, ágrul ágra,
Száll az ének, szájrul szájra;
Fű kizöldül ó sirhanton,
Bajnok ébred hősi lanton.

Vadat üzni feljövének
Hős fiai szép *Enéh*nek:
Hunor s Magyar, két dalia,
Két egytestvér, Ménrót fia.

Ötven-ötven jó leventét
Kiszemeltek, hogy követnék;
Mint valamely véres hadra,
Fegyverkeztek könnyű vadra.

Vad előttük vérbe fekszik,
Őz vagy szarvas nem menekszik;
Elejtették már a hímet —
Üldözik a szarvas-gímet.

Gím után ők egyre törnek
Pusztá martján sós tengernek,
Hol a farkas, hol a medve
Sohasem járt, eltévedne.

De a párducz, vad oroszlán
Végig üvölt a nagy pusztán,
Sárga tigris ott kölykezik,
Fiát eszi ha éhezik.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Már a nap is, lemenőben,
Tüzet rakott a felhőben;
Ők a szarvast egyre üzik, —
Alkonyatkor im eltűnik.

Ertek vala éjszakára
Kur vizének a partjára;
Folyóvíznek partja mellett
Paripájok jól legelhet.

Monda Hunor: itt leszálljunk,
Megitassunk, meg is háljunk;
Monda Magyar: víradattal
Visszatérjünk a csapattal. —

Haj, vitézek! haj, leventék!
Micsoda föld ez a vidék,
Hogy itt a nap száll *keletre*?
Nem, mint máshol, naplementre?

Szólt egy bajnok: én úgy nézem,
Hogy lement az déli részen.
Szólt egy másik: nem gondolnám:
Ott vöröslük éjszak ormán.

Folyamparton ők leszálltak,
Megitattak, meg is háltak,
Hogy majd reggel, víradattal
Hazatérnek a csapattal.

Szellő támad hűs hajnalra,
Bíborodik az ég alja;
Hát a szarvas nagy-merészen
Ott szökdécsel, túl a vízen.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Nosza rajta, gyors legények!
Érjük utól azt a gímet.
És — akarva, akaratlan —
Üzik ismét szakadatlan.

Kur folyót ők átalúszták,
Még vadabbak ott a puszták,
Ember ottan egy fűszálat,
Egy csöpp vizet nem találhat.

A föld háta fölomolván,
Szüksót izzad csupasz ormán,
Forrás vize nem iható,
Kénköves búzt lehel a tó.

Forrás keble olajt buzog;
Itt is, ott is égnek azok,
Mint sok őrtűz setét éjjel
Lobban a láng szerteszélyel.

Minden este bánva bánják,
Hogy e vadat mér' kívánják,
Mért is űzik egyre, nyomba,
Tévelyítő bús vadonba.

Mégis, mégis, ha reggel lett,
A gímszarvast űzni kellett,
Mint töviset szél játéka,
Mint madarat az árnyéka.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Vadont s a *Dont* ők felverik
A Meóti kis tengerig;
Süppedékes mély tavaknak
Szigetére ők behatnak.

Ott a szarvas, mint a pára
— Köd előtt, köd utána —
Míg az ember szélyelnézne:
Szemök elől elenyésze.

Hóha! hóha! Hol van a vad? . . .
Egy kiáltja: ihon szalad!
Más kiáltja: itt van, itten!
A harmadik: sehol sincsen!

Minden zugot megüldöznek,
Minden bokrot átaldöfnek;
Gyík ha rezzen, fajd ha rebben:
De a gímvad nincs ezekben.

Szóla Magyar: hej! ki tudja
Merre van a hazánk útja?
Kerek az ég mindenfelé —
Anyám, anyám, meghalsz belé!

Szóla Hunor: itt maradjunk!
Tanyát verjünk; itthon vagyunk;
Selyem a fű, édes a víz,
Fa-odúból csöpög a méz,

Kék folyam ad fényes halat,
Vörhenyő vad ízes falat,
Feszes az íj, sebes a nyíl,
Harczkalandon zsákmány a díj.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Hogy elúntak otthon ülni,
Halat csalni, őzet űzni:
Új kalandra, szebb csatára
Ereszkedtek a pusztára.

Pusztta földön, sík fenyéren
Zene hallik sötét éjen,
Zene, síp, dob, mély vadonban,
Mintha égből, mint álomban.

Tündér lyányok ottan laknak,
Tánczot ropnak, úgy mulatnak
Szőve ködből sátoruk van:
Ugy mulatnak sátorukban.

Férfi egy sincs közelébe';
De a földi lányok szépe:
Lányai *Belárnak, Dúlnak,*
Tündérséget ott tanulnak.

Dúl királyé, legszebb, kettő;
Agg Belaré tizenkettő;
Összesen mind: száz meg kettő
A tündérré válni kezdő.

Kemény próba: férfit ölni,
Kilencz ifjat megbüvölni,
Szerelemre csalogatni,
Szerelemtől szűz maradni.

Így tanulnak tündérséget,
Szívszakasztó mesterséget;
Minden éjjel számot adnak,
S minden éjjel úgy vigadnak.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Hang után ők, szembe széllel,
Fény után ők, földve éjjel,
Mennek óvást, mennek árnyon;
Ki lepét fog, lopva járjon.

Monda Magyar: ez a síp-hang,
Bátya, bennem végig csikland;
Monda Hunor: vérem' hatja
Szűzek árnya-fordulatja.

Haj vitézek! haj elébe!
Kiki egyet az ölébe!
Vigyük haza asszonyunkat;
Fújja felszél a nyomunkat.

Sarkantyúba lovat vesznek,
Kantárszárat megeresztnek;
A leányság bent, a körbe' —
Mind a körbe', sok az ölbe'.

Nagy sikoltás erre támad,
Futna szélyel a leányhad;
Elöl tűzbe, hátul vízbe,
Mindenkép jut férfi kézbe.

Tündér lányok ott eltűntek,
Szárnyok lévén elrepültek;
De a többi hova legyen?
Földbe bújjon? elsülyedjen? . . .

Abbul immár nincsen semmi:
Szúzi daczczal tündér lenni;
Vágtat a ló, és a pusztán
Nagy üres éj hallgat oztán.

Száll a madár, száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek;
Zengő madár ágrul ágra,
Zengő ének szájrul szájra.

Dúl leányi, a legszebbek,
Hunor, Magyar nője lettek;
S a leventék, épen százan,
Megosztottak mind a százon.

Büszke lányok ott idővel
Megbékéltek asszony fővel;
Haza többé nem készültek:
Engesztelni fiat szültek.

Tó szigetje édes honná,
Sátoruk lőn szép otthonná,
Ágyok áldott nyugalommá:
Nincs egyéb, mi őket vonná.

Fiat szültek hősi nemre,
Szép leányt is szerelemre;
Dali törzsnek ifju ágot,
Maguk helyett szűz virágot.

Hős fiakból ketten-ketten,
Két vezéré kétszer-ketten,
Feje lőn mind egy-egy nemnek:
Száznyolcz ágra ezek mennek.

Hunor ága hún fajt nemzett,
Magyaré a magyar nemzet;
Szaporúság lőn temérdek:
A szigetben nem is fértek.

Szittyá földet előzőnlék,
Dúl királynak dús örökjét; —
És azóta, hősök párja!
Híretek száll szájrul szájra.

HETEDIK ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

A küldetés.

Követje azonban keleti császárnak
Lőn tiszteletére Etele királynak;
Ura üdvözlését gyors paripán hozta,
Társaival útján Etelét nyomozta.

Föl, Mátra hegyébe, kalauzzal jöttek,
Csergét ¹⁾, különállót, a völgyben ütöttek;
Azután, Budáról se hallva se kérdeve,
Indultak Etelnek a tiszteletére.

Fényes ajándékot hoztak vala bőven,
Fegyvert is, aranyban gazdagot és kőben,
Pénzt is egész terhet; rajta van az érték
A hogy az erszénynyel fonszámra kimérték.

Sátorba nyitottak, engedelem nyervén;
Szólt az előljáró maga ékes nyelvén;
Etele a szókat érti vala folyvást:
De azért kívánta, magyarázza tolmács.

Én uram, a császár — amaz így beszéle —
Küldi ajándékát s üzenetit véle;
Izeni hűségét, tiszta barátságát,
Hívja szövetségre a húnok országát.

Messzefutó hírét hallotta nevednek,
S hogy ura volnál már az egész nemzetnek;
Örömét e dolgon, meghagyta, jelentsék
Szolgái előtted, kívánva szerencsét.

Nem akar ő, mondja, veled élni hadban,
Akar ő szomszédi kegyes indulatban;
Vásárt Duna mentén városaiban nyit,
Valahány tenéked tetsző leszen, annyit.

Rokoni jóvoltát máskép is ajánlja,
Testvére gyanánt lesz a húnok királya;
Ajándékban is ő lel gyakori módot;
Vagy ha talán kérnél esztendei zsoldot —

Adaját megadná, (szavait cseréli,
Átszúrván Etele szemének az éli;)
Fegyvert birodalma részére ha fognál,
Hírben, nyereségben tőle gyarapodnál.

Hallá közelebbről hadad összes költét,
Melylyel a szomszédok füleit megtöltéd:
Nem tudja, ki ellen nagy sereged készül;
De követségünkben, halld, mit izen részül:

Ország a tiédde megy amott hosszába',
Jobb kézre melyet hágy a lefutó Száva:
Népe, az illírség, s ki lakik az helyen,
Felzendült uram és az ő urok ellen.

Császár letapodná fejöket egy topban,
De hada másutt kell, mindenfele jobban;
S gondjai hit dolgán éj-nap betegednek,
Máglyára menendő van annyi eretnek.

Ha hát — ez uramnak üzeneti hozzád —
Kész engedelemre pártosait hoznád:
Ebből te is, ő is, vonnál nyereséget;
Megbízva mi jöttünk ezen alku végett. —

Követek szavát így Etele megérté;
Buda királynál ha voltak-e már? kérdé;
S miután a szólnok választ ada *nemmel*,
Igy feddi, keményen összekapott szemmel:

Tudnia császárnak illő, s követének
Valamíg a húnok fejedelmi élnek;
Senkise' hallá még Buda király holtát,
Legfelyül intézi húnok összes dolgát.

No tehát ő hozzá mentek ezen nyomban,
Ajándékkal is őt kértek azonban;
Magam is ott lések, a mi engem illet,
Társa levén, hű kard az oldala mellett.

Erre lehajolván a követek mélyen,
Szabad-e, az első kéri, hogy beszéljen?
S miután a király engedte, joházva: ²⁾
Csendesesen így szólott halkkal magyarázva:

Buda királylyal — mond — ebbe' közünk semmi.
Császár Eteléhez parancsola menni.
Czélt sehol, úgy mondá, ha nála nem érünk;
Vele nem férkezvén, inkább hazatérünk.

Ki fogóznék, ugymond, töveszakadt ághoz?
Omló hegyi kőhöz, kövi gyér indákhoz? —
Buda már volt, a mi. Etele a „lészen.“
Bocsáss meg, uram, hogy kimondtam egészen.

Etele az ily szót látszik vala unni,
Mégis szíve szerint nem bírt haragunni;
Ellenes indulat perczenetig vívja;
Jőjenek — így végzé — mikor ismét hívja. —

Maga pedig menvén Buda hőshöz által,
Jöttire a bátyja megfordula háttal,
S hogy szólani kezde, akkor is az görbén
A semmibe nézett, és monda kitörvén:

De minek futsz hozzám, dicsekedni ezzel?
Gőgös Etel, látom mily célra törekszel!
Követek dolgában mit tudok én tenni! . . .
Nem vagyok én társad, nem vagyok én semmi.

Oh! bár e világon élve ne is járnék,
Látni magam' fogytát, mint reggeli árnyék;
Hadd nyelne be mindent, nosza csak hadd falna,
Kinek egy hörpentés a világ hatalma!

Itt nézem, aléltn, türelemmel, békén;
S kérde^m fölⁱjedve; én vagyok-e még én?
Ha! vagy az a *más* ült helyibe az *énnek*?
Lettem örökömben hazajáró lélek?

De azért se! mondom. Én mondom: azért se!
Olyat riadok, hogy mindenki megértse:
Jogomat kívánom, eskü szerént. Vagy — vagy! . . .
Máskép szakad a húr: a mi valál, az vagy.

Felforra Etelnek hirtelen a vére,
Zúgó patakokban ömlött a fejére;
Mint malom örvényzett két füle, — s az ajka
Reszket vala kissé, meg a szó is rajta:

Eszeveszett, hallgass; vízeszü, oktalan,
Gyáva, gyanús lelkű, pulya, boldogtalan!
Mintha nekem járni volna okom görbén,
Ha kaján elmével hitemet megtörném!

Mi vagy te? . . . aszott fű pelyhe az út mellett,
Gyöngé akaratom neki a lehellet! . . .
Akarom: volt, nincs... majd! — Ezzel mene gyorsan,
Mint mikor az égnek villám tüze harsan.

Követeket mingyár' küldi Etellakra,
Ott udvara lévén, fejedelmi lakja;
Küldi kalaúznak gyors ménü futárját:
Jó gondviselésben, alkura, ott várják.

Maga bús felhőkint hömpölyög és zordon;
Köde haragjának esik az nap folyton,
Estefelé tisztul. Kezd szállni magába.
Reggel mene önként Buda sátorába:

Bátya! tüzes voltam, mert marczona voltál,
Rettenetes váddal iszonyún vádoltál:
Jöttem kezet adni s kérni, feledsége,
Hanem a beszédem halljad előbb végre.

Igazságtalanúl engem ítélsz abban,
Hogy irántad volnék ravasz indulatban;
Követek hibáját magam is feddettem, —
Ők még se' akarván én ide siettem.

Császár, igaz, őket hozzád nem utalta,
Egyenest énhozzám jőni parancsolta:
Tán mivel én a had folyamát intézem; —
Akárhogy akármint: benne semmi részem.

Ajándékot is ők valamennyit hoztak,
Én kétféle raktam jó-eleve aztat,
Sátromban azóta felezetten áll az:
Én voltam az osztó: te jövel és válaszszt.

Vagy te felezd újból, s nekem add válaszra. ³⁾ —
De nem ennyi, testvér, e követség haszna,
Nem arany, és a kő mely becsesebb annál:
Drágább e szövetség kőnél meg aranynál.

Kincs van elég, vagy lesz mindenkor a hadban
Hanem ily szerződés ára-megadhatlan:
Omló birodalmat jobb védeni néppel,
Hogysem erőfogytig hadakozni éppel.

Ki rám szorul egyszer, az köteles szolgám,
Kényemre azontul fordítok a dolgán;
Ki az én erőmön szokta meg a járást,
Nem tud maga lábán, elesik mindjárt.

Vádolsz, hatalomra vagyok igen kapzsi:
Ugy van; de az ok nem köznép hiu tapsi:
Akarom, terjedjen húnok birodalma,
Gyökerit más földre bocsássa hatalma.

Hatalom, mint a víz, vagy apad, vagy árad,
Soha középszerben tespedve nem állhat;
Ország, ha erőtlen növekedni, már fogy —
Nyakadba is omlik, támaszszad akárhogy.

Császár dolgait én, kémek után, hallom:
Azért követekkel szerződni javallom;
Teszem is . . . de, bátya, *ne* az ellenedre!
Testvér, addsz a kezéd' józan feleletre!

Hiszen, ha egyéb nem, a nyereség volna:
Szoritom a császárt éventi adóra,
Meg, hogy az ifjú nép törődik a hadnak,
Zsákmánynyal is onnan kiki gazdagodnak.

No hát, az okos szón engedve tanácsod,
Akaratom legyen a *te* megbízásod;
Ne mondja, ki látja vér daczol a vérnek:
Etele és Buda együve nem férnek.

Igy szóla, erővel de azér' nyugottan.
Buda kezét nyujtá hallgatva legottan,
Nem, mintha szavának értené a mélyét,
De mert maga fölött érezte személyét.

Azt látja, hogy öcsese kínálja felesnek,
Hasznót is a harczból, gondolja, keresnek;
Tennap, igaz, bántá: de hiszen megkérte:
Könnyebb hagynia, mint haragunni érte.

Valaki már azt is meghozta fülébe,
Öcsese hogyan mordúlt követek elébe.
Így, lassan, melegebb bizalomra zsendül,
Valamint a holt szén gerjed eleventül.

Akkor Etel, bátyját fogva erős kézen,
Kereste szemét, hogy az övébe nézzen;
Buda nyílt tükrébe odanéz e szemnek:
S immár az Etele sátra felé mennek.

Kiket a mint Gyöngyvér sátor alól ketten ⁴⁾
Megláta kijöni nyájas szeretetben,
Szép nagy barna szemét váltotta nagyobbra
S áll vala, mint bálvány tovanéző szobra.

Buda is megfordult, hogy visszatekintsen,
És monda nejének: Jöszte velünk, kincsem;
Tegnap se' valál tán jó Hilda öcsédnél ⁵⁾,
Rest asszony! pedig, ím, hármát alig lépnél.

Reszketsz, tudom azt is, gyermek Aladárért,
Volna fiunk olyan, te nem adnád árért,
Arany-ezüstér' nem, az egész világért:
De hiába esdünk ilyen boldogságért.

Jer hát, Aladárral magadat múlassad,
Ilda unalmát is mindennap oszlassad;
Hiszen akar együtt volnál vele mindég:
Te vagy a gazd'asszony, ő szeretett vendég.

Indult a királyné Buda e szavára,
Menet mosolyogván kisebbik-urára, —
Bár esze megáll, oly csuda történt e nap;
Mert elpanaszolta Buda néki tennap.

Hanem Ilda semmit nem tud vala ebben,
Csak, hogy urát tegnap látta nehéz kedvben.
Most, fia képéhez piros ábrázatját
Lehajtvá, mutatta messziről az atyját.

Mint rózsabokorbul riad a madárka,
Szép anyja öléről fut, fut Aladárka;
A bokor ott guggol, keble marad tárván,
Kisdéd szökevényét hű fészkre várván.

S mint fürjike apró lábait a fűben,
Szaporázza léptét a fiu sűrűbben,
Egyenest apjának szalad a szép gyermek,
Gondolja, no mingyárt az ölében termék.

De mikép pillangót lebegő csuklyával,
Ugrik elő Gyöngyvér lepni le csókjával,
Sejti az a cselet már és félre csapódik,
Lába tekervényes szaladásra oldik.

Ángya pedig úzi hő gerjedelemben,
Csókszomja kidűl a nagy fekete szemben;
Ilda kaczag tulról könnye szakadtáig,
S fájó nevetésben elfárad odáig.

Mire odaért, már biztos menedékből
Mosolyog a gyermek, az atyja öléből;
Nénje-felé, oldalt, ravaszul mosolygott;
Gyöngyvér komoly arczczal rösteli a dolgot.

Szállsz le hamar onnan! — Ilda fiát feddi —
Rosz gyerek! illő ez? ilyet cselekedni?
Megköveted mingyár' szerető nénédet! . . .
Fogadá a gyermek könnyen a beszédet.

Czélját hogy elérte, nem bánja továbbá :
Hagyja magát tenni béketűrő bábbá,
Engedi Gyöngyvérnek oda minden részen
Borítani csókkal, s hazavinni kézen.

Otthon egész estig gyönyörűn mulattak,
Ez nap örömére nagy lakozást laktak
Egyben ama két hős, meg a felesége; —
Buda és Etel közt így lett meg a béke.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NYOLCZADIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Etele álmot lát.

Szóla pohár közben Etele Budának:
Két nap pihenő volt a Mátra vadának,
Reggel ahoz lássunk, mert az idő kedvez,
Kell annak utána hadi készülethez.

Országos Széchényi Könyvtár

Vissza Etellakról, alkudozás végett,
Én ide fordítom majd a követséget,
Folyamát hogy lássad, és hogy mire végzem;
Mindennap előtted elmondom egészen.

Azalatt a bérczek rengetegit mászszuk,
Szaporán a hűs völgy mögeit vadászszuk;
Erre idő két hét telik, avagy három,
Nem a hogy akartam, nem az egész nyáron.

Jó lesz; hanem igyál! én is iszom — monda
Buda könnyü szívvel — ez a holnap gondja;
Húgom, feleségem, nosza még egy cseppet!
Soha én két asszonyt, sohse' láttam szebbet.

Mosolyogj rám, puszták két arany almája!
Öreg embernek is a melle kívánja . . .
De öcsém, ez a bor, veszed észre? jobbúl:
Mintha tejet innám; kicsi nem árt abbul.

Igy Buda gondoktól üresíti keblét,
Emeli két kézzel nagy billikom öblét,
Nem teszi le, hanem tartja körülfogván,
Hol erre, hol arra mindig mosolyogván.

Hilda pedig s Gyöngyvér *neki* nem felelnek;
Simitják kezeit nagyságos Etelnek,
Hogy a vadászatban részt vegyenek ők is,
Sólyom madarakkal az udvari nők is.

Ezek *egy* asztalhoz ültek vala össze,
Buda az asztalfőn, mellette az öcscse,
Alul a két asszony. Hanem egész sor van
Ily kicsi asztalból körül a sátorban.

Öltözve fehérben mind a hunok főbbi
Ott isznak: a táltos, gyula, és a többi;
Detre is ott vigad — négyen egy asztalnál,
Lélekadó bornál, szívemelő dalnál.

Csak Bulcsu vezér ül hitvány kupa mellett,
Borital ujsága őneki nem kellett:
Apám, nagyapám élt kabala tejével:
Burján leviért, mond, azt nem hagyom én el.

Ám hadd igya közrend! — Szömöre rivallja —
Hadd fejje lovát, ki maga is vakarja!
Etele királynál bor van elég, bőven:
Igaz daliás kedv terem a szőlőben!

Ritka ércz az arany, drága nemes jószág;
Ritka ital a bor: fejedelmek iszszak:
Etelének van sok, bora és aranya:
Kancza-savó, ej! huj! maradhat ebanyja.

De, hogy az est immár behaladt az éjbe,
Etele fölállott, kehely a kezébe':
Iszom a vendégért. Velem iszik minden;
Akkor lenyugodni kiki haza mengyen.

Eleget múltattunk. Holnap haj-előre!
Hajnali hajtáson szükség van erőre.
Mondván, kiüríté poharát fenékig;
Tetszett is, de nem is, ez a példa nékik.

Eloszoltak mégis — Buda legkésőbbben,
Vissza egy-egy szóra fordulva menőben,
Hullatva egyenként a mi szívét nyomta;
Míg szeliden Gyöngyvér maga után vonta. —

Ébredj deli hajnal, te rózsza-özönlő!
Már lengeti leblét hűs reggeli szellő;
Ébredj puha fészked melegén, pacsirta!
Már tetszik az égen hajnal elő-pirja.

Támadj koronás nap! már zeng neked a dal;
Serkenj hadi kürtszó, költs sereget zajjal!
Fuvalom, hajnal, kürt, pacsirta had és nap
Ébredjetek mind, mind! Etele ím gyorsabb.

Etele, mint harezra, készüle serényen,
Előre a munkát szomjazza keményen;
Nincs dolog őnéki, hogy kicsibe venné:
Igy változik a nagy előtte kicsinné.

Most is legelőbb jár: intézi a serget,
Szólitja nevenkint, fedd, zaboláz, sürget,
Tudja nevét minden hadi emberének;
Az ő szeme a rend, az ő szava lélek.

S már, mint gombolyagé, fejlik a had vége,
Kötöz emberhálót nagy orom tövébe;
Mérföldeket így a sokaság behurkol:
Azalatt nincs egy pissz, paripa sem horkol.

Buda is már fölkelte riadó kürtszóra,
Tennapi kedvéből jó volna ha volna;
Emberebb a két nő, Ilda meg a másik,
Gúnyolja nyeregből, mily nagyokat ásit.

Szép reggel az asszony: pihenést lehellő
Arcza szelid hajnal, fris hajnali szellő,
Puha gyenge harmat, gyümölcs üde hamva;
Szava rigó-ének mélyebb fuvodalma.

Szebb reggel az asszony, paripára szállván,
Övezett köntössel, solyma kerek vállán,
Csalogánykint csattog, vágy, öröm áthatja;
Ügyes ügyetlenség hadi mozdulatja.

De Buda ezt látja, mint a vak a rózsát:
Színére nem örvend, érzi a szúrását;
Asszonyok ingerlő szava miatt mormog.
Haladnak azonban; túl, nőnek az ormok.

Akkor Etel hajtó seregének jelt ad,
Jel futja be némán az egész völgy nyíltát;
Körül a kurjongás, valamint tűz, gyúlad;
Sor sor után vigyáz; itt nem szabadúl vad.

Fel, csapinós lejtőn, gyalog ifjak törnek,
Őrt a lovasság áll szélein a körnek;
Oda fenn jó-téres, fűnőtte lapály van,
Törpe bogyós bokrok itt-ott a lapályban.

Halljátok először medve vitézségét,
Hogy múlatta Etel s Buda feleségét.
Nagy medve, bozontos, kétlábu, temérdek,
Kezde alátörni a mint közel értek.

Bontja meg a hajtók sűrű elő-sorját,
Rázza le nyilvesszőt, valamint pozdorját,
Kelevéz nem járja, ha ütik, nem szédül,
De ökle csapásin hajtók sora szétdül.

Kört kör után nyitva, így lefelé ballag,
Oda se' néz hulló kopiának, zajnak,
Százszor is elnyomni azalatt próbálják,
Bömböli nagy garral a maga nótáját.

Vetette magát már lovasok rendére,
Asszonyi nézői hangos ijedtére;
Akkor Etel: píha! nem kell félni, mondá,
Gyere velem maczkó! ha danolsz, tánczolj rá.

Van erős pányvája lószőr kötelekből,
Azt medve nyakába hajítja nyeregből,
Hurkolja keményen, lova után vonja,
Nem menne a medve: de ha Etel mondja!

Szép tágas a völgynek ottankörül öble,
Sarkantyúzza lovát, nyargal vele körbe;
Úgy tetszik, a vadból oda minden vadság,
Nézni a nézőnek csupa egy mulatság.

Így Etel a foglyát fárasztja halálig,
Míg lihegő száján csúf nyelve kimállik,
Futtában a nagy kört szedi összebb-összebb,
Int végre a bajnok, hogy gúzsba kötözzék.

Ilda ezen s Gyöngyvér miután mulattak,
Solymász gyerekikkel a völgybe' maradtak;
Buda pedig fölment, — Etele az ösvény
Lejtőbb menedékit számára keresvén.

Mint mikor a víz-ár Tisza dús lapályát,
Elönti körül az ég s föld karimáját,
Összefoly ég és víz egy iszonyú gömbbe,
Csak egy sziget-ormó függ ennyi özönbe' ;

Megtelik az ormó lustos fenevaddal,
Gulya bőgésével, százféle csapattal:
Itt juhoké búvik össze, odább lóé;
Mintha legott bárkát építene Nóé:

E sziget a Mátrán, úgy képzelem, olyan.
Keresi szegény vad, merre szabadúljon,
Vissza megint nyílraj s veri fénylő kopja,
Döngő paizsoknak rettenetes dobja.

Látnál csikasz ordast megülni haraggal
Szembe, a kör szélén, csiholó fogakkal:
Agyaras disznónak tehetetlen mérgit,
A mint hasogatja bükkfa ezüst kérgit.

Látnál bika bölényt — vele mind a falka —
 Rohanni hol egyik hol a más oldalba;
 Remegni középén szép jávor ünőket —
 Nem annyira éri ott a zshivaj őket.

Szóla Etel mostan: Bátya! ne felejtkezz' —
 Gímekből amoda könnyü vadat ejthetsz.
 Eszmélt Buda erre: neki-hajtá ménjét,
 Távodad az öcsese követte személyét.

Ekkor valamennyi tárogató zendül,
 Bunkó nagy ütésin fa-bodon dob rendül,
 Száz kürt riogástól a levegő lázad:
 Jele, hogy beállt a királyi vadászat.

Dámvadat ejthetne s gímet Buda könnyen;
 Szégyelli Eteltől, hogy azokra menjen,
 Előbbi szavának érezte fulánkját:
 Viszi bölény hadra jó fegyvere lángját.

Szemben kopiát hajt nagy bika bölényre,
 Mely legelül száguld, borzadva sörénye,
 De mámorosan lát, reszket is a jobbja:
 Szarva' paizsáról csattan le a kopja.

Megbőszül a vad faj — egyenest Budának!
Ontja meleg bélit szög-sárga lovának,
Ledobban a pára, túl-félre zuhanván,
Buda király czombját terhe alá nyomván.

Oh, ha nekem volna most *egy* szavam olyan,
Melylyel ez *egy* perczet röviden rajzoljam! —
Etele jól látá Buda nagy veszélyét,
Legközelebb is volt hogy nyujtsa segélyét.

De szörnyü jelenség, rút ördögi Ármány,
Ott terme, király és öcsce közé állván,
Torony módra meredt a bajnok elébe,
Irtózatos annak, szemlélni, a képe.

Agyara lóg hosszan, szeme vérben ázik,
Nyelve, miként villám, tüzesen cikázik,
Üstöke lángot hány, övig ér szakállá,
Vértarajos kígyó minden egyes szála.

Paizsa mint kőszál, hegy elő fokszirtja;
Iszonyú pallossát egyik keze tartja,
Buda fejét csonkán rengeti a mással,
Hogy Etelnek dobja szörnyü vigyorgással.

Akkor, mint nap előtt holló hamar elmén,
Röppent el egy árnyék Etel igaz lelkén:
Nem volna-e bátyját jobb hagyni halálra,
Mint hagyni türelmét örökös próbára.

De legott, markolván somfa gerely végét,
Támadja meg Isten gonosz ellenségét:
Ármány! riad a hős — emberevő Ármány!
Nehogy magad elbízod, Etelét bevárván.

Megölni nem öllek: nem szült anya dögre;
Nyomorítlak sebbel és kínnal örökre! —
Szólott, iramodván a rettenetesnek;
Eltűnt az, a fegyver találta üresnek.

Még jókor a bátyját megvédeni ért el,
Tiporni az állat most akará térdde,
Miután, vérszagtól az egekre síván,
Érlelte a bosszút, melyet állni kíván.

Egy kopjadőféssel a bika lerogygyant,
Feketén a vére nagy erővel bugygyant;
Megtorlik a többi futtába' halálán,
Mint parti sörényes habok egymás vállán.

Most, valamint hajcsár botja nehéz fáját,
Zúditá Etele örves buzogányát:
Támad nagy üresség hirtelen a sorba'
S vissza nyomán fordult, elinalt a csorda.

Ezalatt távol sem nézik vala veszteg,
Buda mentésére többen érkeztek,
Vetni kezét minden sietett a lóra
És lábra segíni a királyt alóla.

Ki, nem nagy ütéssel, ekkép szabadulván,
Megölelte öcscsét, nyakába borulván:
Soha, Etel, soha! . . . Ennyit rebeg ajka,
Tudja Etel mégis, mit ért szive rajta.

Akkor bátyja kezét megfogva szelíden:
Mára nekünk, mondá, ez elég is légyen,
Vadat immár hagyjuk elejteni másnak;
Lássuk, az asszony nép, gyere, hogy solymásznak.

Ím azalatt Gyöngyvér s Ilda között ujság,
Történt, semmi okon, csuda háborúság.
Mindenik a solymát gilicze madárra
Egyszerre bocsátá levegő útjára.

Buda királynénak szépen eredt solyma,
Mintha idegről lőtt nyíl vesszeje volna;
De nem úgy a másik: ez alig hogy vesz rést,
Gyöngyvér madarának esik ereszkedvést.

Úzi, el is fogja odafenn körmével,
Szórja meleg tollát csepegő friss vérrel,
Hallani vijjongást; a csata nem látszik:
Fényes levegőn egy pontocska cikázik.

Egyszer ihol sólyom esik agyontépve
Buda királynénak majdhogy az ölébe;
Felvette, sokáig nézte simogatván,
Végre nagyot jajdult, bő könnye fakadván:

Ilda, kaján Hilda, kegyetlen Krimhilda!
Solymomat a solymod íme legyilkolta;
Ám nézd: — s odatartá. De öcsese kaczagván
Kiüté kezéből s szólt, rája tapodván:

Madarat madárér' adhatok én százat:
Ennyi csekélységen zajt ütni gyalázat!
Piha! kinek egy csöpp esze van, nem tenné.
Nem csendesül ezzel a fejedelemné:

Kell is nekem, így szól, madarad, ha eztet,
Drága „Turul“ solymom újra nem élesztet!
Mert se fiam nem volt, se szeretett lányom:
Ez az egy madár volt — e sincs! — a világon.

Lobbot ezen arcza vete Ildikónak,
Szép homloka tetszett vérrel elegy hónak:
Ne sikoltozz, örült! — éles szava csenge —
Nem vagy mai gyermek, se leányzó gyenge.

Sohse vénezz engem! — szólt erre Budáné —
Halkabban előttem, kegyelem-királyné!
Azt se' tudom, mellyőnk korosabb egy nappal!
Vagy azt se': magánál ki beszél rútabbal!

Így szóllakozának, ketten is egyszerre.
Etele Budával jöttek ilyen perre.
Gyöngyvér panaszát csak nehezen vevék ki;
Mire felindulván, mond az ura néki:

Asszony! a patvarnak vége legyen, hallod!
Mert keserű kínját, bizony Isten! vallod;
Etele halálból uradat most menti:
És mit cselekesztek azalatt ketten ti!

Oh! keserű kínját én érzem előre
Fekete bánatnak — így sír Buda nője;
Mert soha nem érek, tudom azt, jó véget,
Soha én ez asszony, sem az ura végett.

Etele másrésről, lebocsátva hangját,
Édesgeti berzent, haragos galambját;
Adja önön solymát — noszolá — Gyöngyvérnek,
Kedvesiért kedvest: így együve férnek.

Látszott is az asszony hajlani szép szóra;
Madara megjött volt az arany zsinórra:
Veszi harmat kézzel, s ángya felé lépve,
Kitekeri nyakát, úgy dobja elébe.

Nagy bajjal a két hős birt annyira menni,
Hogy e csekélységből ne legyen több semmi;
De mégis a pörnek vetik oztán végét,
Összeöleltetvén egymás feleségét.

Ámde, mikép sírást ha gyerek elhagyja,
Sajog a két asszony szive-indulatja;
Mosoly ül a szemben, csevegés a szájon:
De nem óhatják, hogy odabent ne fájjon. —

Vadászat azonban végire járt e nap,
Arra mulatság lőn, ma is úgy, mint tennap;
Etele gazdául hadait vendéglé,
Azután lenyugvék nyugvó neje mellé.

Csillagok a földön csillámlani szűntek:
Zárva le minden szem, tüzek is eltűntek;
De az ég nagy sátra, a magosan mélylő,
Szerte ragyog — s víraszt az örökkön élő.

Ím az öreg Isten, világ szeme, napja,
Hadak ura, föld, víz s az örök tűz apja,
Emberek edzője kurta rövid létben,
Úl vala sátrában, aranyos karszékben.

Megnyíladozott volt kárpitja egeknek;
Hallgatja, halandók hogy szerte pihegnek,
Néz le aczéltükör ¹⁾ mélybe ható szemmel;
Legelteti gondját csöndes figyelemmel.

Paizsa szék mellé heverőn támasztva,
Bal könyökét annak szélére nyugasztja,
Hajtja halántékát egy ujja hegyére,
Mélyen alácsordul szakálla fehérre.

Jobb keze már kissé gerjedezőbb innal
Nyugszik markolatán, mely földve rubinnal;
Lába előtt tegze, lépcsőin a székek,
És nagy rettenetes tűz nyilai égnek.

Így a kerek földet szeme átvizsgálván,
Megnyugodott végre Etelének álmán;
Komoly öreg arczát váltotta derűre,
Mely az egen rózsát: északi fényt szüle.

Alszik az én szolgám, Etele hős, mélyen:
Most kell, hiu álmát hogy jobbra cseréljem,
Elme-salak hitvány ködi helyett — monda —
Ejtenem őt tisztább, végzetes álomba.

Itt az idő — mert lám, győztes akarattal
Győzi magát, s harczol riadó haraggal;
Diadalt Ármányon ma is üle szépen,
Bátyja unott élte ment hősi kezében.

Itt az idő, hogy már birodalmát bírja,
Miképen öröktől ez meg vagyon írva,
Mély titku rovással, fent, a Világ-fáján: ²⁾
„Úr az egész földön, ha ez *egy* hibáján.“

Nosza hát teljék be, a mi betelendő!
Jó, vagy gonosz is bár, jőjjön a jövődő!
Nagy tettekre ma én Etelejét eljegyzem:
Isteni kardommal derekát övedzem.

Szólván, kimagasúlt deli nagy személye,
Fegyveres ünneplő házába beméne,
Pönge-vasat, mellyen titkos betű, választ,
Nincs földi halandó, ki megolvassná azt.

Akkor tűzlegelő szélparipát kettőt
Szolgái befogván, ragad ékes gyeplőt,
Fénylő hadszekerén maga Isten hajta,
Dörög az ég, a mint száll lefelé rajta.

Állítja lovát meg Etele sátrához,
Halkan maga bément a földnek urához,
Övezé álmában csípejit a karddal;
Ismét a szekéren, mint jött, tova nyargal.

Lovai körmétől lágy levegő csattog,
Mint a megütött víz, nem súlyed alattok,
Kereke zsurlásán ordítva csikordul,
Olyan erővel zúz, oly sebesen fordul.

Messze mezőn háló sok erre fölérez,
 Takaróját jobban felvonja füléhez
 S mélyebben elalszik, hogy a hajnal költi; —
 Hadurat nem látja ember soha földi.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KILENCZEDIK ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

Isten kardja.

Reggel Buda nője mene a férjéhez,
Rijjongva sirályként, mely zivatart érez:
Vén ember! ne alugy' — szóval neki monda;
Fújják oda-át a követ alattomba'.

Táltosok és bölcsek, javas, oltárnéző,
Gyül oda bűbájos, énekkel igéző,
Iraló, varázsló; ha ki *tud* ¹⁾, ráolvas;
Papok, álomfejtők: egész sereg ollyas.

Mondom is én váltig: de hiába volt a. —
Most ihon elnézem már viradat olta!
Dolognak öcsédnél kell lenni ma nagynak:
És te, király — téged hisz' alunni hagynak!

Kél Buda mindjárást, szemeit dörzsölvén:
Mi? micsoda? — ily szó rebegett a nyelvén;
Azután eltámolyg, megtudni, mi készül
(Ha sejtene abban) jó Detre vitéztül.

Csakugyan, Etelhez gyűlnek vala jósok,
Jelre jövendőket hímezni tudósok;
Ősz Tordát legelőbb, s mind' összehivatta,
Csuda látomását így elibök adta:

Bölcs öregek, mondá, tudomány ajtóí!
Istennek e földön kapuján-állói!
Halljátok az álmom', tiszteletes vének,
Jó-e? rossz-e? nyitját vegyem értelmének.

Álomban az éjjel (régí dolog!) mintha
Játszom vala játék-hadaim' ifjonta,
Nem-nyírt fiatalság szép zsenge korában,
Hős Bendeguz atyám zajos udvarában.

Ott vala pajtásom, *Áëtiosz* gyermek,
Fejedelmi sarja római embernek;
Nagy hadat a húnok fiaiból ketten —
Ő szembe hadammal, én rája vezettem.

Egy darabig játszánk seb nem ütő szerrel,
Tompá fakó nyillal, gyermeki fegyverrel:
Vezéri fogásban, cselben vetekedtünk,
Majd római, majd hún módra verekedtünk.

Egyszer azonban, kard valamennyi éles,
Igazándi ²⁾ harcztól, locsogó fű véres,
Támad nagy üvöltés; egek elborúlnak,
Dördülve Hadisten kék nyilai gyúlnak.

S ím! ősz öreg ember, tiszta fehér fényben,
Ereszkedik onnan, egyenest élémbe,
Övezi nagy karddal derekam hajlását;
Érzettem nehezét, a szíjja nyomását.

Akkor pillanatig, mintha imett' volnék.
Tapintom a kardot; derekamon volt még.
Fényben az ősz ember ágyam előtt állá,
Megláttam a sátor mennyezetét nála.

De borult az álom, s én egyedül, távol,
Tapodám a léget, mint ki vizet lából, ³⁾
Szárny nélkül, magosan, a levegőt szeltem,
Meztelen a kardot jobb kézbe' viseltem.

Alattam az erdők koronája zúgott,
Folyó nagy vizeit terelé Napnyúgot,
Emberi kéz földet túr vala, mint hangya,
Fekete a rónák legeletlen hantja.

Nagy városok ottan tűntek elé, kőbül,
És én, le-leszállva, mind' kicsapám, többül;
Egyszerre levágtam karddal egy-egy várost: —
Mit jósol ez álom, bölcsek öregek, már most?

E szóra beállott nagy hézaga csendnek,
Maga szakállába kiki elmélyednek.
Etele kérdően nézi vala sorba';
Végteára közölök szót emele Torda:

Úgy van! idők óta, idők elejétől,
Számá szerint mondván: *háromszor a héttől*,
Firól-fira jóslat miközöttünk szálldos,
Hagyja utódjának minden öreg-táltos,

Elmémben, mialatt az elébb hallgattam,
Hosszu sor esztendőök folyamát forgattam:
S ime, a *hármaskor hét* ez idén betelve!
Nincs kötve tovább a táltos igaz nyelve.

Hét száz vala, *hét* tiz s *hét* azon esztendő ⁴⁾
Mikor Isten kardja napfényre jövendő;
A hős, kinek Isten, csuda által, adja,
Mind az egész földet vele megbírhhatja.

Örvendj! az egen is vidám jelek úsznak:
Te vagy, te vagy a hős, fia Bendegúznak!
Nem tudom, a kard hol? s hogy? — de tied léssen
Mielőtt e szent év elfogyna egészen.

Alighogy az ősz pap ajakát bezárta,
Lebben az ajtónál Etelének sátra;
Bulcsu vezér jött bé, egy szolga suhanczczal,
Nagy dolgot előre mondani költ acrczczal.

Kard vala jobbájában, meztelen és görbe:
Ez az! ez az! — robbant Etele kitörve;
Zúgás, valamint szél a pagonyt ha rázza,
Lőn; azután Bulcsu ily szót magyaráza:

Király! jöve hozzám az imént e gyermek,
— Gondold barom-örző hitvány sühedernek —
Kengyelemig elsőbb köszönt lehajoltan,
A mint legelőjén átal lovagoltam.

Azután beszéle hihetetlen dolgot:
Csordája ma reggel hogy a mezőn bolygott,
Veszi észre, sántít egy kedves ünője,
Vérnyom is a fűvön harmatozik tőle.

Nyomra, okát tudni, vissza legott mégyen,
Gondolja, tövis, kő, valami csont légyen:
Ím vasat a fűben végtére találá,
Mint hadi szerszámnak ércz hegye, kiállva.

Ott hagyja először, térül egyet, fordul,
(Fölvenni szegénység jele vaskót porbul)
De viszont megbánván siet oda ismét,
Nehogy a jószágban kára megint esnék.

Hát ihol, a kard-hegy *kétannyira* nőlvé! ⁵⁾
Nyúlni akar hozzá: láng csap ki belőle;
Megriad és elfut. Szünnén riadása,
Harmadszor is arra közelít, hogy lássa.

Közelít lábujjon, szíve dobog szörnyen,
Óva megáll sokszor: menjen-e? ne menjen?
Ágaskodva tekint s nyújtózik előre —
Ugy mondom el, a mint hallám vala tőle.

Messzire már látja, mint a vizek sássát,
Magoslani fűből szép kard ragyogását:
Penész aranyán nincs, aczelán nincs rozsdá,
Mintha csiszár kézből jött volna ki most a.

Ekkor — a fegyverhez járulni se' mervén,
Hozzám fut, lovamat messze megismervén;
Elmondja. Riasztom: igazat beszél-e?
Bátran hí s vezet; én megyek oda véle.

Oh, emberi szemnek ily csuda látatja!
Földben alig volt már, csak a markolatja;
Láng nem üté jobbom' — engede is könnyen:
Itt van! te viseld azt, te, királyom, fennyen!

Szól vala, s a bojtár bizonyítá hévvel,
Verte reá naptól kesely üstökével,
Nagy jutalom bezzeg tenyerét is verte;
Most a jövőndőlők elosztak szerte.

Maga pedig fordul a fegyveres házba,
Hüvelylyel a kardot Etele ruházza,
Legszebb hüvelyébe illett csoda-képen;
Felkötí, kivonja, forgatja kezében.

Vág vele háromszor a négy anya-szélnek,
Keletre, nyugotra, északfele, délnek;
Vasa, mint zúgattyu, a levegőt szelte;
S így szóla Etelből tornyosodó lelke:

Csillag esik, föld reng: jött éve csudáknak!
Ihol én, ihol én pörölyje világnak!⁶⁾
Sarkam alá én a nemzeteket hajtom:
Nincs a kerek földnek ura, kívül rajtam!

Mondván, deli kincsét függeszti szegére,
S ment hada-szemlélni a húnok vezére;
Tudja egész had már csudáit az égnek,
S leborúl előtte, mint egy istenségnek.

Mindenkit örömmel itat e nagy ujság,
Csak Buda szívének józan szomorúság,
Csak Gyöngyvér ijedez búnevelő gondon,
És hajtja szünetlen: „de hiába mondom!” —

Ilda pedig, munkán ülvén oda-által,
Hall vala minden szót szőnyeg-falon által;
S hagyja tüjét, melylyel gyöngye keze varrt, ott:
Ura elmentével leveszi a kardot.

És monda fiának: Jöszte ide kicsinyem!
Még kicsi, de szárba eredő reményem!
Viruló sudárkám, aranyos sugárkám:
Itt van örökséged, megnézd! Aladárkám.

Oh, mert az anyának férje erős támasz, —
Ideig-óráig. De kidőlhet ám az:
Veti reménységét fiu gyermekében,
Bizodalma él s nő magzata nőttében.

Szerencse ölen is, megtanulám, féljek:
Hamar énmellőlem hullnak el a férjek;
Uramat, az elsőt, mihamar elvesztém;
Férfi ölelését jaj-szomorún kezdém.

Kit a kígyó megmart, remeg az gyíktól is,
Gyászban feketült szív, csupa árnyéktól is;
Engemet a kígyók: rokonaim martak,
Mennyasszonyi fővel mély gyászbba takartak.

Oh, mit cselekedtek dalia férjemmel,
Kit, élve, szerettem leány-szerелеmmel!
Szeretem holtan is, szeretem még most is:
Ha sírba lezárnak, szeretem még ott is.

Vadászni kicsalták, és megölék orvul,
Ajtómhoz a testét odaveték torzul,
Kincseit örvényes Rajnába süllyeszték,
Mialatt én sírtam édes uram vesztét.

Azután férjekkel gyászomba' kinoztak,
Kérőt oda nékem minden időn hoztak,
Legutóbb a húnok királyfia küldte:
Ez volt, a mi bosszúm gondolatát szülte.

Sárkánynak alítám emberi formában,
Sívó fenevadnak idegen pusztában;
Ily férjet ohajték; s kezet adtam rája:
Hogy testvéreimen bosszúmat ez állja.

De találtam nagynak, Etelét nemesnek,
Szigfrid után a kit szeretve szeressek;
Asszonyi szívem már vele boldog volna,
Ne lenne szerelmem régi koporsója.

Bosszúmat Etele becsületes haddal,
Tudom, meg is állná; nem akarom azzal!
Akarom ál színben, lépre ide csalva,
Véres tetemöket rútítani halva.

Vagy *Gunther*, az álnok, szép harczon elessék?
*Gernot*nak *Odin*ho' gaz lelke vitessék?
Hágen, ki orozva döfte uram' hátul,
Tisztelve kimúljon, Etele karjátul?

Nem, Rajna királya két drága fivérem!
Nem, *Hágen*! a díjat én igazán mérem:
Valamint a bűn volt, legyen az is undok,
S veszszenek árúlva mind a *Nibelungok*!

Poharukban vérré a lakoma váljon,
Vendégágyba' ki hál, koporsóba' háljon,
Bizodalmas hajlék éjtszaka lobbanva,
Férjem gyilkosait temesse be hamva.

Jer, jer kicsi szolgám: ezt még te nem érted,
Csak játszol a karddal, övezni kísérted;
Majd, ha király léssesz. . . Veled együtt, hosszú
Feledés árnyékán, nőjön fel a bosszu.

Mert szültelek *arra* kínos szeretetben,
Nem ment ki eszemből foganó perczedben,
Veled azt a terhet viseltem örökké,
Szívedbe szivemből plántáltam örökké.

Közelébb vagy hozzám, mint Etel, a férjem,
Tested az én testem, véred az én vérem:
Bosszút az anyádért bár iszonyút vennél,
Nincs nemesebb tetted, nincs igazabb ennél.

Csakugyan nem érté az anyja beszédét,
Hurczolta nehéz kard szíjja kötött végét
Sátorban a gyermek, kis kocsi módjára,
S nevetett némelykor Krimhilda szavára.

Anyja pedig oztán kedvkereső gonddal
Fúrta meg a szíjja, közepén, egy ponttal;
Csatolta fiának kicsi derekára,
Örült Aladár, hogy zörömböl utána.

Sátorban alá s fel, ki is a mezőre,
Le a völgyhajlásra, fel a dombtetőre, —
Kardját puha fűben úsztatja örömmel;
Eresz alól anyja kíséreti szemmel.

Már nem vala messzi a Buda sátrátul:
Im gáncsot a fegyver ada neki hátul,
Nagyot esék; arczát vérig üté kőben —
Ott járni Budáné talált ez időben.

Meglátta, erősen a szíve megindult,
Szánalom a lelkén s harag egyszersmind gyult;
Oda szalad mingyár', s földről felemelvén,
Egyszerre ilyen szó mérgesedik nyelvén:

Bolond anya nézi — bolond anya hagyja,
Bolond, ki gyerekét ilyenre kapatja,
Kezébe is adja, vele még játszatja!
Nincs is az olyannak igaz indulatja.

Fenevad módjára egyszer veti kölkét,
Azután nem bánja, veszsze kicsiny lelkét;
Csak egyszer a vágya, telyesüljön ágya:
Fia veszedelmét azután nem bánja.

Ily hangon ez a nő csattanva üvölte,
Mialatt a sok vért fátylába törölte;
Ilda futott mingyár', látván fia estét,
Mérgesen elrántá, amaz elől, testét.

Ne nyúlj a fiamhoz! — vágja szavát kettő, — ⁷⁾
Ne taníts gyermekkel *te* bánni, *te* meddő!
Mert neked is volna, jóféle ha volnál:
Nincs rútab' előttem magtalan asszony nál.

Meddő nem vagyok én! te se gúnyolj annak!
Szolgálóimat is engedtem uramnak —
Sikolta Budáné, betakarva képét;
Zokogás fojtá el további beszédét.

Ilda, miként győztes, kaczag vala fennyen. —
Hallá Buda e zajt; oda kell hogy mennjen:
Látja nejét sírni, amazt hahotázni,
Oda sem ért, hogy már így kezde vitázni:

Mi dolog ez, húgom? ma is úgy, mint tennap?
Igy lesz ez örökké? így lesz e mindennap?
Jó ember vagyok én: de ha megharagszom . . .
No tehát békét hagyj az enyémnek, asszony.

Tegnap ugyan szegény meghuritám érted:
De tovább nem tűröm, nem én soha: érted?
Király vagyok én még, s úr a magam házán . .
Monda, kövér öklét fenyegetve rázván.

Vissza reá pattant Ilda királynő is,
Azután mérgében sírva fakadt ő is;
Így észre se' vették a vita sebtében,
Hogy maga Etele közeledik épen.

Jöve, mint váratlan égi vihar feljő,
Megszállta megettök, mint fekete felhő;
Teszi kezét Hilda' szép válla-hegyére,
— Visszaborúlt a nő ura hős keblére.

Egy darabig némán állva nem is moccan,
Tekintete mélyen hömpölyg vala s hosszan,
Gyöngyvérre Budáról, s Budára viszontag:
Végre nyugott ajki szóval illet mondtak:

El, haza, jó Ildám, indulni fogunk ma,
Még ez nap, ez órán, királyi lakunkba;
Ott te vagy az első fejedelmi asszony:
Ki merészelné ott, hogy sírva fakaszszon!

Hanem ezt még tűrjük. Ő a hibás, nem mi.
Buda királylyal nincs közöm ez'tán semmi.
Én majd leszek otthon ura jó hadamnak:
Buda is parancsol, ha kinek tud, annak.

Ezt mondva, ölébe fiát emelinté,
Köszönni Budának fejét se' gyökinté,
Csak mene Hildával. De soká ott állván
Nézte üres helyét Buda, mint egy bálvány.

Még az nap, az órán, tarka szövött rendek, ⁸⁾
Etele tornyodzó sátrai lippentek;
Estig oda-által, udvara távoztán,
Nagy halom és nagy völgy marad vala pusztán.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZEDIK ÉNEK.

Országos Széchényi Könyvtár

Etele hadba mén.

A mely nap Etele megvála Budától,
Nem vált köszönetlen jó szittya hadától:
Mentében irányzá lova fékét arra,
Hol serge ma felgyült játszó viadalra.

Megállá, királyul, tömött hadak élén,
Hangja erős, bár nem kiálta beszélvén,
A legutolsó is hallotta közelnék
Domboru melléből hangját nagy Etelenek.

Mondotta, bucsúzni seregéhez jött el,
Bocsátani őket haza, szeretettel;
Dícsérte a népet összesen, egyenkint,
Zok szóval a multért nem illete senkit.

Nevezte apának, nevezte fiának,
Fiatalt öcscsének, öreget bátyjának :
Örül az is e szón, ki maga hozzá jut,
S ki látja becsülve a maga-formáját.

Mondotta, hogy immár vége vadászatnak,
Édes övéikhez kiki oszolhatnak :
E szóra felörvend hirtelen a népség,
Öleli, képzetben, váró feleségét.

De megint a szónak fordul vala rendi:
Háboru' szándékát Etele jelenti,
Hova, ugymond, készül válogatott haddal,
Maga jó-szántából maradó csapattal.

Erre, miként tóba ha nehéz kő loccsan,
Pillanatig nagy zaj, s csend áll a be mostan,
Pillanatig habját a sokaság verte :
Azután: „menjünk mind!” — riad ezerszerte.

Senkit haza özvegy szerelem nem csábit,
Senki nem óhajtja ő gyenge családit ;
Óhajtja: Etelnek szárnyán hadakozni,
Drága dicsőséggel zsákmányt haza hozni.

De király engesztő szavára lohadnak,
Lesz módja, igéri, ezután a hadnak;
E mostani: játék; fiatal gyakorlat,
Szoknia fegyverhez, ki először forgat.

Ti, büszke hún ágak ifju nemes vére!
Tanítalak immár a magam kezére:
Hadd mondják az apák: „mi csak egy országot —
Birják ezek, íme, az egész világot!”

Holnap az ifjú had — rendeli — kövessék,
Tízre öreg harczos, nyállal, ¹⁾ egy-egy essék;
Bulcsura e dolgot úr-Etele bízza,
S fordítja fakóját asszonyihoz vissza. —

Buda király pedig, szomorú-magában,
Ül vala, mint egy pók, palota zugában,
Képzelete gyászos szőnyeget fonta,
Árnyas szögeletben ül vala naponta.

Egy reggel a nője monda neki Gyöngyvér
— Letevé a hímzést potyogó sok könnyér' —
Ide-oda holmit keze gyorsan rakván,
Háttal ura-felé, így monda, forogván:

Mit ér az az ember, ki egész nap ásit,
Ülvén gondolatok here záptojását!
Sok idejét tölti, soha ki nem költi;
Halott az az ember, halála előtti.

Már a vak is látja, süket is már hallja
Buda király dolgát: hogy' van feje-alja:
De azért ő napról napra megént bízik,
Heverő bánatban eszik, alszik, hízik.

Férfi vagy? Az volnál. Király vagy-e? — Szégyen!
Hol embered, *egy* csak, ki felálljon s védjen?...
Mind, az utolsó is, oda-által vannak,
Isten csudakardját leli Bulcsu *annak*!

Ezt is fölemelted, jobbágy neme nélkül,
Adván neki tennen húgod' feleségül;
Most ez is a kardot — ihon a hálája! —
Mintha nem is volnál, más kézre találja!...

Vagy, had ura, Isten, részre te is hajlol?
Buda gyalázatján szíved örül, tapsol?
Húnok fejedelmét nézed üres bábnak?
Ajándékod adod, fő helyen, a lábnak?...

Nem adta, bizony nem! *egynek* ajándékul,
Se bolond asszonynak gyermeki játékul;
Adta egész nemzet fényére, javára:
És te vagy a nemzet elsője, királya.

Első! nosza állj ki, legelül a sorba:
Király! ne tapodtasd magad' önkint porba;
Gyűjts hadat és készülj — vagy aléltan várod,
Míg fejedén végkép telyesül a károd?

Jön a keserű gyász, utol is ér nyomban,
Jaj, látom örökké riadós álomban!
Jaj, érzem örökké imette a szörnyet!
Most is eremben fut, lázhidege környez.

Ember! valamerre, míg van idő, mozdulj;
A sors hadszekere — hallod üvölt — pusztulj:
Félre az utjából! mert bizony elgázol,
Ha te kövér gondban szunnyadsz s lakomázol. —

Háborodék lassan jó Buda ezekre,
Ajjotta ²⁾ nem egyszer száját feleletre,
Most, mint olyan ember, kit méreg erőltet,
Felugra, döfölvén botjával a földet.

Elég már! — rivalá — legyen immár vége!
Ne szutyongass mindig, Ármány felesége!
Mert, ha tovább a szót ellenem így hajtod,
Megmutatom, meglásd, ki a férfi, rajtad.

Te vagy oka ennek, a te gonosz nyelved,
— Mert nem fér soha két asszony egymás mellett—
És most te pirongatsz, mintha eléggé nem
Marna kegyetlen bú a nélkül is éngem.

Könnyen, rövid észszel, szerezhetsz a nő patvart,
De tanácsa nincsen ha megteszi a bajt,
A mit összekuszált, soha ki nem bontja:
Hadd álljon elő a férfi esze s gondja! —

Megnémula Gyöngyvér, szavain férjének,
Nem halla hasonlót, míg boldogan éltek,
Azelőtt szép szóval bánt vele s gyöngéden:
Most sír vala belrül a durva beszéden. —

Buda meg a főket hivatja tanácsra,
Készíteti bús lelkét komoly elszánásra;
De alig egy-kettő, vontatva, jelent meg,
Mind látogatóba Eteléhez mentek.

Nem vala ősz Torda, se Szalárd, sem Bulcsu,
Még Detre is elment, a cselfe tanácsu;
Szömöre a kádár, az is indulóban,
S vele négy-öt jobbágy volt még, habozóban.

Ezek, úgy dél tájatt, mikor összegyűltek,
S ide-oda gyéren, hallgatva leültek:
Mingyárt üresebb lőn a nagy üres sátor,
S jobban mutatá, mily népes vala másszor.

Kin Buda gerjedve haragra idétlen,
Vétkesekért szidja vala, a ki vétlen,
Azért, ki jelen nincs, a nála levőket;
Keserű zok-szóval így feddi meg őket:

Eljöttetek? aj no! nagy nehezen. Csuda!
Hamarább gyülnétek, tudom én azt, oda,
Hol Bulcsu vezér van, meg az a vén táltos,
Vele mind a többi hiteszegett pártos.

Tudom én, áruló bennetek az elme,
Fél lábatok immár vagyon a kengyelbe',
Buda király nektek, az ő szava, *ennyi!*
Pártos Eteléhez vágytok igen menni.

De megnő Buda még, bizony Isten! megnő;
Parancsol is, és nem panaszol mint ag nő;
Olyat riad egyszer, hogy messzire hallik,
Mire sok kevély nyak törik avagy hajlik.

Ki az a hatalmas? mi joga van hozzá?
Etelét én tettem, a micsodás, azzá;
Etelét én köptem: s ha fejére hágok ...
Mit szólatok ehhez, dölyfös uraságok?!

Nem szólt bizony erre ott senki Budának,
Hanem összenézvén vállat vonítának;
Ő pedig, egy kissé miután kifújta,
Így tüzelé mérgét nyavalyásan újra:

Hallgattok? nem akar jőni a szó vége?
Összebomolt, ugy-é, a tanács, az íge?
No, beszélek hát én! és nem hiu szélnek:
Meghallja ki mostan s kik ezután élnek.

Nem lesz Buda többé, az Égre! nevetség. —
Induljon Etelhez e nyomba' követség:
Szömöre! mint első, te leendsz a szónok:
Parancsolom, ezt mondd ama lázadónak:

Vérhit köti hozzám, Isten előtt eskü,
Hadurat nem játszsza halandó eszes ki,
Sem eszes, sem bátor, sem dölfös erőszak:
A meddig ereszti, addig mehet ő csak.

Ittam az ő vérét, ő is az én cseppem',
Hogy velem országot, mint öcse, legszebben,
Mint ifiabb testvér, kit alacsony ágból
Magamhoz emeltem, atyafi jóságból.

De az ő hálája hiteszegett ármány,
Gonddal tömi nékem az éjjeli párnám,
Reggel is, ágyamból üdületlen kelve,
Tegnapai gondjával vívódik az elme.

Se hetig, se napig hű nem vala hozzám,
Mióta uralmom vele híven osztám;
Gyűjte hadat mindjár', rebegésben tartott,
Mit adék, fordítá ellenem a kardot.

Háboru, békesség: fő hatalom tiszte,
Hátam mögött ezt is egyedül intézte,
Követekkel végez, hadra ihon készül:
Nekem a bosszúság marad ebben részül.

Mondjad azért, kádár, izenő szavammal:
Indulni ne merjen szép ifju hadammal;
Külön a mit végzett, az előttem semmi;
Máskép — a mit adtam, vissza tudom venni.

Azt is neki megmondd, úgy akarom, bátran:
Hogy az Istenkardnak illő helye sátram;
Kérkedve magánál ne tartsa továbbat;
Illeti a főt az, nem pedig a lábat.

Nem adta Hadúr, nem! *egyenek* ajándékul,
Se hiu asszonyoknak gyermeki játékul:
Adta egész ország fényére, javára:
S én vagyok az ország elsője, királya.

Azért hadi népem' mind' haza széleszsze,
Derekára Isten kardját se övezze:
Máskép a kötött szert szálára kibontom,
Vérrel adott esküm visszafelé mondom. —

E szóval ereszté Buda el tanácsát,
Előbb Szömörének kijelölván társát;
Sátorbul egyenkint hallgatva kimentek,
Künn tompa morajjal távoztak a rendek.

Az nap Buda lelke hajtja magát, mint a
Kézzel nekilódult függő tereh, hinta;
Haragja sehogy nem bir szünni sokáig,
Mint a megütött hab, ereje fogytaig.

De mikor estenden csillapodott vére,
Nagy félelem állt bé, a harag helyére,
Félelem és bánat kezdte szívét vájni,
Mint seb, ütéskor nem, azután szok fájni.

Lassítja menését, járván palotában,
Meg-meg is áll olykor, tünődni magában;
Este, miként gyermek búvik az anyjához,
Csüggedve imígy szól hitess asszonyához:

Rettegek én, Gyöngyvér, — rettegek és fázom,
Hogy e mai lépés siettetí gyászom';
Eteléhez nagy szót viszen a követség:
Félek, hogy a súlya rám vissza ne essék.

Hallván e beszédet Buda királynéja,
Szép barna szemének felvirrada héja,
Rá bánatos arcját emelte szelíden,
Szánólag az asszony megszólala ígyen:

Jer, édes uram, jer! ülj ide mellém le,
Szegény bús fejedet, így, hajtsd az enyémre;
Ifju örömidben részem vala hajdan:
Feles feleséged hadd legyek a bajban.

Hibáztál; a harag vesztedre tanácsolt:
De ne félj, nem késő, Buda, hogy megmásold:
Lovas ember rögtön lovadat nyergelje,
Követid útjokból hogy visszaterelje.

Etelét *csak* szóval ingerleni félős,
Mert vele tart, ládd-e, sok csalfa kevély hős:
Gyűjts hadat, azt mondom, míg oda lesz hadban,
Hogy, mire ő megtér, te se légy magadban.

Arany-ezüst kincscsel teli nagy sok vermed:
Minek e holt marhát így élire verned?
Öseid rád hagyták: de te kire szánod?
Meghalsz: *neki* gyűjtél: se fiad, se lányod.

Vagy azért kíméled, hogy magamat végre
Megfosszszon, ha talán jutok özvegységre?
Add! kinek egy részét, kinek a más részét:
Ha nem szeret ingyen, hú kutya lesz pénzért.

Adj sokat, és ígérj többet is, a főknek:
Meglásd, valamennyi, pártodra szegődnek.
Most a követséget, fordítsd haza utján;
Azután ne búsulj, édes uram, hagyján!

Igy szólt a királyné, nyájas okos szókkal,
Rá'dásul öregjét megapolá ³⁾ csókkal;
Buda is vissz'adta melegen, háláson,
Azzal sietett, hogy hírnök után lásson. —

Szömöre azonban s vele küldött társa
Járnak vala immár jó futamodásra:
Tisza sodrát éjjel paripán meguszták;
Keletre, homályban, végnélküli puszták.

Szóttalan egymással nagy utat menének,
Hallgatva dobhajját az ügető ménnek;
Végre Kadarcs (ez volt a Szömöre társa)
Megkívánta igen, hogy szavait váltsa.

Pajtás uram! — ekkép fordul a bíróhoz —
Mi oka, hangod sincs, legfőleb' a lóhoz?
Máskor tied a szó, ha tanácsot ülünk,
S lakomán ha tréfálsz, mind kétfele dülünk. ⁴⁾

Felele a kádár: Ajh no! . . . szeretném, ha
Törpe bolond volnék, vagy született néma,
Semhogy Etelének ezt az izét mondjam,
Haragos nézését magam ellen vonjam. —

Így, ritka beszéd közt, azon éjjel s másnap
Kerülik zsombékját tenger Tiszalápnak;
Délest vala már, hogy felkaptak a hátra:
Látszott is Etellak, Etele nagy sátra.

Mint ha ki méheshez közelít távunнан,
Szálingani egyes bogarat lát onnan,
Azután mind sűrűbb a repesők rajja,
Czikázik a táncza, és zümmög a zajja;

Bong a tele kaptár; ki-be a nyiláson
Sok ezer fényes hát hentereg egymáson:
Úgy hemzseg az ember sűrűje, zajossa,
A mint közeledik Etele várossa.

Budaszállás ahhoz, gondolom én, semmi,
A hogy itt a népség jőni szok és menni,
A hogy palotái gazdag Etelének,
Mér földnyi mezőben, tornyodzva kelének.

Nagy legelő, mellyen szűz-ménese futhat,
Térség vala közben, hol hadi nép futtat,
Azután felváltva paloták, karámok:
Nehéz volna, bizony, megmondani számok'.

Legszélen a szolgák sátorai voltak,
Egyszerű fenyvekből boronába róttak;
Azután beljebb mint csinosodni kezde
Gyaluval a hajlék simán beeresztve.

Csoportosan itt-ott hún fők palotái,
Megannyi kevély lak, megannyi királyi;
Város a városban elegyül mezővel,
Közte szabad térség nagy távola zöldell.

Külön egy-egy várost asszonyai laknak,
Udvari népestül, melyen uralkodnak;
Legközelebb Krimhild Etele sátrához,
Függő folyosón jár, ha tetszik, urához.

Mindez csuda művel remeken alkotva,
Vésű hegye által virágzik a holt fa,
Hajt levelet, lombot, de nem úgy mint hajdan,
Idegen sok színre van festve olajban.

Vérpiros a zöldje, arany a virága,
Sziszegő sárkánynya fonódik az ága,
Zöld madarak közte hallgatva megülnek,
Madárszavu csengők a helyett csendülnek.

Közepütt nagy dombon Etele hajléka,
Fedi a legcsúcsát ős Turul árnyéka,
Emelinti roppant szárnyát repülőre,
Aranybul egészen, verte ki szerzője.

Oszlopok a sátor mennyezetig folynak,
Indázva hol erre hol arra hajolnak,
Arany lemez a fát csillogva borítja,
Közte nehéz bársony' dagadó kárpítja.

De, ki azt leírná, nincs az az író toll,
Szem is elkáprádnék a látni-valótól;
Mint egy mesevilág, oly ragyogó minden,
Oly csuda, formákban, oly különös, színben.

Jár sokaság ki s bé, valahol csak járhat,
Pezseg a nép szerte s ló, a nemes állat;
Az egész *egy* főnek fordul akarátján:
Mint Etele kedvén, esze gondolatján.

Lakozás egy hétig vala most, nagy ünnep;
Reggel, az új karddal, áldozat Istennek,
Azután hős torna, befejezve torral,
Este kemény vívás a bajnoki borral.

Háromszoros ünnep öröme gyűlt össze:
Etele mén hadba: búcsupohár lesz-e;
Meg az Istenkardnak vagyon avatása;
Idvezlő követek fényes fogadása.

Jöttek vala, messze Ázsia-szélektől,
Követek nagy számmal atyafi népektől,
Valakik a húnnal egy fej alá tartnak,
Lakói a tenger- és az Etel-partnak.

A besenyő, bolgár, jász, kazar, — a várkun
Mely védi tanyáit kilenczszeres árkon,
Lapos nyelvü palócz, küldi barátságát,
Hódolva köszönti Etele' országát.

Jöttek ajándékkal, egy sem üres kézzel,
Kiki maga földjén a mi becsesb ékszer:
Hoza nyusztot, hölgyet, kinek ege téli;
Drága szövött árút, tevéken, a déli.

Magyar is, magyarok vezér fejedelme,
Ki nagy országot bir Etel folyam elve, ⁵⁾
Külde ajándékot, a mineműt egy sem:
Illő bizony, ezt hogy énekbe' lefessem.

Vad ménes akárhány, vad anyáktul ellett,
Barangol a síkon, Etel vize mellett,
Vemhedzik a kancza viharos széllángtól,
Fene tátos-méntől, futosó villámtól.

Pányvával ezekből, hamikor kell, fognak,
Hajítva kötését repülő huroknak;
Veszedelmes játék, mivel a bőszt csorda
Lovat és lovagját levágja gyakorta.

Magyar *egész* ménest haddal foga közre,
Terele, (hallatlan!) mint a csikós, össze,
Küldte ajándékon Etele királynak;
Híre soká fönn lesz ennek a hajsának.

Üstökös ifjú had, zúgó karikással,
Kerüli a ménest rohanó futással,
Szelid paripájok a vadat elgyőzi,
Körül, örvény módra, száguldja, előzi.

Horkanva, prüszőgve megtódul az állat,
Rúg, harap és tombol, rést még se' találhat,
Szép kis fejek egymást tetőzi halomban;
Indulni az ostor kénytetí azonban.

S valamint forgószél, mely sivatag pusztán
Porfelleget üldöz, maga körülfutván,
Forog is halad is utjában előre:
Ugy halad a ménes, száguldozik őre.

Országokon által mind űzve rohannak,
Verik úszni gyakran, dagadó folyamnak,
Olykor legelőre pihenni eresztik,
Ha nem áll, a hajtást újra elülkezdik.

Ily módon Etellak rónáihoz értek.
Volt az egész útban nézője temérdek,
„Magyarok ménességét“ hirdeti mindenki,
Unokák is tudják, dal is egyre zengi.

Etele nagy néven ezt az ajándékot,
S fogadá szívből a rokon ivadékot,
Dícsérte vezérök' dalia népestül,
Fogadá egy vérül, fogadá egy testül.

Indulása előtt ez okon mindennap
Foly vala nagy vígság; de utolsó e nap; —
Követekkel vigad, s felváltva határoz:
Eszébe' se fordul, hogy küldje Budához.

Buda emberei hogy oda érkeztek,
Lakoma utolján öreg ivást kezdtek
Odabenn a hősök; nem is énekszóval —
Múlattanak immár nyavalyás Czerkóval.

Kicsi vala Czerkó, éktelen és görbe,
Szálas daliák közt kaczaj ez a törpe;
Átiosz küldé rabul Etelének;
Vele vidul gyakran a szomorú ének.

Most is szomorú dalt vere Zángó kobzán,
Keve, Béla gyászát, Kadosát felhozván;
Sírt vele minden hős: de legott Czerkónak
Nevetett, hogy törpe, s ily habaréék szónak:

„Borju nyerítését, uraim! kergettem,
Nyúl köhögős álmát agyon is ütöttem,
Vereb árnyékába szalma nyilat lőttem,
Vén fa csikorgással tarsolyt teli szödtem . . .“

Igy kezdé, s hahota nagy zendüle rája;
De királynak el sem mosolyodott szája,
Ülve magasb polczán, fő gondokat érlel,
Hagyja boros népét játszani törpével.

Ekkor nyita, félvén, Szömöre közzéjük,
Tar homloka gyöngye aggodalom-bélyög:
Elmondja, ne mondja, Buda követségét? ...
Nem mondja! bajának ezzel veti végét.

Bajában azóta ért vala már véget,
Ha Buda küldöttje gazon el nem téved,
De belé-bódorgott Tisza mocsárjába,
Hírével a hirnök csavarog hiába.

Nosza, hogy megláták Szömörét pajtási,
Lőn kaczaj, a hún fők harsány riadási:
Tréfára vevék hogy zavarodva ott áll:
„Tiszteletes kádár, mondtsza, mi jót hoztál?”

Ő pedig, aggódó szemeit oldalra —
S forditá, hol Etel komolyan ül, arra;
Kaczagák e nézést s minden egyéb dolgát:
„Bölcs kádár, jer igyál, s mondj valami mókát!”

Tisztelet adassék Etele királynak!
Engeded-é, uram, hogy igyam s tréfáljak?
Szömöre így kezdé; Etel igen-t inte,
S amaz ekkép szólott, miután hörpinte:

Buda nagy-királytól mi jövünk, követség . . .
E szóra megint lőn jó ízű nevetség,
(Csak Detre heggyezte róka fülét köztök,)
S valaki felmordult: „szöktök, uram, szöktök!”

Nagy hangon a kádár, és szólt komoly arczczal,
De csak a jó kedvet gyarapítá azzal,
Elmondta keményen Buda úr parancsát:
Tetszős vala nekik e tréfa-bolondság.

Mikor oda ére, hogy Etel a haddal
Indulni ne merjen, se az Istenkarddal:
Kitört az egész nép hosszas hahotába,
S Etele befordult benyiló sátrába.

Váltig Szömörének innia most kelle,
Hogy a nehéz tréfát nyomtassa evel le:
De még józanodott minden ital bortul,
Rettegve, királylyal dolga hová fordul.

Csakugyan, még az nap Etele hivatta,
Lakomát a kádár végig sem ihatta;
Királya szemébe tekinteni átal,
De érzi, hogy éget, szeme héján átal.

Róka! eszes voltál: nem csippen a farkad:
Buda bolondságát hímezni akartad:
De nem javasolnám — Etele király szól —
Se neked, se másnak, hogy ezt tegye másszor!

Esdekve a jobbágy békélle ⁶⁾ kezéhez:
Hogy ő nem is úgy jött ura-Eteléhez:
Vissza se' mén többé, marad itten nála,
Valamig ő *ő lesz*, Etelét szolgálja.

Sőt vissza — Etel mond — fris nyomotok menjen:
Buda nekem többé ilyet ne izenjen,
Mért leteszem, csúfra, mint régi ruhámat:
Csak egyéb ne érje: veszedelem s bánat.

Hogy az Istenkarddal . . . Enyim az! *ki-másé?* . . .
Ideje majd megjön, világ-aratásé!
Sátrom alatt addig hüvelyében áll az;
Budának, urától, e legyen a válasz.

Örvend vala kádár ily szabadulásnak,
Paripáját reggel könnyen ülé másnap;
Etele meg ifju seregét mozdítja:
Örül az, hogy megnyílt a dicsőség hídjá.

Őneki, utjában, hintenek és fűznek
Fátyol-ivet a nők, virágot a szűzek;
Zene búcsu-hanggal kíséri azonba' —
Ugy mennek a hadra, mint lakodalomba.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENEGYEDIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Buda várost épít.

Vermeit immáron éjjeli munkával
Buda király bontja hites ag szolgával;
Sátora furkózott fenekét megássa:
Derül onnét arany-ezüst ragyogása.

Dülnek elő sirból eltemetett kincsek;
Ki azokat látta, ember olyan nincs meg:
Ki oda temette, mind-egyre levágták,
Hogy el ne beszélje ura gazdagságát.

Detre meg, a vén szász, jővén Etel urtól,
Szövétneket ottben megsejti az utról,
Kései fönlétét csudálja királynak,
Gyanus neki a mit odabenn csinálnak.

Allítja lovát meg éjféli sötétben,
Nyergébül az agcsont óva lemász szépen,
Hátra csapott fékkal paripáját hagyja —
Mindig Buda hősnél szabad a járatja.

Most is, az ajtónak föl húzva kilincsét,
„Jó estét“ neki mond „munkára szerencsét.“
Fel Buda egy-térdről pillanta ijedve,
Kincsei nagy halmát tenyerével földve.

De legott meglátja, megösméri Detrét,
Titkolni előtte úgy sincs oka tettét,
Már ugyse' lehetne; nem is igen bánja:
Vén szászon a próbát kezdeni kívánja.

Arany ez! — mond — *kincs ez!* van nekem is, lá'-é! ¹⁾
Nem koldustanya még Buda vén királyé!
Barátjai mégis kerülík a sorsát:
Idegen asztalról lesnek alá morzsát.

Oh Detre! ha minden — soh'se hittem volna —
Te is immár lettél Buda árulója?
Ellenségivel *egy* barlangban üvöltesz;
Etele borából: „veszszen Buda!“ — költesz.

Mi kell? lakozás kell? — akar éjnap itten
Dőzsölj palotámban, mint egy Odin isten;
Kell arany- és kő-kincs? Végy! a mi szemednek
Drága vagyon tetsző; ints: nyomba' követnek.

Csak te nekem hű légy régi tanács-szóddal,
Testemet is védjed sok vas-mezü góttal;
Mert ihon elvesztem gögje miá, látod,
Fegyverre ha késünk gyűjteni barátot.

Erre az ősz bajnok, mint ki örül káron:
Mit gondolsz? magam' én hogy eladjam áron?
Legyen tied a kincs, az enyim a lélek!
Én azt teszem, ugymond, mit jobbnak itélek.

Visszavonást nézem köztetek én búval;
Megmondtam előre, igaz intő szóval,
De te sem hallgattál, Etele sem, rája:
Most hüvelyét a kard, íme, alig állja.

Jobb nekem elmenni, mint küzdeni párton,
Testvérek ügyébe magam' minek ártom?
Hún atyafi-harcznak mi köze a góthol? ²⁾
A ki erősebb lesz, annak, igen, hódol.

Hű vagyok és voltam, senki se' mondhatja,
Míg Buda országolt, meg Rof, meg az atyja,
Szolgálni ha kellett csak egy-egy királynak:
De, ha már kettő van, hjaja! mit csináljak.

Etele hatalmas: engemet elronthat;
Hozzá ha szegődném, *te* is el, viszontag:
Mert senki se' tudja hadi koczka döltét,
Ha a Norna-leányt vérboszura költéd.

Most a húnok szítnak Eteléhez jobban:
De, ha egyszer a harcz fáklyája kilobban ...
Mert sok irígy bosszu elfojtva hever rég ...
Azért *Eteléhez* pártolni se' mernék.

Ő az erős mostan, te pedig a gyenge,
De megerősülhetsz, király, vele szembe:
Ott a győzedelem, hol az Istenkard van ...
Ki tudja, mit gondolsz felőle magadban?

Én hát se' tanácscsal, nemhogy emelt kézzel,
Melletted se' fogok, se' a másik részszel;
Haza, jámbor gótok tanyáira, mék én,
Ott várom el a bajt, mire fordul, békén. —

Nem volt Buda bajnok kész ily feleletre:
Oh Detre, kiálta, álnok eszű Detre!
Benned, imé, vártam igaz ügyem őrét:
De te, látom, félted csak a magad bőrét.

Kit nyerjek arannyal, kit ezüsttel már meg,
Ha régi barátság így marad, így áll meg!
Zászlómhoz a népet hol vegyem ujonnan,
Ha régi barátim futnak előbb onnan!

Csinja — felel Detre — van az ily dolognak,
Madarat nem dobbal, nem üvöltve fognak:
Aranyon *árulót* te keressz hiába,
Mondván: „nesze! hű légy.“ Senki nem oly kába.

Senki biz' oly olcsó kinek ezt mondd, nincsen:
„Megvettelek, ugy-e, alku szerént, kincsen?“
Aranyod utálat, — még le sem ül nálad,
Még vissza se' fordul, csakhogy odébb állhat.

De, ha rejtett czállal adsz neki, és *ingyen*:
Kárba, veszendőbe sohse félj hogy menjen;
Aranyod megbérli: ő maga sem véli
Hogy az indulatját adomány vezérli.

Akarod, gerjedjen szive száanalomra:
Mélyebben megesik ha arany is nyomja;
Vagy az ő sérelmét latolni ha kezded:
Súlya ezüstödnék túlterheli eztet.

Kincs elalutt hálát, régi boszút felmar,
Kincs váj sebet újra, hol behegedt a var,
Kincs egyenest görbít, egyenesít görbét:
De ügyesen kell ám használni az örvét. —

Elállt szeme szája Buda jó királynak:
Oh Detre! nem értem. Nosza, mit csináljak?
Taníts tanulatlant; de magyarabb szóval:
Ha soha nem voltam, leszek ezért, jóval.

Akkor egész éjjel, hajnal hasadásig,
Magyarázott Detre, figyelé a másik;
Virradtakor elment, vagy alig korábban:
Sohse' látták többé Buda sátorában.

Ment; reggeli álmát fölverte a gótnak
Valakik udvarnál kísérői voltak;
Haza, népe közzé, indula hadastul,
Hol gyarmatot ülnek, leigázva vastul.

Szigetenkint szerte az idegen nemzet
Erős húnok ellen soha nem rezzenhet;
Él maga törvényén, nem szolgál, különben;
Vannak fejedelmi (Detre is az) többen.

Kiket az utból még, vagy haza értével,
Megfuttat a vén szász titkos követével:
Inti vigyázatra: legyenek mind résen,
Készülve hadankint, mert nagy idő leszen.

Naprul azért napra, mint azelőtt, folynak
Dolgai gyanútlan az idegen fajnak:
De sokat mond bátrabb szemeik nyílása:
Benne ragyog népek várt szabadulása.

Ezek így készülnek. — Buda hős azonban
Húnokat hívatja, kitkit alattomban,
Magához egyenkint rendeli a főket,
Kincses ajándékkal így lopja meg őket:

Bátya, felém sem jössz, idehagysz túlon-tul,
Meg is ám halhatnék tőled rokonomtul,
Mióta királylyá Etelét megtettem
Ő pedig abban jár, hogy ne legyünk ketten.

Oh, jobb is, a mim van, rendelni halálra:
Nem tudni, a holnap, sohse, mit hoz mára;
Ne nyelje be ő mind: im, neked *ezt* szántam:
Jó emlekezéssel légy róla irántam.

Másnak emígy szólott: Hogy vagy, öregem, te?
Elmultunk! igaz-é? Te is, én is, nemde?
Új az idő s ember; az egész világ új:
A vént leszorítják, ha maga nem tágul.

Nem így, Bendeguz és Rof idején, volt ez,
Kik alatt szolgáltál: hanem akkor volt ez!
Véred elomlását Etele mit bánja! . . .
De fogd: Bendeguzé; kincse maradványa.

Vàn, kihez így fordul: Már hini se' merlek
Lakomára, hékám; ízetlen a serleg:
Etele gyanakvó, rád, valamint rám is:
Jól teszed! okos légy, kerülj ezután is.

Mi haszna ezentul billikomok, tálak,
Arany-ezüst eszköz Buda nem-királynak?
Etele rátenné kapzsi kezét, hidd el:
Víg napok emlékét, pajtás, nesze, vidd el!

Olykinek ³⁾ ezt mondja: Titok, a mit hallasz . . .
Ne félj! Etelénél kárt vele nem vallhatsz,
Bár engem az útból félre akár tenni,
A mi nem igazság: de ha meg kell lenni!

Egyszer hal az ember! magamért nem bánom:
Asszonyomat hogy tán kirábolja, szánom;
A mim van, az itt van: rejtsd el *neki*, kérlek,
Légy gondviselője nyomorúlt Gyöngyvérnek.

Így a többivel is, kit ravaszúl Detre
Hajolni tapasztalt vala zendületre;
(Rég ideje szó-fon maga titkos tervén;)
S beadta nevenkint, húnokat ismervén.

Volt már (de mikor nincs árnyéka nagy fának!)
Írigye húnok közt Etele királynak:
Rémít vala egyet hatalom gyors nőtte,
Másnak Etel büszkébb, mint annak előtte,

Jár maga eszén csak, tesz maga oktából,
Régi szokást mellőz, új dolgokat ápol. —
Más, a minek elsőbb maga is örvendett,
Találja nehéznek a sanyarú rendet.

Ha ki meg ellustúlt békés Buda mellett,
Harczolni örökké kell, látja, Etelnek,
Nagyra fejét, egyszer, örömeztőbb szánja,
Mint hogy ne henyéljen már ennek utána.

Volt olyan is, kit tán szóval avagy tettel
Etele megbántott, mit nem feledett el;
Vagy, ha nem is bántá, vette zokon önként:
Nem tudja, mivel sért, a hatalmas, gyöngét.

Egy-kettő igazát érezte Budának,
Titkon töri szívét sérelme jogának;
Nagy része a köznép bizodalmán retteg:
Etele az által hova nő felettek!

Ezt arany ingerli; kapdos amaz újon;
Ez rászületett, hogy követ egyre fújon;
Ezt hajtja irigység, vad epébe mártott;
Hő vére amannak üt örökké pártot.

Hisz' ember az ember, akkor is az volt lám;
Megörült s megdöbbent Etele nagy voltán. —
Buda végez minddel szép színnek alatta,
Szájába miképen Detre vitéz adta. —

Mint szellő ha fogan vak déli melegben,
Piczi pöhöly elsőbb, út kis pora lebben,
Majd a berek szélén leveli a nyárnak
Tánczot ezüst hassal, nesztelenül járnak;

... Honnan, kicsi szellő, ég vándora, jöttél?
Vagy lábom előtt csak egyszerre születél?
Lehelleted' arczom még érzeni tompa:
Ott vagy azért, látlak, hogy fürdöl a porba';

S már zizzen az erdő, fodorúl a víz is,
Hosszú haja árnyát lendíti a fűz is,
Már lombokat lóbál, már ágat is ingat,
Már egy egész karcsú fiatal bólingat:

Zúg itt is amott is a liget és megdül,
Szennyes az ég boltja szapora fellegtül,
Kardját hüvelyéből rántja egy-egy villám,
Zengeni, úgy tetszik, moraját is hallám:

Hír támad azonkép a húnok szállásin,
Tompá beszéd, bor közt, nagyok áldomásin;
Hogy' támada? hogy' nő? ki toldja? ki kezdi?
Tán a levegő is egyaránt terjeszti.

Budának először dicsérete hangzik:
Hajdani jó élet, heverő nagy lagzik,
Munkatevés nélkül, ingyen, a vidám bor:
S hozzá Buda lelke, a szelid, a jámbor.

Az, ki Buda nevét említeni se' merte
Már hónapok óta, most jár vele szerte,
S örvend, hogy szavait befogadja kész fül,
Vagy meg is előzik ha szólani készül.

Nem tudja egyiksem, ha kivel súg össze,
Hogy azt is arannyal Buda környékozte!
Bátorságot ez ad mind ennek, amannak,
Hogy már annyian ők Buda mellett vannak.

Ada bátorságot, növelé a merszet, ⁴⁾
Hogy igaz ügyben jár, bizodalmat szerzett:
„Aranyát elvettem — kiki titkon szóla —
Hanem ez gondol, lám, csak a közös jóra.“

Oh bizony . . . (a fő-fő, a nyakasabb szittyák
Buda királyságát ily szóval ahitják)
Oh bizony! akkor volt a mi szavunk kellő,
Mi magunk fő jobbágy, királyhoz egyenlő.

Szoktunk oda járni, mint haza, hívatlan,
Fölkelni, ha tetszett, ülni le, mondatlan;
Kérelmet ha tevénk, a hangja parancs volt,
És Buda kért tőlünk, ha miben parancsolt.

Mert ő vala jámbor, nem büszke, negédes —
Vala nyájas, vidám, szelid, emberséges,
Szófogadó, kész, hű; de igaz is, bölcs is:
Benne ugyan nem volt legkisebb erkölcs is.⁵⁾

Más haragot színlel, makacsabb hűrt penget:
Nem volt szabad azzal, nem tudta mit enged,
Társul az öcscsét hogy székébe fogadja,
S a nem-adhatóját valakinek adja.

Királyt Buda nekünk nem tesz maga mellé,
Se kérdve, se hallva: „ime, Ország! kell-é?”
Gyűljön azért ország, ki ne ő rá bízza:
Vétesse hatalmát kénytelen is vissza!

Egyszersmind az urak: Torda, Szalárd, Bulcsú,
Gyula, kádár ellen szitok átok olcsó,
Nevöket említik beszorult ököllel:
Hogy Buda osztályát okozák Etellel.

Sok szörnyed a szótul önnön maga nyelvén,
Buda gyalázatján, Buda veszedelmén,
Dísztelenül a mint megalázva festi,
Hogy' nincs nyugalma, se lelki se testi.

Iszonyítja legtöbb a nagy, örök esküt,
Mellyet szive vérén Etel az-nap eskütt :
Fogadá, nem tartja: ám most kiki lássa:
Nemzetül a húnna ne legyen romlása!

És már az ilyen szó nem marad a fők közt,
Riadoz törzsenkint az alattlevők közt,
Mint hó-guja, száll s nő; mese mesét szülvén:
Megbódul a köznép, fejei bőszytén.

Valamint nagy ménes, ha elő-nyaranta
Vihar gyűl az égben, repülő sok gyanta,
Feledi hogy szélyel bizvást legelészszen,
Nyugtalan egyszerre, bogarassá lészen;

Hosszu nyakát némely, levegőbe tűzi,
Dagadó czimpával a viharat bűzli;
Más felrug emelten lobogó farkához,
Lába dübörgésén ijed és futkároz;

Nincs bújni karámba, hol bújni ereszbe,
Teszi kettő-három a nyakát keresztbe,
Remegő oldallal a nagy időt várja,
Mikor szakad a menny hulló köve, árja:

Így a hunok közt is háborog az alrend,
Megbódul az elme, és megbomol a rend;
Csoportosan öt-hat dugja fejét össze:
S a vérszagot érzi, s mond: nagy idő lessz-e!

Maga Hadur-Isten sok csuda jelével
Hírül Buda végét adja Etelével;
Üstökös a mennyég bús mezejét szántja,
Pallosokat vérben emel észak lángja.

Kell szörnyü esetnek történni, mivelhogy
Nappal a nap fénye, éjjel a hold elfogy,
Sötétben a húnok fiai maradnak:
Vesztét ne jelentse mind az egész hadnak!

Sok csuda szörnyet szül az asszony, az állat,
Forrás vize vértől iszony és útálat,
Kabala emléjén vér szakad a téjjel,
Halványan a holtak kísértének éjjel.

Mert ezt Hadur-Isten balgatag embernek
Buda elvesztéről adta bizony-jelnek,
Hogy Etelét intse, a népet is ója:
De nem érti a föld gyenge halandója.

A mit az Ég jósolt, hogy eleit venné,
Az fordula épen nagy veszedelemmé,
Hogy Buda romlását felidézze gyorsan:
Ez a nyomorúság az emberi sorsban! —

Immár Budaszállás nem oly rideg, árva,
Felmagzott füveit letapossák, járva;
Éjjel elébb jönnek, azután napközben,
Legelébb egyenkint, azután mind többen.

Buda paripái, új elevenséggel,
Most összenyerítnek gyakori vendéggel;
Udvara sok füstjén megvidul az éhes;
Sűrög a mi sűrű, sajog ⁶⁾ a mi fényes.

Mint hangya csoport, mely kiered fészkeből,
Zsákmányra elébb küld csak nehanyat kémül,
Azután mind többen lakói a bojnak,
Egymás tetején is, oda-vissza, folynak:

Úgy népesedett meg Budaszállás útja,
Fel is, le is a hún szüntelen azt futja;
Szélyel az országban ágazik, mint küllő,
Vagy az onnan térő, vagy az oda gyűlő.

Sereget is, mely a palotát örözzé,
Buda személyéhez állítanak össze:
Pártbeli népéből kiki részét adja,
S rendre egy-egy ott hál, ki törzsnek az atyja.

Buda királyt pedig ámitja reménység,
Tagjait, úgy érzi, nem terheli vénség,
Mint habot üres szél, bizalom felfúja,
Könnyen forog és jár: fiatal lett ujra.

Így a buborék, mely született nádszálon,
Könnyü lebegéssel kis ideig szállong,
Fényét teszi minden fordulata szebbé:
Valamíg elpattan — hiu pára-cseppé.

Látván maga mellett gyűlni fölös számot:
Mintha erejéből kiki adna vámot,
Neki adna egy részt, toldná az övéhez:
Testében is immár olyan erőt érez.

Nézd, feleség, Gyöngyvér, nevető szájjal mond,
Nem vagyok én még *vén*; hanem a bú, a gond;
Aczélos erővel minden inam pattan:
Megvínék bizony én Etelével hadban.

Jaj! — felel az asszony — mint *ide* nyilallott!
Oktalanul többé így ne beszélj, hallod,
Mert bizony elfordul e zsönge szerencse:
Nemhogy Etelétől árva fejed mentse.

De még azután is Buda csak nem állja,
Hogy balga beszédet ki ne ejtsen szája,
Ülvén az urak közt, bor-lihegő mellel:
Meglássa no bárki: megvívok Etellel!

Ifjú dolgait is hordja örökké fel:
Hogy harczolt gepidák fene törzsökével;
Vissza magát harczos napjaiba éli;
Etelén győzelmét semminek ítéli.

Tanácsot azonban ülnek vala mindég,
Buda királylyal, vagy külön, a leventék.
Benn a palotában, s kívül az erkélyen,
Jövet is az úton, menet is utfélen.

Könnyü bizony eddig vala szökni árkot,
Szóval Buda mellé ütni merész pártot:
De mi lesz a vége? s mi előbb a kezdet?
Van mit nagyon erről tanakodni bezzeg.

Eleinte a szó hirtelen és hangos,
Dobál vele büszkén sok elő-harangos,
Föl, Isten egére hajítani merné,
Nemhogy, zabolázván, Etelét ismerné.

De máris ezáltal megütődnek többen,
Nagy meredek szótól az okossa döbben,
Amazok estén, kik előtte bukának,
Méri a mélységet: „nem ugrom utánok!”

Beszéd hamar ottan emelkedik óvó,
Kétség is habozó, félelem is bűvő;
Százféle tanácson száz elme hasonlik:
Mint habütött pandal⁷⁾, Buda ügye omlik.

S valahol meggyűlnek tanácsba, csoportban:
Egygyel az ottlévők feje több, mint ott van;
Nem látja sok ember, de ki látja, szörnyed:
Etele arczát, a boszuálló szörnyet!

Mint őszi fuvalmon fa levele sárgul,
Nesztelen itt-ott már leválik az ágrul:
Ugy sápad el egy-egy, szótlan tovahímlik,
Iszonyún e látás ha elébe rémlik.

Hírli veszett ügynek: mond, tudta előbb is;
Téríti meg útján a szembejövőt is;
Csak, ki magát nagyon Budáér' kitette,
Kénytelen az helyt áll, marad őmellette.

S Etele nem tudná Buda bátyja tettét?
Jól tudja bizonynyal: hivei megvitték:
De csak úgy tőn kézzel, kicsinyelvén e bajt,
Mint a ki magától könnyű legyet elhajt.

Pedig Buda pártján még elegen vagynak,
Lehetne keménynek mondani és nagynak,
Ha volna tanácsa, ha volna vezére,
Ha Etel oly sokkal maga föl nem érne.

De bomlanak immár külön-külön éssen,
Füstbe ama nagy tűz, félő, ne enyészsen.
Végre a tanácsot, mit megvon az elme,
Megadá mindnyájok közös egy félelme.

Budaszállás — mondák — nyílt, mezei tábor,
Nincsen is ez helyben maradásunk bátor:
Nosza rakjunk várost, kőre követ, szintén,
Valamint sok más nép teszi Naplementén.

Mindenki örömmel ezt az ígét hallá,
Fenszóval Buda és a többi javallá:
Mire Etel megjő, ha volna lehetőség
Hogy ilyen épület akkorra megessék.

Város vala régi, Duna jobbik partján,
Megtörve had által, Keve, Béla kardján;
Tornyai, bástyái, mellvédei most rom:
Húnok idejöttén alázta meg ostrom.

Teteje hamvvá lőn; még falai állnak,
Lassu enyészettel ott hagyva halálnak,
Ügyefogyott alynép csarnokait éli,
Szél benne bitangol: az északi, déli.

Erre legott minden, ha ki látta, gondol,
Képzeletök mindjárt építi a romból,
Rései megtöltve, árkai megásva:
Költözzék oda át mind Budaszállása!

Nosza, egész tábor Buda szaván pezsdül,
Útra hogy a várost vigye mindenestül,
Kapcsait ereszti, oldja eresztékít:
Budaszállást ember nem leli a régít.

Szedi szélyel, csuklón, ki mestere ennek,
Emeli köpczös váll súlyát szelemennek;
Oszlopa dől rendre; czölöpjeit ássák;
Gödör ha jelenti Buda ó szállását.

Lábat alá mingyár', kötnek erős tengelyt,
Irdatlan ⁸⁾ kereket, guruló nagy hengert;
Gulya ökör húzza; a tábor is indul;
Csak a Mátra szele száll ott meg ezentul.

Immár Duna mellé hogy lassan elértek:
Láp a szarufákból készüle temérdek:
Úszva egyik partról költöznek amarra,
Lófarkon az ember, tutajon a marha.

Föld nyomorú népét, az idegen fajtát,
Ostorral azonban építeni hajták
Seregestül, a mely tud bánni a kővel,
Vagy arravaló, hogy emelje erővel.

Sziklát seregestül hordnak vala hegygyé,
Munkában az éjet nappal teszik egygyé,
Etetik éhszájú csorbáit a falnak,
Tornyot is az égre, négy szögein, tolnak.

Hamarább mint vélnéd, vár leszen a várból,
Kapuit ácsolják nagy erdei szálból,
Csiga eresztvényre hídját lehidalgják,
Iszonyú mély völgygyel körítik az alját.

Buda király elsőbb, a helyet megjárva,
Építi fa sátrát nagy kő palotára;
Ernyőt a hunok is körülötte vonnak,
Tetején lángdúlta, földözetlen romnak.

Budaszállás, a mely volt azelőtt, nincsen;
Ki látni akarja, ide föl tekintsen,
Sátorait tarkán emeli magosra; —
Hirtelen így épült *Buda új várossa*.

TIZENKETTEDIK ÉNEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Buda halála.

Már fészke fölött leng énekem ezúttal,
Buda forgó napja száll meredek rúddal,
Este van, este van . . . késő a madárnak:
Nem látjátok-e már, hogy' nőnek az árnyak?

Buda körül bús éj tornyosodik össze.
Hanem a sors útján csak pihenő lessz-e:
Új dalok, új dolgok tolmácsai, jönek,
Ha Isten erőt ad szegény éneklőnek.

Etelét emlitem: hova késik hadban:
Idejét vesztegli maga önként abban,
Készántag azon van, mi ürügyön késsék,
Rettegve haragja izzó kitörését.

Talán Buda megtér ildomosabb észre,
Tán pártja elporlik, (szakad is már részre,)
Tán őmaga lelkét türelemmel győzi,
Cseppről a míg cseppre boszuját lefőzi.

Hamar a zendülést odakinn elnyomta,
Csak félelem által; vért keveset ontá;
Látatlan előzé iszonyú hadjárat:
Híre hadat vert meg, vőn be kaput s várat.

Sok kulcsot ijedve lába elé hoztak,
Fogoly esett nagy szám, sarcz tetemes, gazdag,
Túszt neki minden hely küldöze hódolva,
Városok utcáit taposta hatalma.

Ám adaját császár meg nem adá bérül,
Hallván ijedelmes rossz hírt Etelérül:
Hogy az ő országát hódítja *magának*,
Népével a hunok, mint *urai*, bánnak.

Üzené: túszt, foglyot hamar átaladjon,
Maga is országán többé ne maradjon,
Vigye hadát húnok lakozó földére:
Ugy áll neki császár, mit előbb ígére.

Nagy büszke haraggal Etel erre lobban,
Igazán vagy színből? maga tudja jobban;
Színből, igazán is: mert az neki sértő,
Hogy *előbb* átadja, s várjon adóért ő!

De meg, Buda miatt késik vala, mondom,
Haragban a lelke hömpölyög és gondon; —
Ifju seregét is szoktatnia kell még:
Látja, hogy a harcban mily öröme telnék.

Nosza hát indítja, had-izenés nélkül,
Felel a császárnak mostoha vendégül:
Mély birodalmába, hét ágra, betörvén
Omlik hada mint ár, kavarog mint örvény.

Valahol megfordul, pusztít, rabol, éget,
Füstben maga után von egész vidéket,
Kincsét kirabolja, népeit elhajtja,
Csak az üres földnek gyász fenekét hagyja.

Tizszer — husszorosan az adót fölszedték,
Olly özön a zsákmány, mind' el se vihették,
Bibornak először kopja vala singi, —
Vagy elégett máglyán, nem vált ura senki.

Sűrű követ által bezzeg ajánlá már,
Maga veri följobb adaját a császár:
Ám Etelét ily szó találja süketnek,
Látnia színét sem engedi követnek.

Sőt a telet is már — Etele azt várja,
Míg maga hídat ver omló vizek árja:
Hogy büszke Bizáncznak kapuin döngessen —
De az idő sorját, kell, sorba kövessem.

Buda király búsan ödöng vala itthon,
Bástyái mögött sem érzi magát bizton,
Keleti pusztákra szomorúan néz ki,
Hogy mily nagy az ország s kicsiny az ő fészki!

Mint rácsba először befogott vadállat
Mozgásra elég tért s nyugtot se' találhat,
Jár fel-alá mindig, lép nehanyat s vissza,
Fejével a rácsot sikeresen zúzza:

Úgy, falai közt, jár húnok fejedelme;
Gyorsabban a testnél hánykódik az elme:
Ha ül is, ha áll is, ha fekszik, ha alszik:
Ez nem pihen úgy se', álmába' viharzik.

Egy nap is, a várnak hogy néz vala ormán,
Egyedül a síkra mélázva mogorván,
Merre Budaszállás lehetett a régi,
S homályban Etellak messzebbi vidéki:

Hirtelen az öklét üti homlokához,
Szeme összébb rándul, *egy* pontra sugároz,
Nem a levegőben — lelkébe' van e pont,
Hátra szegett fővel nagyot riad, és mond:

Mely Isten az égből — te, Hadur, ez eszmét,
Te adád most nékem, szánván Buda vesztét!
Vagy valaki, ébren — feledett álomban —
Mondta nekem? . . . Sőt te, te Hadur, e nyomban!

Mind a hunok tüstént körül arczom' vennék,
Magam is, *e karddal*, győzhetetlen lennék,
Ha egyszer kezemet ráteszem a kardra,
Én, Buda király, mint Isten is akarta!

De ki lesz a bátor? . . . Ezt mondva, szemébe
Kanyaró ötlött fel, a Kanyaró népe,
Mely, noha Budával táboroz egy-párton,
Nem szenvedik ottben, csak kívül az árkon.

Mert nem volt Kanyaró, feje, atyja nemnek,
Vezeti seprőjét hunnak, idegennek,
Ki barát és ellen földjén rabol, éget,
Ki apát anyát ölt, s aluvó vendéget.

Nem lakik e banda soha sátorszinben,
Eső, hideg és hév feketíti színben,
Bőre nem is bőr már, hanem ordas kéreg;
Nyerge az ágy s tűzhely, hús ez alatt fő meg.

Békében (e hadnak nincsen soha béke)
Körül a szomszédság búvó menedéke,
Onnan idegent is, hunt is rabol átkul;
Hadban elől ijjeszt, mérföldnyire száguld.

Mostan Buda mellé, mint keselű, jöttek,
Díjul akasztófát s aranyt kikötöttek,
Azt hogy ne találják, ezt hogy ne veszítsék; —
Kénytelen ámbár, de kellett a segítség.

Ily hadnak Buda most hívja fejét félre.
Vala ez a rútak iszonyúbb vezére:
Daliás hun nép közt nem akadt oly undok,
Hogy megközelítné a milyet elmondok.

Kulacsfeje szűkült, pisze orral, lappá,
Tette a természet, s maga még rútabbá:
Késsel az ön húsát bemetélte arczán,
Hogy lenne ijesztő rettenetes harczán.

Szanaszélyel ritka, műveletlen serték
Forradozott állát s ajakát kiverték,
Apró szeme kútból csillog elé, szúrva;
Hangja ebugatás: vakogó, nyers, durva.

Ezzel Buda király ered ime szónak,
Félre mezőn híván, így mond Kanyarónak:
Meglátom, Kanyaró, van-e hős sziv benned,
Etele sátrába, éjtszaka, bemenned.

Kard függ ott valahol, megismered erről . . .
(Hüvely atyjáé volt, megmondta: mi jelről)
Azt nekem orvúl te . . . ha nekem elhoznád:
Aranyban-ezüstben elnyered a hasznát.

Megdöbbszent Kanyaró, gondola egy hosszat,
De utóbb fellángol, merni nagyot, rosszat,
Szája vigyorgástól lőn még iszonyúbbá,
Dísztelen ily szóra vonogatta csúffá:

Kard lesz! de aranyt adj, de sokat; nem bánom;
Hanem aztán: pfh! pfh!... Etelét nem várom;
Mert ha Etel itt kap, Hadur, az ebanyja,
Száz volna se' ment meg, se maga sem kardja!

Menj, menj, gonosz! Ármány! Buda szól ijedten,
Mert félek agyon sujt égő nyila itten,
Vagy az útban, a kit káromlani mertél; —
Jutalmad azonban megvetem a kardér'.

Még az nap Kanyaró osztja hadát szélyel,
Út nélküli úton bújkál vele éjjel,
Napközben mocsaras helyeken meghúnynak,
Rettegve boszúját minden igaz húnna.

Harmadik éj a mint fordul ilyen napra,
Mind összeverődtek tornyos Etellakra,
Állítja vezérok ide-oda lesbe,
Útat előálmon egyedül keres be.

Krimhilda Etelnek szép nője azonban
Távoli férjéhez vala édes gondban,
Nem alutt, az álom csak játszva kerülte,
Fohásza galambit férje után küldte.

Hattyu fehér teste forog a hab ágyon,
A lelke meg úszkál tenger hiu vágyon,
Apró pihegését únja Aladárnak;
Körül éjsűrítő nagy kárpitos árnyak.

Hall egyszer odalenn, mint paripa prüsszét;
Megörül: hirmondó! felugorva néz szét:
Etele tornácán hadi mént kötött meg
Valaki . . . „jaj! nem más — édes uram jött meg!“

Veti hamar leplét karcsu derekára,
Minden erén futkos szerelem hangyája,
Függő folyosón át az urához indul,
De megáll rettenve útja közepin tul.

Idegen a férfi, dísztelen a termet
Mely palotából jön s lova hátán termett:
„Ki az ott, ilyenkor:“ — De nem is áll szónak;
Vércse sikoltása úzi az asszonynak.

Tüstént aluvó őr, valamennyi, támad;
Két ujján Kanyaró füttyent vala hármát,
Éh farkasi oztán törnek elő jelre;
Virrada sok alvó örökös éjjelre.

Így sikerült vérben által verekedni,
De zsákmányt Kanyaró nem mer vala vetni;
Seregét oszlatja: el, el, a határra!
Egyedül a kardot viszi meg Budára.

Mellyet nagy örömmel Buda király másnap
Mutat elő s büszkén a többi tanácsnak,
Dicsekszik: az éjjel *csoda* által nyerte;
Jobban Etellakról tudják haza-szerte.

Mindenfele a hír onnan credt szélyel,
Összetetalálkozván Buda más hírével:
Hogy az Isten kardját csudaképen nyerte; —
Nem hiszi *egy* ember neki, országszerte.

Sőt a maga pártja, az is elpártolna,
Etelétől immár menedék ha volna;
Újult bizodalmát öli halvány kétség:
Így orozott kardban, vajh, lessz-e segítség!

Etelének is vűn ¹⁾ hírt Hilda futára
Mikor a kard eltűnt, s hova tűnt: Budára.
O — jaj! ... akkor látták (egy hangja se hallszott)
Sápadni először azt a piros arcot.

Elsápada, elhalt kísérteti zölddé,
Azután izzó vér sebesen megtölté,
Azután ültéből felrándula, tenni,
S dörmöge mély hangon: haza fogunk menni!

Követét császárnak hivatja magához,
Adaját hogy rakják, engedi, lábához,
Túszot neki és foglyot átaladat renddel,
Haza indulásra napot órát rendel.

S már, mint szele égi tüzes háborúnak,
Zúg jötte felől hír a haragos húnna,
Mindenfele a nép elképzei s borzad
Budára szegényre az iszonyú rosszat.

Mint hegy ha szakadna, mint ég ha omolna,
Világ tengelye mint dűlőbe' ha volna:
Úgy képezi a nép — vagy mi nagyobb rosszat
Etele haragja, Buda bűne hozhat.

Még útban eléje, urok elé, mennek
Sokan a fő hunok, fejei a nemnek,
De nem meri egy se Buda pártját fogni,
Etele szívébe könyörű szót lopni.

Detre is ott van már, kelleti hűségét
(Átkozva magában Buda semmiségét.
Lelke a jövődön szomorún kóvályog.)
S vele mind a többi idegen királyok.

Föl, Keveházának, seregét vezérli
Etele; ott áldoz; Érdet nyomon éri,
Buda új városnak fordul, folyam ellen,
Téteny előfokján föltetszik az ellen.

Hamar, ezt meghallván, Buda kaput zárat,
Nagy körösztbálványnyal segíti a zárat,
Dobogót felvonnak szédületes árkan,
Nyíllal, kopiával tövises a párkány.

Hal úszva — király mond — madár ha repülve,
Ember fia nem jó itt csuda nélkül be:
Mert elfogy előtte, akármi felől jön,
És meghasad a föld, bár merre kerüljön.

Etele azonban már nem vala távol,
Körül a hegységet megszállta hadával;
Kapu elé mingyár' szót szólani küldött,
S nagy hangon alólrul beszéle a küldött:

Buda király hol van? Álljon maga szónak. —
Etele küld engem, ura minden húnna,
Seregével ott ím a bérczeket üli,
Ezt a madárfészket pöhölyre becsüli.

Hegyet az árkába onnanföül ontat,
Falaid ormóján tapos országútat,
Valaki él ottbenn, úgy tartsa, nem élne,
Fiúval az apját vetteti kardélre.

De ha Isten kardját meghozva, köszöntöd,
Kapuid, sarkából, mély porba ledöntöd,
Egyszer ha vonúl át városodon népe:
Fogad utolszor még atyafi kedvébe.

Se kaput, sem kardot! — felelt Buda hévvel, —
Holt testemen át csak ha bejő népével!
De, ha esdő szóval *maga* hozzám jön be,
Fogadom a pártost régi kegyelmembe.

Kacczanva Etele érti meg e választ:
Ha ha! . . . egy jó kardot fegyveriből választ;
S indulá, menőben derekára kötvén.
Mind az urak kérik, őt nyomba követvén.

Ne menjen! ez ármány; Hadurra! hová megy:
Azok ott nagy tábor; maga hős, de lám *egy*; —
Esennen ²⁾ a hun fők köntösit érintik:
De szeme szikrái vissza vadúl intik.

Jutva le a várhoz (mely Ó-Buda mostan),
Parancsola tüstént: nyiljék kapu ottan,
Hídat alá döntnek, kaput elé tárnak;
Mögötte bezúdul tengelye a zárnak.

Buda pedig öcsesét várja vala bástyán,
Messzire megrémült vérszínü palástján,
Haja merevedni sisak alatt kezde,
Hálója halálnak szemeit környezte.

Szólni akar — nem tud: hozzá ne ereszszerk,
Karddal ez egy embert odalenn elveszszerk;
De nem is voln' a ki e szóra királynak
Végezze parancsát: mint kőszobor állnak.

A mint közelebb jó, a mint szeme villan,
Duzzad egész teste, majd rászakad olyan,
Harag a nézése, harag a járása,
Szorul összébb köztük levegő nyilása:

Fegyvertelen az bár — szegény Buda elhűl,
Hamar Isten kardját rántja ki védelmül,
Önkintelen ádáz Etelétől ója
Noha érzi eljött éltének utója.

Etel is, szó nélkül, csak ölü-sívással,
Ránt ellene szablyát; küzdenek egymással;
Messze a viadal késő zaja csattog;
Nézi a két tábor, fölöttük, alattok.

Ott nem az Istenkard által Buda vívik,
(*Kezében* aczélja csak aczél tudnillik;)
Emberül ő harczolt maga emberségén;
Bajnok vala ifjan, s bús élete végén.

Harmad szeren a mint zúdúltanak össze:
Etel Buda kardját kiröpité messze;
Oda lőn az; testét veszni hagyá hátul,
Megfutva halálnak mereven arczátul.

Még egyszer üvöltvén, Etele szökellik,
Váll-közön a kardját belemártá mellig;
Arczczal, Buda ki volt, a porba merüle,
Iszonyú csendesség fagya meg körüle.

Ám had ura Isten jól látva egéből,
Hunokért nagy könnyű csordúla szeméből;
Jaj! betelik, mondá, már íme betelnek —
Népe jövődöi számlálva Etelnek.

Isten, alant földjén, ő lehetett volna;
De nagy ily kísértés, földi halandóra —
Szólt; és megnyugodott, könnyét letörölvén:
Hogy örök-állandó amaz erős törvény.

Ezalatt tornyáról magas palotának
Rohan alá, hajh! már özvegye Budának;
Szöghaja kígyóit tépi, előlfutva,
S üvölt habos ajkkal, még oda sem jutva:

Ilda, kevély Hilda! Krimhilda kegyetlen!
Verjen meg az átok! ne maradj veretlen!
Soha te fiadnak örömét ne érjed!
Veszsen ki magostul vele gyilkos férjed!

Kínnal fiad elveszd, kínnal a kit szültél:
De ne örülj akkor, mint *akkor* örültél!
Kit élnie szültél: szüld szörnyü halálra! . . .
Jajgata, és mint holt, lerogyott urára.

Etele is eszmélt asszonyi fájdalmán,
Össze a hős rendült neje nevét hallván,
Lába előtt, vérből, néz vala egy pontot,
Tompá sötét hangon ily szavakat mondott:

Ne átkozd, iszonyú! nem vétkes *az* ebben;
Ártatlan a gyermek az apai tettben.
Átkod Keveházból nem fogja kivájni . . .
Tora, temetése leszen ott királyi.

Búgással az asszony szemeit a sebbe
S arczát, könnyü nélkül, temeté mélyebbre;
Sírtak hölgyei mind. Most a csuda-kardot
Fölveszi egy fő hun, ki Budával tartott.

Vitte, odanyújtá Etele királynak,
Némán háta megett a többije állnak.
Megrázkodik a hős, markolat érintvén;
De legott felszólal, nagy körbe tekintvén:

Hun urak, mit néztek! ez csak az én tettem.
Megvan. Szigorún, de igazán büntettem.
Ezután bő ajtó nyílik kegyelemre:
Nem vetem a multat senkinek én szemre.

Hunok! Isten kardját emelem rá fenjen:
Mind a világvégig általa kimenjen
Népünk birodalma, neve, dicsősége! . . .
Örökkön-örökké nem lesz soha

VÉGE.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MURÁNY OSTROMA.

(1847.)

MÁSODIK KIADÁS.

Országos Széchényi Könyvtár

O hölgy! az isten *gyönyörül*
Teremte tégedet.

Vörösmarty.

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ SZAKASZ.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Álla még Murányvár szűzi épségében
Hozzá férhetetlen szikla tetejében,
Kevélyen tekintett völgye lapályára,
Veselényi Ferencz ostromló hadára.

Országos Széchényi Könyvtár

A tábor hatalmasb erővel, mint számmal,
Mind szemem szedett nép, gazdag borostyánnal,
De, ha nem mind órjas a ki bérczet szaggat,
Hogyan vihatna meg a sziklás Muránynyal?

E miatt boszúság, aggodalom, szégyen
Váltogatja egymást a vezér lelkében;
Tervre tervet épít, de mind csak hiába:
Áll Murány, a sok terv összerogy magába'.

A csapatvezérlő hadnagyok elunták
Arczpirulva nézni a napok lehunytat,
Sarkalák a vezért: hagyja e sasfészket,
Másfelé keressen könnyebb dicsőséget.

Össze voltak gyűlve szellős sátorában
Órákat veszíteni hasztalan vitában,
Mert nincs oly tanácsuk mely megingathassa
Veselényi lelkét föltett szándokában.

„Ne beszéljen nékem, monda, senki olyat,
Hogy célom nem érve innen elmozduljak,
S annyi drága időn, annyi drága véren
Vásárlott gyalázat legyen minden bérem.

Azért kezdtem-é el, hogy végre ne hajtsam,
S a magamnál gyávább kaczajt üssön rajtam,
Nagy fáról mesélvén s gyöngye kis fejszéről:
Veselényieknek füstbe ment tervéről?

Vagy azért jövők-e várat ülni itten,
Hogy talán a dolgot tréfaságnak hittem,
S hogy vén napjaimra, kérkedhetés végett,
Lopják, munka nélkül, olesó dicsőséget?

Küzdelmet kerestem e helyen, nem álmot,
S nem feledtem ama hires vezért, Salmot,
Ki e sziklavölgyet, előbb egy századdal,
Hasztalan sokáig ülte vívó haddal.

Elejét, utóját meghánytam tettemnek:
Csak nehéznek láttam, nem lehetetlennek;
S mit egyszer magamban föltevék előre,
Ember nem, csak Isten tántorít el tőle.“

Igy szólván felállott. Csak hamar utána
Gombkötő emelt szót, Fülek kapitánya;
Hallgatott a többi, nem volt szólni kedve,
Látván hogy a vezér fel vagyon gerjedve.

S monda Gombkötő: „Én előbbi szóltomban
Az ostromot félbenhagyni tanácsoltam,
De mostan (a miben nincsen semmi szégyen)
Ellenkező részre fordult véleményem.

Könnyü itt minékünk apró hadnagyoknak
Ez s amaz tanácsot adni a nagyobboknak;
Könnyü megszállt várat hagyogatni sorba:
A mi hirnevünkön nem esik nagy csorba.

Nézzük ám a dicső Veselényi nevet:
Retteg ettől Eger, Hatvan, Szolnok, Heves,
Reszket, míg kimondja, a pogány nép ajka,
Csecsemőket ijjeszt véle török dajka.

Ismeri hatalmát a ravasz Rákóczi,
Fáj neki, hogy véle nem szeret fogózni;
S hol babérja termett, a felső országok,
Róla tesznek élő tanúbizonyságot.

E dicső gyémántot szilárdul ölelve
Ékesen foglalja a király kegyelme.
S e nevet ha félti vezér ő nagysága:
Kérdem én, bajtársak, nincs-e igazsága?“

Végezé s leüle; fél szemét azonban
A vezérre veté, lesve alattomban.
De nem hallgatá az a színes beszédet,
Sátorajtón állott és Murányra nézett.

Benn pedig felállta s így kezdé Kazai:
„Nem uj dolog, a mit akarok mondani,
Isten bizonyságom, hogy ha kell s eszélyes,
Nem félek hazámért vérem kiontani.

Kérkedés, dicsekvés nem szokott kenyerem,
Nem szólok magamról, szóljon fegyverem,
Szóljon a gyalogság, a melyet vezérlek,
Hisz elég csatát nyert néha napján velem.

Nincs, mi férfit inkább férfivá emeljen,
Mint szilárd kitűrés, állhatatos jellem;
Ez hitem, vallásom, — szólhat bármi tettem:
E hitet magam is mindenkor követtem.

Így tehát örömmel hallom vezéremtül
Azt, hogy szándokában soha meg nem rendül,
És, hogy a mit egyszer célbavett előre,
Ember nem, csak Isten tántorítja tőle.

De vajon, barátim, Murányvárt megülve,
Emberrel van-e most a bajunk meggyülve?
Nem béken tanyáz-e fent a renyhe őrség
S neveti a völgynek feltörekvő hősét?

És kérdem: mi volna e falakat nékünk
Meghágnunk, bevennünk, izre-porra tépnünk,
Ha e sziklatömeg, mit Isten alkotott,
Semmivé nem tenne minden ily szándokot?

Szédítő magasra helyheték e várat,
Hová felrepülve a madár is fárad, *)
Óriás kőszálak viselik ott gondját,
És mint féltő kincset tenyerökben hordják.

Az ágyúgolyó is fél uton leszédül
S szárnya-szegve hull le légi ösvenyérül,
Vagy a sziklafalba ütve olykor magát
Szélyelzúzza benne kemény vas homlokát.

Hányszor megkisértők, mint kőszáli zerge,
Egyenkint hatolni fel a meredekre?
De szemes vadászok álltak lest felettünk,
S jól jártunk néhányan, a kik lejöhettünk.

Nincs tehát mit tenni, nagyságos vezérem,
Mint tovább nem víni egyenetlen téren,
Felhagyni a harczzal, mit a föld embere
Ezredeket élő sziklák ellen mere.

S e kövekben Isten kezére ismervén
Túladni az ostrom sikeretlen tervén;
Mit ha gyalázatul róna fel valaki,
Jöjön maga és a kaput nyitassa ki.“

*) Gyöngyösi szavai.

Elmondá s leüle a derék Kazai.
Ráhagyák beszédit alvezér társai:
Gábor Pál, két Farkas: Ferencz s öcsce Fábján;
De fölállt Vadászi homlokát megrázzván,

S monda: „Mind ezt immár hasztalan beszéljük,
Bár saját tettinket hozzá elregéljük,
S a mi szépet tettünk: hol, mikor és mennyit?
Mind fölemlegessük, nem kérkedve semmit.

Régen megismertem a fővezért ebben,
Hogy nem enged fogytig semmi föltételben:
A félbenszakítást azért ne sürgessük,
Inkább az ostromnak végét siettessük.

Íme a szép nyárnak nem sokára fele
Múlik, a mióta itt vesződünk vele:
És vajon a célhoz mennyit közeledtünk?
Jó remény fejébe' sok vitézt vesztettünk.

Eljöhet az ősz is szürke hajszálakkal,
És elúzhet innen üres gyalázattal,
S a világ utána mondja majd nevünknek:
Azok, kik oly soká Murány alatt *ültek*.

Hát ne üldögéljünk meddő kétkedésben:
Még az éjjel, majd ha szép holdvilág leszen,
Csendesen mászszuk meg e kevély sziklákat,
Holdvilágon az őr nem oly messze láthat.

S vagy sikerül végre bevennünk a várat,
Vagy kiontott vérünk e kövekre szárad —
S hadd száradjon inkább vérünk sziklafélre,
Mint szennyes gyalázat ennyi tiszta névre.“

Most Fekete László hátrább tette székét,
Fölemelkedett és így kezdé beszédét
Halk, nyugott, mély hangon, és ha néhol megállt,
Kezével törölvén szép magas homlokát:

„Illik a vitéznek, kivált a ki nem vén,
A veszélyt keresni, háborúba menvén,
Illik, ha már nem tud becsületben élni,
Pironságos éltet halállal cserélni.

De szükségtelenül tenni azt kockára,
Míg csillog felétek jobb remény sugára:
Ez nemcsak botorság: valóságos vétek,
Mit a köz ügy ellen tudva cselekvétek.

Vegyük gondolóra: hiába hogy nyár van:
Aratás ideje nincs magas Murányban;
És az ég, midőn hull éjjeli harmatja,
Hogy szomjat eloltson, oly bőven nem adja.

Ivó víz nem léte és a kínos éhség
Sok várnak lerontá büszke erősségét:
S a mi már nem egyen, hanem akárhányon
Megesett, miért nem eshetnék Murányon?

Én hát azt javaslom, legyünk türelemmel,
A várnak útait tartsuk vizsga szemmel;
Így remélem, hogy e gőgös várbeliek
Magok kérnek egykor: hagyjuk lejőniek.“

Mindenik helyeslé a mit ez tanácsolt,
Mert a többieknel érettebb korú volt;
Maga Veselényi hajtott a szavára;
Mostan is figyelt rá, mihelyest felállta.

S monda: „Erről én is sokat gondolkoztam,
Kémeim által is gyakran tudakoztam:
Van-e a megszállott népnek elesége
És ivó kútvizben nincsen-e szüksége?

Bizonytalan hírnél nem hoztak egyebet:
Ma tehát Solymosit küldtem, mint követet,
Fenyegető szókkal kísérltet tenni;
Nem soká meglátjuk, mire tudott menni.“

El se' mondta még jól, mikor a mogorva
Vén követ betoppant a hűves sátorba,
Eltörődött, és a déli nap sugára
Sötét piros színt csalt az ábrázatára.

Nagy lélekzetet vőn és körültekintett,
De nem szólt előbb, mint Veselényi intett;
Csak midőn a vezér megengedte jellel,
Kozdte el nyers hangon, de gyakorlott nyelvvel:

„Ne gondolja senki, hogy talán mesélek,
Vagy déli álmomban történet beszélek;
A mit mondok, úgy van mindenik szócskája,
Akár most előre hitet tegyek rája.

Magas Murányvárba a mint feljutottam,
Annak parancsnokát kérdezém legottan;
Mosolygott az ember, s ismeretes helyre
A hóhér bástyára vezetett egyszerre.

De mily rendkívüli lőn meglepetésem,
Midőn a nevezett bástyára felértem :
Fegyvert öltve, mint egy szép ifju katona,
Maga állt előttem a várnak asszonya.

Sisak fedte fejét, szép aranyos sisak,
Róla három színű tollak lobogtanak,
Magas bokor tollak, hajlongván kevélyen,
Mint sugár jegenyék a tolongó szélen.

Gömbölyű vállait és karcsú derekát
Kékellő zománczos pánczél övezte át,
Mellén vert ezüsttel gazdagon borítva
S két kisdéd halommá vala domborítva.

Csípejéig nyult a pánczél, attól fogva
Földig ért tengerzöld nehéz bársony szoknya:
Nehéz már magában a nagy becsü kelme,
Nehezebb arannyal pazarul terhelve.

Kopja volt kezében, támaszkodott rajta,
És az őrség felett hadi szemlét tartá:
Szóló ajakáról messze csengett a hang
S egyik ó toronyrul a másikra pattant.

A mint szembe lettünk a falon egymással
S köszöntém az urnőt illő meghajlással,
S láttam ékes arczát, gyöngé állát, melybe
Sisak-állazója el vala mélyedve;

Villogó szemeit a mint rám vetette,
Szemöldöke ívét egyenesre vette,
Alsó ajakával felnyomá a felsőt
S homlokán redőkből könnyü felleget szótt:

Kétes habozásban állék egy darabig:
Merjek, vagy ne merjek mondani valamit?
Végre megszólaltam, illően és szépen,
Válogatván a szót kitelhetőképen:

„Asszonyom, így mondék, én, uram vezérem
Hatalmas nevében, váradat fölkérem:
Nyittasd meg kapuid hős Veselényinek,
S harmadik Ferdinánd győztes sereginek.

Nem kívánja rosszad a vezér, s ne véljed
Hogy miatta bút lát nagyságos személyed:
Népedet foglyául, vagy kincses táraid
Nem kívánja, csupán váradnak kulcsait

Melyeket ha átadsz néki jó szántodbul,
Úgy egész váradban egy cserép sem csorbul,
Kiki bátorsággal viheti vagyonát,
Egy ujjal se' bántják a békes katonák.

De ha átaladni még tovább is késel
S a vezért ingerled ellenszegüléssel;
Akkor jaj neked s jaj a nyomorúltaknak,
Kik e fecskefészek üregében laknak!

Kő kövön nem áll meg reszkető faladon,
Szabad zsákmányra jut mindennemű vagyon,
Kardra hányatik mind: férfi, asszony, gyermek,
Még a csecsszopója sem talál kegyelmet.

Mert ne hidd, hogy addig Fel-Murányt itt hagyja,
Míg fokán zászlóit szél nem lobogtatja,
Eszközölje bár azt okos hadi csellel,
Kínozó éhséggel vagy tüzes fegyverrel."

Meghallá beszédem gróf Szécsi Mária,
De nem adott választ annak szavaira,
Elfordult, fogával bibor ajkit marván
S nagy felindulását nehezen takarván.

Végre szóla gúnynyal: „Elmondhatd uradnak
A mik e falak közt szemedbe akadnak,
Fenyegetésére az legyen a válasz.
Menj, mutass meg mindent a követnek, Kádas!”

Nagy kopasz ember volt, hajlott férfikorban,
Ki e névrül értett, s elvezetett sorban,
Megmutatva mindent: a derék őrséget,
Kútat, éléskamrát, bástyaerősséget.

Válogatott nép az, mind derék emberek,
Víni sík mezőn is dolgot adna velek:
Hátha még falaknak biztos vértje őrzi!
Nincs erő, mely birjon ővelők mérkőzni.

Ismerem Murálynak külsejét, belsejét,
Szem-behunyva járom tekergő ösvenyét,
Laktam egykor benne, Szécsi György korában,
De sokkal különb most mint volt hajdanában.

Mily roppant erősség! egy falat sem lelnél,
Mely csekélyebb volna a tizenkét ölnél;
Pattantyuk, mozsarak, nagy golyók halommal,
Fegyverek és lőpor két egész toronynyal.

Élelem, mi három évre is sok lenne,
Száz öles kút, gazdag tiszta forrás benne,
Nyers anyag: fa, kő, vas; műhelyek, munkások....
Szóval, semmiben sincs megfogatkozások.

Azért esztelenség itt tovább tanyáznunk,
Hő napon felégnünk, harmaton megázunk:
Mert elébb ledőlnek e magas kőszálak,
Mint mi bévehetnők híres Murányvárat.“

Solymosi tovább is akart még beszélni,
De felállt tüzesen bajnok Veselényi,
Ki eddig hallgatott egész figyelemmel,
De szembetűnőleg fogyó türelemmel.

Most felugrott hévvel s hármat avagy négyet,
Mintha futva menne, oly sebesen lépett;
Hirtelen megállott s monda békevesztve,
Solymosit szemével mintegy átszegezve:

„Tudsz-e még Murányra s gőgös asszonyára
Több dicsőítő szót halmozni rakásra?
Mérthogy róla nyelved olyan ékesen szól?
Hogy nem győz kitérni a magasztalásból?

Tán megvert szemével, és azért raggatod
Rá a napot, holdat és minden csillagot?
Vén, aszott velődöt megzavarta véred,
S eszed rovására bolondul dicséred?

Nem erre vén volnál ; pénzt adtak, ugy-e pénzt?
Vén embert, mint te vagy, a fősvénység emészt.
Rakodva, mint a méh, kellett visszatérned:
Szájad hazug hirrel, arannyal erszényed.

Az asszony asszony mind ; egy asszonytól ki fél?
Belőled, ősz, mégis a félelem beszél ;
Nem vesztegettek meg, van tiszta jellemed ;
De rémet láttatott a félelem veled.

Öreg vagy a résre, félénk, erőtelen,
Azért akarsz mást is leverni szüntelen.
Eredj, öreg, pihenj ; ne költs rosz híreket:
Ne félj, a zsákmányból majd juttatunk neked."

Az ősz katonának igen fájt e beszéd,
Mert öreg szolgának a szó is vereség,
Nehéz leczke ez, mit vén fejével tanul,
És, azt sugja lelke, most is ártatlanul.

Vér tolult szemébe, csikorgatta fogát
S már kemény szavakra megnyitá ajakát,
De az alvezérek integettek kézzel:
Hagyja el, ne szóljon, béken távozzék el.

Meggondolta magát, szó nélkül kifordult,
Őszes bajuszára nagy nehéz köny csordult,
Észrevette, mert a szíve könnyebbedett,
S titkon a kárpithoz törülé azt menet.

A vezér csak később, vére higgadtával,
Bánta meg a mit tett az ősz katonával;
Most még fogva tartá első gerjedelme,
Indulatvihartól elborult az elme.

Gyorsan járt alá s fel tágas sátorában,
A hallott beszédet forgatván agyában;
Meg-megállott néha és nézett merően,
Ismét menni kezdett s ajka járt menőben.

Sziklavár, magas fal, víhatlan erősség,
Hadszerek, telt kamrák, jól gyakorlott őrség,
És kormányon egy nő, a ki pánczélt visel,
Hősöket kigúnyol dölýfös szemeivel....

Evvel tépelődött, e szókbul szalajta
Egy-egy érthetetlen töredéket ajka.
Egymásra néztek a hadnagyok s kelének,
Rosz kedvét, haragját látván a vezérnek.

Hirtelen eléjük álla Veselényi:
„Szégyen és píróság“ így kezdett beszélni,
„Szégyen és píróság vinni olyan várat,
Melyben asszonyi kar vezet gyeplűszárat.

De ha már megültük, nincs egyéb mit tennünk,
Mint akármi áron falait bevennünk;
Mert egy nőt legyőzni fél gyalázat, igaz,
De győzetni tőle mondjátok meg: mi az?

Nem segít az éhség? ne habozzunk sokat:
Folytassuk a véres megrohanásokat;
Mert erő, vér, élet legyen bármi drága,
Drágább a vitézi névnek tisztasága.

Isten szent nevére esküszöm, hogy innen
Még eszembe sem jut hadamat elvinnem,
És nem is mozdúlok míg vagy életem vesz,
Vagy Murálynak kulcsát felszúrom övemhez.“

Alig távoztak az osztályok vezéri,
Alighogy magában maradt Veselényi,
Kémek jelenkeztek, izzadt, poros kémek,
Kik nehéz hirekkel terhelten jövének.

Rákóczinak, mondák (amaz első Györgynek),
Erdélyi hadai nagy-sietve jönnek,
Mind erős, edzett nép, vérszomjas fenevad,
Mellyet a csatára vak buzgalom ragad.

Útat irtogatnak embererdők felett,
Vérrel írogatnak útbíró levelet,
Rá pecsétül fényes győzelmöket nyomják,
S jaj azoknak a kik ezt kétségbe vonnák.

Ott van Illyésházi, s hallva, hogy Muránynak
Kénytelen kelletlen vendégi volnának,
Siet szabadítani a vár növezését,
Mert hitvesül bírja ennek a testvérét.

És már, adák hozzá, nem is messze vannak,
Csak egy napi járó föld a köze annak;
Ha nem hisz a vezér, ma-holnap itt lesznek
S a hallott beszédről tanúságot tesznek.

Lesujtá e balhír Veselényi lelkét,
Szokatlan kétségnek vad kínai szelték,
Mert, midőn valami becsületben jára,
Maga volt magának kegyetlen bírāja.

Tudta, hogy a népes erdélyi seregnek,
Kis számu hadával, ő nem felelhet meg;
Bizonyosnak hitte, hogy, ha azt bevárja,
A murányi völgyön romlását találja.

Elfusson-e hát most, kerülve a csatát?
Vagy cél s haszon nélkül elveszesse hadát? —
Igy sem, ugy sem övé híres Murány, csak a
Hosszu ostromlásnak híres gyalázata.

Meghagyá, hogy senkit ne ereszsenek be,
Elzárkózott mélyen a sátorfenekbe,
Tábori ágyára ott leborult arczczal,
És küzdött sokáig nehéz, benső harczczal.

Néma volt a nagy harc. Végre könnyebbüle,
A gyötrő szorongás szavakban enyhüle,
S mit emberi fülek sohasem hallának,
Panaszolni kezde a csendes magánynak.

„Azért jöttem-é hát“ szóla kifakadtan,
„Magas Murányvárhoz, fenyegető hadban,
Hogy rideg völgyében, rút bélyegű helyen,
El sem feledhető síromat megleljem!

Vagy azért jövék-e, hogy hetekig ülvén
Meredek szikláit hasztalan kerülném,
S végre, mint a tolvaj, szökném meg galádul,
Üldözve egy asszony méltó kacajátul!

Hah! legnemesb kincsem', féltő drágaságom',
Mellyért hősek ellen harczoltam csatákon:
Lovagsarkantyúmat, híremmel-nevemmel,
Sárba tapossa egy félénk asszonyember?

Egy némbér, egy özvegy, egy hősködő asszony,
A ki pánczélta hordoz, hogy kacaját támaszszon,
A ki gyáva kézzel nyúl hadi szerszámhöz,
S katonásdit játszó gyermeket utánoz?

Hős asszony! asszonyhős! neme kinövése,
A csodás természet méla tévedése;
Férfi, a ki tűt fog, vagy guzsalyát őrzi,
Tűkörét bámulja és magát kendőzi.

Vagy ad-é a pánczél, bárhogyan viselve,
Férfi-bátorságot a női kebelbe?
S a nehéz aczél kard, női kézzel fogva,
Önt-e férfierőt a gyenge karokba?

A szivben, ha védi mellvas boritéka,
Megszün-é a vérnek hullámozó játéka?
Gyáva rettegésre nincs-e mindig résen?
És nem döbben-é meg minden zörrenésen?

Nem hiú, szeszélyes, változó, hivékeny?
Könnyü, játszi sajka tenger gyöngeségen?
Nem teremtvé másért, mint, hogy készakarva
Meggyőzetés legyen legszebb diadalma?

Egy nő, egy ilyen nő kaczagjon engem ki !
Hah, őket úgy, mint én, nem ismeri senki
Diadal, diadal! enyém a diadal:
Murány! semmi dolgom kemény szikláiddal.

Kemény a te bércted, magas és meredek,
Falaid tövérek, megvehetetlenek,
Tornyaidd, bástyáid, kapuidnak íve —
Minden, minden erős! csak nem urnőd szíve.

Hiába fedi azt vassal és aczéllal,
Biztató paizszsal, férfias pánczéllal:
Az lesz az én résem, mellyen áthatolván
Felütöm zászlómat a vár büszke ormán.“

Monda, és tenyérrel homlokára vágott,
Csengetett, hívatta Pétert a deákot:
„Fel, Murányba, Péter! szárnyakelt léptekkel,
Szécsi Máriához ilyen izenettel:

„Asszonyom, köszöntet és általam kéri
Magas személyedet uram Veselényi,
(Ki, bár ellensége pártfogolt ügyednek,
Buzgó tisztelője hősi erényednek):

Fontos tárgyak iránt, értekezés végett,
Hozzád küldene egy tábori segédet,
Ha, becses bizalmad által megtisztelve,
Annak szabad járást, kihallgatást nyerne.“

Add hozzá: e kérést — nagy a reménységem —
Hogy nem tagadja meg nemes ellenségem,
Kit, ámbár személyét nem láttam, becsülni
Megtanított a hir s annyi veszteségem.“

Péter ment. Utána nézett Veselényi,
Látta bérczösvényén jobbra balra térni,
Végre elvesztette s többé nem lelé fel
A sziklák oldalán kereső szemével.

Visszament tehát a sátor bensejébe,
Író eszközöket vett maga elébe,
Írt sokáig ottan, és megpecsételvén,
Íratát elrejté felső köntösébe.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK SZAKASZ.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Jót haladt e közben a nagy ég vándora,
Fellengő ösvénye lejtővé hajola,
S mintha nyugtanyáján kedvesi volnának,
Mind jobban sietett fogytán a pályának.

Murány falán állt a szép özvegy, Mária,
Nézve napkeletnek kéklő ormaira,
Napkelet tájáról várva segítséget:
Illyésházi Gábort s az erdélyi népet.

Jött azonban Kádas kopasz homlokával,
Szólván Máriához dörmögő szavával:
„Asszonyom, össze van hordva a gabona,
Melly a hombárokön szétterítve vala.

Mérni nem mértem, de hozzávetve szemmel
Hiszem és állítom akárhány hitemmel,
Hogy tíz nap sem eszünk kenyérből eleget,
Tíz nap mulva pedig éhhalál fenyeget.“

„Tíz nap!“ felelt a hölgy „tudod hogy tíz napban
Egy ostromlott várnak egész századja van;
Várom Illyésházit, az erdélyi hadak
Nem lehet Muránynyal hogy ne gondoljanak.

Más felől reményt nyujt egynémi sejtelem,
Hogy most tán elűzi Veselényit cselem
— Legalább nem számít többé az éhségre —
Nem vett-é követje semmi csalást észre?“

„Dehogy vett! remek volt a játék“ felele
Kádas, Máriának leghívebb embere,
„Rakva lőn a magtár, mintha színig volna
Rozsszal a sok hombár, liszttel a sok tonna.

Meg-megállt csudálva benn az éléstárban,
Nézte a gabonát a tele hombárban,
Majd megint járkált a fenékre fordított
Hordók közt, melyeket ujjnyi liszt borított.

Féltem, ha kocczani talál kardja vége,
Elárúl a hordók hangos üressége;
Vagy, ha ujjaival a buzát megvájja,
Csalfa deszka padját benne megtalálja;

De jobban elámult mintsem hogy ilyesmi
Fortélyt észrevenne, vagy tudna keresni;
Összezsapta kezét s esküvék nagy hittel:
Három évig sem fogy az eleség itt el.“

Most félbenszakítá a kapus réz kürtje
Vitéz Kádas Mártont, kit asszonya küldé,
Hogy vezesse fel az alvezért, ki hozzá
Veselényi fontos közleményit hozná.

Kádas távozik, de megtért nem sokára
Két lovász egy pár mént vezetvén utána:
Almás szürke, épvér, hatodfű paripát,
Mellyekben irigység sem találna hibát.

Hasonlók egészen: mindenik arab faj,
Váltság gyanánt nyerte Veselényi tavaly
A szolnoki bégért, kit nagyon megszokott
Zsákmánylásin érve körülvett s elfogott.

Most, takarva hímzett drága szőnyegekkel
És fölékesítve csillogó nyereggel,
Ajándékul jöttek Murányba, nehezen
Vergődhetve csak fel a sziklaösvenyen.

Hátul két legény jött, valamit emelve,
Szekrény volt az, ékes ajándokkal telve;
Felnyitotta Kádas és kivett egy drága
Pánczért, vérpirosat, vert arany virágra.

Kék színű sisak volt a vas derék megett,
Mellyet nagy ezüst sas szárnyaival fedett;
Ezt a vezér, alig serdülő korában,
Harczjátékon nyerte volt Lengyelországban.

De mindenek között leggazdagabb a kard,
Mellyet drágaköves bársony hüvely takart,
Ritkaszép török mű, ugyhogy árát szabni
Sem lehetne könnyen, nemhogy azt megadni.

Nem kevésbbé díszes egy ezüst kis óra:
Hátul a hadistent képezi tartója
Szerelem-istennőt fedve paizsával
Az óramutató annak paizsán van.

Ragyogó szemekkel nézte a hölgy, kivált
A nyeregszerszámot s a két szép paripát,
És hol a lovakra hol Kádasra vetett,
Nyugtalan örömmel, kérdő tekintetet.

„Veselényi küldi“ szóla Kádas végre,
„Künn a kapuban vár tábori segéde,
Útasítva lévén be sem lépni addig,
Míg ez az ajándék el nem fogadtatik.

Ha megnyerné, ugymond, nagyságos kegyedet
Jó neven fogadni e csekélységeket,
Ez pecsét, ez zálog lenne, hogy azontul
Nem tarthat személye semmi bántalomtul.

Ellenben, ha e részt nyer tagadó választ,
Úgy magas Murányig czéltalanul fáradt,
Benne semmi dolga, s megfordított nyommal,
Ösvenyén, a hol jött, visszatér azonnal.“

Mária neheztelt: mérthogy Veselényi
Az adott kezes szót oly kevésre nézi,
Hogy, szabad járásnak birva is szentségét,
Aljas bántalomtul félti követségét.

Másrészt kedve telt a drága küldeményben,
Hősi fegyverekben, két szép hadi ménben;
De, főleg, ki kelle elégíteni vágyát,
Mivel égett tudni a követség tárgyát.

Azért a lovakat kötteté ólába,
A fegyvert vitette fegyveres házába,
S küldte Kádast, hogy a tábori segédet
Vezetné elébe kihallgatás végett.

Jött az nem sokára, szétvigyázva jövet,
De nem volt ám segéd, sem hadnagy, sem követ;
Szécsi Máriának bajnok Veselényi
Maga állt előtte s így kezde beszélni:

„Magas Murányvárban légy üdvöz, asszonyom!
Veselényi Ferencz köszöntését hozom,
A ki nagyra becsül, nagyon tisztel téged,
Mint magához méltó vitéz ellenséget.

Gyermek volt, midőn már ismeré a nevet,
Mellyet hős apáktól nemződ örökbe vett,
S mikor első kardját oldalára fűzte,
Példányul magának Szécsi Györgyöt tűzte.

Ennek táborra lőn néki versenypálya,
Hol első babérját nyerte homlokára,
S a fényes dicsőség, mely vezérét fedte,
Egy vagy két sugárát őrá is vetette.

A halál azonban (mely irigy határt von,
Hogy halandó ember istenné ne váljon)
Sokalá a Szécsi névnek dicsőségét
S egy csapással hitte annak vetni végét.

De feledni látszott számítása mellett,
Hogy a Szécsi hír-név mind két ágat illet,
És ha a fiágot eltörülte végkép,
Nőág öröklí a család vitézségét.

Megdönté hatalma bajnok Szécsi Györgyöt,
Fiágon kihalt a Rimaszécsi törzsök,
S íme a ledölt törzs életerős fát hoz,
Bajnok leányt, méltót a hősi apákhoz.

Hanem . . .“ monda mélyebb hangon „fővezérem
Meghagyá egyszersmind bocsánatot kérnem,
S kimondanom hogy te, nagyságos asszonyom,
Nem haladsz mindenben az apai nyomon.

Tévedésen kezdte Szécsi György a pályát,
Bocskainak tartá hajdan koronáját,
De megbánta vétkét, s hódolva megtére
Törvényes királya igaz hűségére.

Ellenben a grófné — ne vegyed sértésül —
Pártütőkhöz állá igaz fejedelmétül,
S melyen atyja járdalt érettebb korában,
Elhagyá az utat ifju mámorában.

Vagy talán szégyenled, asszonyom, az ösvenyt,
Melyen édes nemződ a sir széleig ment?
Gondolod, hogy az tán nem becsület utja?
S honnak ellensége minden, a ki futja?

Hát nem félne ütni egy Szécsi Mária
Árulás bélyegét atyja hamvaira?
Vagy, kinek porában áldja jó emlékét,
Képes megátkozni annak véleményét...?

Nem, nem édes urnő! Engedd elismernem:
Káromlék ellened és az elhunyt ellen;
Kinek nem pirultál fegyverét fölvenni,
Mért pirulnál annak nyomdokain menni?

Engedd hírüladnom lenn a fővezérnek,
Hogy vívó hadával más vidékre térhet,
Mert sziklás Murány, mint asszonyának szíve,
Mától kezdve immár Ferdinándnak híve.

És én — mit vezérem tisztemül is szabott —
Királyom nevében teljes bocsánatot
Ígérek Murálynak, s benne mindazoknak,
A kik a hűségre visszafolyamodnak.“

Mária csak mostan vette magát észre,
Hogy ráfeledkezett lelke a beszédre.
Másfelé tekintett, elpirult az arcza,
Vérrel hintve azt meg pillanatnyi harcza.

S monda: „Mit apámról emlegetsz, a tetten
Nincs mit szégyenelnem, nincs is mit követnem;
Tette a mit kívánt hona jobb reménye
S az akkori idők súlyos körülménye.

De ki van fárasztva a remény türelme,
A súlyos körülmény súlyosbba növelve,
És lábbal tiporva minden a mi drága:
Nemzetiség, törvény, s a hit szabadsága.

Vagy tovább is várjunk? várjuk, hogy az ellen
Békes tüzhelyénél békóvasat verjen?
És, ha kész a békó, járom, vagy kaloda,
Lábunkat, nyakunkat szépen tartsuk oda?

Nem kell messze néznünk, országokon végig,
Nézzünk csak a szegény romlott cseh szomszédig:
A mit ottan látunk, megtanít a példa,
Milyen tervet vettek ellenünk is célba.

Vagy, ha nem tanít meg a más kára minket,
Érezzük legalább tulajdon sebünket,
És, midőn naponkint újra vérzik, sajog,
Ne hazudjuk azt, hogy megszűntek a bajok.

Még nem pártütés, ha nem segít kérelmünk,
Törvényadta módon kardunkat emelnünk;
Mért várnók tehát a szolgálbb napokat,
Mikor lázadás lesz egy szó, egy gondolat?

Vagy talán vezéred oly gyengének tartott,
Hogy nem érzem mélyen, mért kötöttem kardot?
Ha! máskor is harczolt — tudnia kellene —
Hona mellett a nő, de soha ellene.

Azért, ha velem most nem akart egyebet,
Mint hogy honvédőből árulóvá legyek:
Köszönöm tanácsát most egyszer, jövőre
Legyen lovagias megkímélni tőle.

Mert ezen az úton — bizonyossá teszem —
Míg élek, Muránynak urává nem leszen;
Fegyverét sem félem, de ha bízik abban,
Ostromát folytassa minél szorgosabban.“

A dacz, a hevesség, melylyel szólt Mária,
Gyenge mosolyt csalt a vezér ajkaira;
Most komoly szint ölte nemes ábrázata,
S válaszul a hölgynek ilyen szókat ada:

„Nagyon fájlalhatja uram Veselényi,
Hogy kegyes grófnémnak sujtják véleményi,
Mintha ő, azért hogy nem szegett hűséget,
Árulókkal ülne kárhozatos széket.

Hidd el, asszonyom, hogy előtte is drága
A nemzet, vélemény, vallás szabadsága
S meghal inkább, hogysem a szabadság ellen
Szentségtörő szókat, kezeket emeljen.

Sőt, ha a nemzetsérv már oly fokon állna,
Hogy orvoslatot csak fegyverben találna,
Hidd, vezérem kardja nem vonúlna félre,
Se az ellenséghez nem szegődnék bérbe.

És, ne adja Isten, de jöhet gonosz nap,
Mellyen a remények hozzá csatlakoznak,
S ő lesz első azok közt, a kik megóják
A nemzetszabadság sértett lobogóját.

De, mig tanácsosabb, módunkban is vagyon
Törvényhozás által segíteni a bajon,
Addig a legszentebb ügy elleni vétség
Pártokra szaggatni az erők egységét.

Nézz körül a honban, haj! ez árva honban,
Mely török kanócztul füstölög még romban,
Melyben a mit hagyott a had dühössége,
Azt is elrabolja hűtlen török béke:

Nincs-e többé szükség hazavédő karra,
Hogy kardját emelte magyar a magyarra,
S mihez még török tör és tatár nyil nem fért,
Kíméletlen önti egymásból ki a vért?

Mit nyerünk, ha ekkép vesztegetjük egymást?
A hazát juttatjuk végveszélyre, meglásd:
Kitépik kezünkől lázongó vasunkat
S foglalt tartománynak nevezik honunkat.

Végre: hát Rákóczi György-e a szabadság,
Hogy hazánkat érte ennyit nyomorgassák,
S aljas érdek végett, zsarnok önkény alatt,
Keserű legyen az el nem húzott falat . . . ?“

„Uram“ vága közbe Mária nagy hévvel,
„Óvatos légy itten élni zsarnok névvel,
Mert azonban ez volt követséged tárgya?
Ugy kihallgattalak. Semmi sincsen hátra?“

„De van“ mond a bajnok: „ha Szécsi Mária
Nem hajol beszédem józan okaira,
Akkor Veselényi — fogadd el asszonyom —
E levélkét hagyta kezedbe nyujtanom.“

Átadá a vezér s távozék sietve,
Utána tekintett a hölgy meglepetve,
S mintha háboritná különös sejtelen,
Tétovázott keze a feltört levelen.

Átfutá s az alatt olyanná lön arcza,
Mintha vére mingyárt csöppenni akarna,
Zavartan tekintett Veselényi után,
A ki épen eltűnt a várnak kapuján.

Összemarczonglá a levelet két kézzel
És kettészakítá minden erejével,
Egyszersmind, darabját jobbra balra vetve,
Magános lakába ment fel nagy-sietve.

Kádas pedig, a ki nem vala oly messze,
Hogy a történt dolgot észre ne vehesse,
Óvatos léptekkel ballagott most elé
S a roncsolt levelet gyorsan fölemelé.

Összeillesztette, olvasgatta soká,
Rázta fejét, midőn értelmét felfogá,
S elrejtván az írást dolmánya keblében,
Érthetetlen szókat mormogott mentében.

Felment asszonyához s benyitott sebesen;
Járt az teremében fel s alá hevesen,
Hirtelen megfordult hogy Kádas belépett,
S visszatiltva kérdé: „hívattalak téged?”

Az öreg megállott, nem ment se ki sem be,
Csak nézett merően asszonyával szembe,
S szóla, megfeszítve ujját a kilincsen:
„Nem tudám, hogy szabad járhatásom nincsen.“

„Igazad van, Kádas“ a nemes hölgy monda,
„Mindenkor szabadon bėjöhetsz lakomba,
De most hagyj magamra, látod, semmi kedvem,
Hagyjad a vár gondját egy kissé felednem.“

„Nem is a vár gondja“ válaszola Kádas,
„Hozta most, asszonyom, régi hű szolgádat;
Négy szem közt akartam egyet szólni veled:
Szándékosan dobtad *így* el e levelet?“

„Hah!“ kiáltott a hölgy „mit nem költenének....
Szégyen és boszúság szelessé tevének;
Milyen vakmerőség... ily ajánlat s nekem ...!
Aztán néma lészesz ... addsa, elégetem.“

Elvevé az írást, s mely szünetlen égett,
A mécs fölé tartá elhamvadás végett;
De mást gondolt megint: gyorsan visszakapá,
És, hogy olvasná fel, az öregnek adá.

„Olvasd“ szólt nevetve „mit ír az az *ember*,
Meg sem érthetém jól fölgerjedésemben,
Most nyugott a vérem és kaczaghatom már,
Mint kellene néki minden áron a vár.“

Kádas elfogadta s olvasott ekképen:

„Asszonyom, remélem megbocsátasz nékem,
Hogy, ki mind maig nem láttalak tégedet,
Íly uton kerestem ismeretségedet.

Régen óhajtottam lenni veled szembe,
Messzehangzó híred elhatott fülembbe,
És képzeletemben bálványomul lakott
Amazon szépséged, istennő alakod.

Mert a hír, mely fukar midőn dicsérni kell,
Felruháza téged dicső erényekkel,
S míg felmagasztalta benned saját nemed,
Feste másrészt bátor, férfias jellemet.

Mindenünnen tisztos hangok emelkednek
Szigorú voltáról női erényednek,
Mely, mikép Murányvár, sőt erősben annál,
Sérthetlen, világos, büszke magasban áll.

E miatt lelkemben lángoló vágy éledt,
Színről színre látnom hódító személyed,
És a ki előtted álla mostan épen,
Veselényi volt az, a követképében.

De ne vedd, asszonyom, tőlem hízeltetésnek,
Ha híred beszédit tartom mind kevésnek,
S a hallott csudákat a látott valóhoz
Mérve, ámultomban alig jutok szóhoz.

Nincs nekem költői szárnyas képzeletem,
Szólni bájaidról meg nem kísérhetem,
Azt az érzelmet sem bírom kifejezni
Mely égő lelkemet véges-végig rezgi;

De, ha szólok egyet elődbe omolva,
Kérlek a mennybéli örök irgalomra,
Fogadd meg azt a szót, az egyetlen egyet:
Add nekem cserébe kezeddel szivedet.

És, mivel Muránynál becsesek az órák,
Várom válaszodnak fejér lobogóját,
Várom azt epedve, harczolok kinommal,
Oh küldj békét nekem, küldj választ azonnal!"

„No lásd“ kezdte a hölgy keserűn nevetve
S a levelet záros fiókjába vetve,
„No lásd, hogyan üznek és micsoda szemmel-
Láthatóan csúfot ezen gyáva nemmel.

Oh! szégyen, gyalázat, a mely lelket éget,
Föl is tenni rólam ennyi gyöngeséget,
Hogy nem látnak által asszonyi szemeim
Jó haszon fejébe csinált érzelmeim.

Amazoni szépség! istennői alak!
S minden képzeleten felül találtalak!
És mind ezt megírja otthonn, jó előre,
Későbbi szerelmét szépen jövendölve!

Mégis, nincsen egy nő, nincsen ezer közül,
Ki az efféléknek nem hiszen, nem örül,
A ki, hízelgő szók által elhítetve,
Rabbá nem aljasul, midőn úr lehetne.

„Vagy nem ember a nő“ folytatá gerjedve,
„Hogy törvényét szabja férfi kénye, kedve?
Hogy, mikép a kisdéd, járjon vezetéken?
Szabad akaratja megnyügözve légyen?

Ki adá jogotok, büszke férfiak, ti!
A cselekvéstérről minket letiltani,
S arra kárhoztatni ártatlan fejünket,
Hogy türésben leljük minden erényünket?

Vajha minden asszony olyan volna, mint én!
Úgy az amazonkort újra felderítném,
S illő tiszteletet vínék ki a nemnek,
Mely most bábja csupán puha szerelemnek.

Büszke Veselényi ...! bárcsak úgy lángolna,
Oly mélyen szeretne, a mint írja tolla:
Hadd boszulhatnám meg — mit ő tépe szélyel —
A sok nőerényért gúnyos megvetéssel.

És miként eped most Murány birtokáért,
Égne százszor jobban annak asszonyáért,
Hogy, midőn falamra nézne bús sóhajjal,
Üzném messze onnan egy éles kacajjal.“

Kapva kapott Márton e tüzes beszéden,
Ő is azt akarta, hogy ne másképp legyen:
Mert sehogysem esnék lelke nyugalomára,
Hogy más kézre birjék Murány erős vára.

Mint Rákóczi híve, most azon lőn tehát,
Hogy szilárddá tegye pártjához asszonyát,
S míg az elmerülve ablakába hajlék,
Kádas ajakiról ilyen beszéd hallék:

„Nincsen is véredben, bágyadozó szemmel
Bíbelődni apró, léha szerelemmel,
S négy fal börtönébe hagyva zárni magad,
Élvezni a házi boldog unalmakat.

Gyermekséged óta lángol a vágy benned,
Nemed szűk körén tul hősi módra tenned,
S míg egyrészt irigyléd a férfi küzdelmét,
Megvetetted másrészt hódoló szerelmét.

Jut-e még eszedbe, mily makacs, mily hideg
Szívvel gúnyolád el számos kérőidet,
És midőn ajtódnál esdett a szerelem,
Mily nyugottan kérdéd: ki az? nem ismerem.

Eljött végre Bethlen, a szép ifju bajnok,
Szüleid reménye, kedve hozzá hajlott,
De atyád parancsi, szilárd akarata
Ellenére, lelked hajthatlan marada.

Sőt, ámbár az apa, bőszült haragjában,
Harmincz napig tarta sanyarú fogságban,
Azt is tűrted inkább, mintsem élethosszat
Férfi uralomnak magad feláldozd.

Csak, midőn könyezve esdekelt agg nemződ,
Hogy fogadd el érte a reményteljes vőt,
A ki felfrísítse már haldokló véré,
Gyűrüdet Bethlennel csak akkor cseréléd.

Hanem új rabságod sem soká viseléd:
A halál elmetszé kényszerű kötelét;
S most midőn szabad vagy, mint az égi madár,
Nyűgöző kalitkát miért választanál?

De nemcsak egyéni szabadságod forog
Kérdésben, hanem egy még fontosabb dolog:
A veszteség, a mely pártodat sujtaná,
Ha Murány s Balogvárt másnak szalasztaná....“

„Jó hogy erre tértél“ a hölgy közbevága,
„Szabadságom ugyan nem hajtom igába,
S nem uralok férjet.... semmi esetre nem....
De van e dologbul egy derék ötletem.

Cselfogás ugyan, de helyzetem mentheti:
Váramat rövidnap éhség fenyegeti....
És melyik csel volna, egy ostromlott várban,
Arulás a vívó ellen irányában?

Illyésházi jötté szinte bizonytalan,
Rákóczi hadának sokfelé dolga van;
De, bár jönnének is, bár feloldoznának,
Mit magunk kibírunk, mért köszönnők másnak?

Azért siess, öreg, siess a völgybe le,
Hamar választ kíván kérőmnek levele,
Légy, ha még nem voltál, vénséged korára
Harczias vitézből szerelem futára.

Mit bámulsz? nincs minek megütköznöd ezen:
Veselényi még ma hatalmamban leszen,
S a kevély oroszlán, rázza bár sörényét,
Kényszerül követni egy asszony törvényét."

Kádas kopasz fejét rázta kételkedve,
Nem hivé a dolgot hogy való lehetne.
„Mégsem érted öreg?“ mosolyga Mária,
Leült asztalához és levelet ira.

Csakhamar készen lett a rövid levéllel,
S Kádasnak szeméhez tartá két kezével:
Elolvasta Márton, hanem csak magában,
De még a szava is elállt bámultában.

„Hadd vigyem!“ kiálta lelkesülten végre,
„Asszonyom, nincs párod okos cselvetésre,
Hadd vigyem!“ vitte is, azt is alig várta,
Sárga pecsétjével míg a hölgy lezárta.

Most előkereste a bajnok levelét
Mária s a mécsen elégette felét;
A másik darabját, míg amaszt égette,
Átfutotta szemmel s halkan visszatette.

HARMADIK SZAKASZ.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Murányalja megett, délszaki oldalon,
Tiszolcz felé menve domborul egy halom,
E halom lejtőjén feküvék a tábor,
Tetején piroslott a vezéri sátor.

Megszállotta immár a völgyet az este,
Szürke fél homálya áradozni kezde,
Lassan elborítá a tábort, a halmot,
A sátort s vezért, ki a tetőn andalgott.

Ott áll Veselényi a halomnak ormán,
Domború mellében uj szerelme forrván,
Ifju még szerelme, van sebes növésben,
S már is kínosan fér öblös kebelében.

Szemeit függeszti magas Murányvárra,
Mellyen ég a napnak visszavert sugára:
Azt reméli tán, hogy valamint e kövek,
Úgy gyul szerelmétől asszonya szive meg?

Vagy talán azt nézi kétes borongásban,
Gondolati lánczként fűződvn egymásban,
Mint ver a kő vissza minden szál sugarat,
S maga kemény, hideg, érzéketlen marad....?

De im, jó jel gyanánt — ha nem csak képzelet —
Galambcsoport szállong az őrtorony felett,
Fejér szárnyaikat megfestette a nap,
S megannyi aranyos lepkének látszanak.

Jöttök-é, szerelem s hűség madarai,
A váró kebelnek édes hirt mondani?
Hoztok-é a hősnek — a mi üdvet áraszt —
Szécsi Máriától örvendetes választ?

Nem, azok nem jőnek, nem, azok nem hoznak:
Párosan enyelgnek, vígan mulatoznak.
Alantabb sötétlik, a szikla oldalán,
Egy....holló? vagy ember? az a hírnök talán.

Sem holló sem ember a bérczösvenyen már,
Elhagyá Murányt is a végső napsugár,
Tornyai sötéten merednek a falon,
Vár és szikla együtt egy óriási rom.

Elszállt az esthajnal a hegytetők felett,
Bő harmatot síra búcsukönyvek helyett.
Ormokon és völgyön gyászos éjszaka ül,
Búsan feketélik az őrtüzek körül.

A vezér ott áll még háborus kebellemel.
Érkezik azonban Kádas a levéllel,
Kézbe adja és megy, tovább szónak sem áll,
Vissza a teljes hold kelő világánál.

Veselényi pedig sátorába mégyen,
A pecsétnek színén megdöbben keményen,
Felszakasztja mégis, bár retteg előre,
S tartalmát ekképen olvassa belőle:

„A levél írója, ha válaszát várja,
Maga jöjön annak elfogadására,
Most kitüntetheti férfi-merészségét
S bebizonyíthatja szerelme mélységét.

Éjfélkor, a várnak éjszaki oldalán,
Egy ablakfény alatt kötélhágcsót talál:
Azon siessen fel, hallgatva, egyedül;
Belépve megtudja sorsát, hogy mire dül.“

A vezér habozott egy kevés ideig,
Megfordult eszében, hogy törbe ejthetik,
Gondolt ó mesékre, szomorú példákra,
Férfiaknak ártott női ravaszságra.

Sokkal ébrebb volt ám szörnye szerelmének,
Hogysem elringassa régi mesés ének,
Sokkal kíváncsi vére kiomlása,
Hogysem gyávaságát szíve hölgye lássa.

Azt is átallátta, hogy, ha van reménye,
Csak az elmenésből csillog az feléje;
Ellenben, ha marad, úgy Szécsi Mária
Kezéről örökre le kell mondania.

Azért Vadászi Pált hivatja magához
És ily szókat intéz kedves hadnagyához:
„Kedves jó vitézem, leghivebb emberem,
Nekem még ez éjjel Murányba kell mennem.

Hogy miért? nekérdezd, mert azt meg nem mondom,
Azt tudod, hogy a vár gondja főfő gondom,
Most sem teszek olyat, megnyughatol benne,
A mi terveimnek ártalmára lenne.

Jóval éjjél előtt, egyedül megyek ki,
A miről kivüled nem fog tudni senki,
Azalatt te a rád bízottakat teszed
S legmélyebb titokban ezeket végezed:

Kiszemelsz száz embert a legjobbak közül,
Összegyűjtöd szélen, valamely tűz körül,
Csörgő fegyveröket fűvel némíttatod,
Zörgő sarkantyúik szíját leoldatod.

Jeladásra vártok, hallgatózva, készen:
Föltekert mordályom köntösujjban lészen,
Ha rosszúl találna kalandom kiütni,
Módot ejtek azt egy ablakon kisütni.

Csendes éj van: a hang lehallik bizonynyal;
Hallván, talpra keltek és jöttek azonnal,
Felmásztok Murányhoz s éjszaki oldalon
Kötélhágcsót leltek függeni a falon.

Felhágtok e lépcsőn, és ha ottfenn lesztek,
További parancsot akkor tőlem vesztek;
Oly dolgot viszünk ki, mely hírünk megedzi,
Fejünk hervadatlan babérral övedzi.

Ha pedig a hágsót nem lelnétek ottan,
Jele, hogy Murányban fogságra jutottam:
Akkor nincs egyéb mód.... nem vezet célra más....
Mint véletlen, elszánt, teljes megrohanás.“

A hadnagy merész volt, néha vakmerő is,
Életét koczkára sokszor tette ő is:
Mégis elszörnyedt most, hallván e szándokot
S felhordott az ellen minden józan okot.

De van-é ok, a mely nyomna csak felényit,
Mint az a kettő, mely vonzza Veselényit:
Szerelem, becsület, kettős küzdelmi bér,
Hősi életével mindegyike fölér.

Engedett Vadászi, engednie kellett;
De legott agyában merész terv szülemlett:
Haderőt javaslott a hágsón vinni be,
S egyéb kaland helyett, a várat venni be.

A vezér azonban, e nem várt szavakra,
A tanácsló ellen gyult nemes haragra,
Felelés helyett csak elfordúla tőle,
Forduló szeméből villámokat löve.

Érezé Vadászi, sebhete őt mélyen
Ez a néma feddés a vezér szemében,
Észrevette mingyárt, hogy a mit ajánla,
A cselt Veselényi aljasnak találja.

Abbahagyta hát azt megkövetés gyanánt,
És egyebet nem kért, egyebet nem ajánlt,
Csak hogy vészes utra ne keljen egyedül:
Hagyja őt legalább menni kíséretül.

De vezére abba sem egyezett belé,
Küldte, hogy végezzen, a mikép rendelé.
Távozott a hadnagy; Veselényi pedig
A rejtélyes útra tette készületit. —

E közben az éjnek tündér fejedelme
A mennyre királyi székét fölemelte,
Rajt' ült maga, s a hold, szép szende arája,
Félénk szerelemmel símul vala rája.

Az ég szürke boltja keleten tiszta volt,
A nagy országútig nem fődte semmi folt,
Szerény csillagocskák álltak őrt, csoportban,
Királynéjok körül, illemes távolban.

Nyúgaton ellenben halkkal emelkedtek
Óriás sziklái sötét fellegeknek,
Tarjagos tetőik messze kihajlának,
Mintha minden perczen földre szakadnának.

Messze, a látkörnek nyugati legalján,
Vad vihar szágulda, szekerén nyargalván,
Rezgett a föld háta lassu morajától,
Szikrát hányt a felleg lova patkójától.

Most előre küldé gyenge hűs fuvalmát,
Mely tovább lehellte az őrtüzek hamvát,
És a lenge álmot, mely könnyedén fedte,
Az örök szeméről el-ellebbentette.

Csendes volt a tábor, mély álmát aluván —
Mint a vér mezeje öldöklő harc után,
Mellyen a halottak vérfagyasztó csendét
Egy-két álomszerű hörgés zavarja még.

S mint ott, a halálnak termékeny határán,
Olykor egy-egy árnykép széttelint, felállván,
De megint leszédül a földre (ah, hogy a
Lelkére nőtt álmod örökké alugya!)

Ugy állt, úgy feküdt le itt egy sötét alak;
Csakhogy nincs halálköd szempillái alatt,
Testén volt elég seb, de már egy sem vérzik ...
Legfőlebb az idő változását érzik.

De, mint eleven seb, melyre balzsam helyett
Irgalmatlan orvos szíta izzó szemet,
Ugy ujúl örökké lelkének egy sebe:
Kedves ember által bántott becsülete.

Solymosi ez, a vén; — vénebb koru, hogysen
Elvett bántalmakat álomba temessen:
De nem oly vén, hogy ha boszúlni akarna,
Ebbeli segélyét megtagadná karja.

Nem találja nyugtot éji sátorában,
Ridegen virasztott az alvók sorában,
Bosszusan hallgatta egyik avagy másik
Első álmu szomszéd éles horkanását.

Kelt tehát, s mikép ezt egyébkor is tette,
A tábor őreit sorra kerülgette;
Most elvégezé azt, s a táboron kívül
Félreeső árnyas helyen alunni dűl.

De hiába nyitja s húnnya szeme héjját
Ki- s bezárva ennek két ezüst rostélyát,
Mert az enyhe álmot nem rekesztheti be
Benső küzdelemtől éber szemeibe.

Nem vala szivének egyéb óhajtása,
Mint hogy Veselényit megtorolva lássa:
Megboszúlva *bátor, dicséretes* tettel
És egy diadalmas büszke tekintettel.

Míg így tépelődnék húzamos ideig,
Sík gyepen nyugasztva fáradt tetemeit,
Egyszer — a mint füllel földön fekve vala —
Mintha tompa, csendes dobogást hallana.

Felüté fejét, de lecsapá megint, mert
Tiszta holdvilágnál a vezérre ismert,
A ki, burkolózva sötét palástjába,
A tábor felől jött Murány irányába.

Várta hogy haladjon; halkan emelé fel
Magát fél könyökre s kísérte szemével,
Majd fennült sokáig, azután felállá
S ballagó léptekkel indult meg utána.

Messziről követte, nem, hogy elérhesse,
Csak, hogy szemeivel folyvást kísérhesse;
Egyszer elvesztette: az ég borulása
Elfödé előle, nem hagyá, hogy lássa.

Egyszersmind nyugotról megzúdult a vihar
Csapkodván az erdőt széles szárnyaival,
Közelebb közelebb hallott mormolása,
Búgó bömbölése, füttyös sipolása.

Rémes, idomtalan, óriás fellegek,
Lomha testeikkel átfekvék az eget,
Holdat, csillagokat éktelen, mogorva
Csudás szájaikkal elnyelének sorra.

Az apró, tüzelő villámok feljöttek,
Mind megannyi hosszú lángkigyóvá nőttek,
Mérges üvöltéssel víttak a felhőben
S nagyokat csattantak olykor, leesőben.

Egy perczen a menny, föld villámfényben égett,
Más perczen lesulykolt vastag sötétség lett:
Mintha a vihar, hogy gazdagítsa magát,
Kirabolta volna a napot s éjszakát.

A vezér azonban nem gondolt veszélylyel,
Szembeszállt viharral, birkozott a széllel,
Úti szövétnekül villámfény vezette,
A sötétben utja célpontját kereste.

Magasan, a várnak éjszaki oldalán,
Halvány lámpa rémlett égni annak falán,
Ködszerűn sillámlott kétséges világa:
Irányában a hős bérczről bérczre hága.

Régen elvesztette azt a sziklaösvenyt
Mely Murányaljától a várkapuig ment,
Most magának kellett föllelni az utat
Mellyen küzdelemmel a falakig juthat.

Olykor, ha a felhők lángseb módra nyilván
Szemvakító fénynyel lecsapott a villám,
Olykor meg-megállott, s fénybiró sas szemmel
Kémelé az utat, merre mehessen fel.

Ha pedig a szilaj tűzroham kiége
S összezsapott az éj sűrű sötétsége
És meg mert jelenni várfalon a ködfény:
Megindult a bajnok, feljebb erőlködván.

Igy folytatta utját, míg egyszer fölére
A Murányt emelő sziklák tetejére,
És megállt pihenni, hol a töves falak
A szirtkaponyába gyökért bocsátanak.

Felleli a hágsót, a függő kötelet,
Halad ingadozva sötét mélység felett —
S a mint egy-egy villám lobban el ujonnan
Rettenetes lőn a letekintés onnan.

De azért nem szédült, ment főlebb merészen,
Feljutott s belépett a nagy ablakrésen,
S a mely pillanatban a hágsót elhagyá
Akkor ért Solymosi a várablak alá.

Feltekintett arra: egy ragyogó villám
A belépő vezért láttatá meg nyilván;
Most sötét lön újra; a merész öregnek
Kezei a hágsón kétesen remegtek.

E perczben füleit tompa nesz üté meg,
Hallatszott felülről, mintha küzdenének,
Megfeszített lábak súlyos dobogása,
Titkos erőszaknak vad dulakodása.

Közbehallott néha egy csikorgó nyögés
A melybe kitört a néma erőlködés,
Egy-egy káromkodás dörmögő darabja
Fog közül bocsátva, meg' visszaharapva.

Solymosi fölfelé sietett ez alatt,
És már a hágsónak legderekán haladt,
Fenn a tompa küzdés folyvást hallatott még,
De úgy vette észre, mintha távolodnék.

Végre sűrűbben dobogtak a lábak,
De lágyabb ütéssel, a mint távoznak,
S tisztán kivehette dörgegni a vezért:
„Áruló zsivány had! meglakoltok ezért.“

Megfeszíté mostan izmai erejét
Hogy hamar elérje a hágsó tetejét,
S nem soká, az ablakrésbe kapaszkodván,
Végigtekinthete annak boltos odván.

Hosszu, elhagyatott falsikátor vala
Melynek távolába kémlő szeme hala,
Mellyet függő lámpa homályos bősénye*)
Megől világított egy mécs fakó fénye.

Nem nyilt abból ajtó sem jobbra se' balra,
Szája egyenesen szolgált az udvarra,
Most az is sötét volt, de, ha villant az ég,
Fénye innen és túl egybetalálkozáék.

E szűk folyosórul (ismeré Solymosi)
Hányták le a várnak régi birtokosi
A kit el akartak veszteni, s innén vett
Mellette a bástya *hóhérbástya* nevet.

Nézett s hallgatódzott ottan egy darabig
A nélkül hogy látna s hallana valamit;
Egyszer kialutt a mécsnek fakó fénye
S láthatatlanná lön a lámpa bősénye.

Lebocsátkozáék most a fogas kötelen,
Jártasan tekergett a sziklaösvenyen
Mellyen biztosabban jött imént fölfelé
Veselényinél, ki azt ugy nem ismeré.

*) Bősény: lantorna. Hártya, mit üveg gyanánt használtak: ablakhoz, lámpához.

Ez alatt kifogyott az ég a villámból,
Hulló szövétneke már seholsem lángol,
Gyorsan száguldozó fekete fellegek
Meddő csoportjai borítják az eget.

Elszállt a vihar, de a felleg nem sira
Engesztelő záport pusztult nyomaira,
Itt-amott ha egy-két csöppet elhullatott,
Zúgó szelek szárnyán az is fennakadott.

Solymosi nem soká a táborhoz ére
S ráakadt Vadászi kiseded seregére,
Mindjárt félrehitta Vadászt, Feketét
S elmondá azoknak a vezér esetét.

Ott a három hadnagy mély tanácskozással
Húzamos időig suttogott egymással;
Végre elvált tőlük a derék Fekete
S a táborba vévén utját, elsiete.

Ellenben a kettő inte a csapatnak
De míg ők Murányig küzködve haladnak,
Sólyom szárnyaidon, oh tündér képzelet!
Hagyj a sziklavárba felrepülnöm veled. —

Szép hölgye a várnak tűnődik magában,
Nyugtalanul viraszt éji szobájában,
S mintha tán szerelem ellen védné magát,
Harczias pánczélban tölti az éjszakát.

Néha gazdag bíbor kerevetjére dül,
Majd sebesen jár-kel és beszél egyedül;
Most leül, majd feláll; nyughelyét nem leli;
Arczán indulatok változó jelei.

Csend van körülötte, a vár népe alszik,
Csak a kised óra szívverése hallik,
Arra veti néha nyugtalan szemeit,
S elmerengve nézi szobor isteneit.

Gyakrabban tekinget a mutatólapra,
Hogy siet, hogy késik, boszankodik rajta:
Éjfélig hibául késedelmét veti,
Akkor sietését rója vétkül neki.

Tán azért nincs nyugta, attól látszik félni,
Hogy kelepczéjébe nem jut Veselényi,
Tőrét bizonyosra hasztalan vetette,
A vezér átlátott cselén s kinevette.

Ím az éjfélnél elmúlt, nincs semmi nesz még is,
Melly előbb viharzott, már hallgat az ég is:
S tán alszik a bajnok édesen álmodva,
Hasztalan ül Kádas lesben ólálkodva.

„Esztelenség is volt“ monda „a mit tettem,
Hogy színes szavakra tervem építettem,
S pártom érdekébe', jó remény fejébe,
Gyöngéd becsületem koczkára vetettem.

Hisz' tudhattam akkor s tudtam jó eleve
Hogy nincs szerelmének mélysége és heve,
Hidegen kiszámolt aljas hadicsel volt;
Hogy bukják el a vár s egy nő tiszta neve.

Mint írja előre: „Ne vedd hizelgésnek
Ha hired beszédit tartom mind kevésnek
S a hallott csudákat a látott valóhoz
Mérve, ámultomban alig jutok szóhoz.“

A látott valóhoz! s „melly lelke átrezgi
Nem birom az érzést szóval kifejezni“
Mind szépen kigondolt hazug érzemények,
Csalhatlan tanúi színlett szerelmének.

„És én“ folytatá most tüzzel, kifakadtan
„E csalárd beszédre kézvonásim adtam!
Titkos helyet tűztem a találkozásra
Lesz mit magyarázni egyre avagy másra.

Ah! ha Veselényi mint győzelem-jelet
Fogná mutogatni a kapott levelet,
S kaczajt indítnának Szécsi Máriának
Férfiak iránti büszkesége felett

Nem, nem . . .! De láb kopog, hozzám valaki jő“
Pedig ki volt volna egyéb az érkező
Mint az öreg Kádas, a ki örömittan
Benyitott s kiálta: „Veselényi itt van!“

Megdöbbent a szép hölgy Veselényi nevén,
Megrezzent a lelke mint a nyárfa-levél,
Sohasem érezte ily gyöngének magát,
Egy szóra sem birta megnyitni ajakát.

Ő, ki félt az imént hogy a hős elmarad,
Ravaszul kivetett horgába nem harap,
Most, midőn kezében a várt győzedelem,
Azt látszék kívánni: bár ne volna jelen!

Végre, hogy zavarát némileg fedezze,
Örömet színelvén: „hol van ő?” kérdezte;
Eröltette hangját, de minden csengése
Mellett elárulta őt a hang rezgése.

Kádas elbeszélte diadalérzéssel
Az álarczosak mit tettek a vitézzel,
A sötét zugolyból hogy' rohantak elé
Gyorsan a belépett Veselényi felé.

Hogy ragadták őt meg, a ki szerencsére
Fegyvert sem vonhatott maga védelmére,
Egy mordálya volt, de a küzdés alatt
Nyakából lefoszlott köntösében maradt.

Hogyan hurczolák el záros helyre, rabul,
Honnan (biztosítá) élve nem szabadul,
Csak, ha felfogadja eskü szentségével
Hogy Rákóczihoz tér egész seregével.

De a bajnok, ámbár mint a zárt oroszlán
Dúl-ful, árulói vérét szomjuhozván:
Készebb elviselni örökös rabságot,
Mint e feltétellel nyerni szabadságot.

Most kikelt az özvegy őszinte haraggal:
„Ha! mily durva bánás egy nemes lovaggal:
Utána zshiványkép lest hányni bokorbul,
Hát megől ráütni s rabbá tenni orvul.“

Kádas álmélkodva nézett asszonyára,
Nem lön gondolatja, elméje megállta;
Végre, összeszedvén a hallott szavakat,
Kérdé: „avagy nem így rendelted-e magad?“

„Igen“ felelt a hölgy „s te, a mint elleséd
Mit szól belőlem a megsértett büszkeség,
Siettél — hogy közbe ne jőjön valami —
Azt vad mohósággal végre is hajtani.

Ki hitte, hogy eljő! ha ezt hittem volna,
Kormányozó tisztem nem úgy vittem volna....
De nem hívém azt, és azért adott neked
Haragom játéka olyan rendeletet.“

„És most, midőn eljött“ csudálkozék Kádas
„Panaszra nem tudom miért nyitod szádat;
Szerencsédet, midőn a vár felszabadul,
Miért kárhoztatod megfoghatatlanúl.

Magának köszönje . . . senkit ne okoljon . . .
Rajtaállt eljöni, vagy maradni otthon
Nem hoztuk erővel: ha még is megjelent . . .
Szorult állapotunk minden bánást kiment.“

„Oh!“ felelt Betlenné „nincs szorult állapot
Mely lemossa rólunk ezen gyalázatot:
Cél az aljas eszközt soha ki nem menti,
S itt nem Veselényit veti okul senki.

Íme ő elszánja magát jó hiszemmel,
Bátorítja keblét hősi szerelemmel,
Bérczeket mász éjjel, viharban, egyedül,
Ellenséges várba lép fegyvertelenül:

És mi bizalmaért miképen fizetünk?
Lábára véletlen bilincseket vetünk,
S kit virágfüzérrel szerelem csalogat,
Rút árulást talál s nehéz rablánczokat.

De, bár viszonzni szerelmét nem fogom,
Őt azért büntetni van-e méltó okom?
Égő szenvedélye, bár nyugottan nézem,
Nem érdemli-e meg hideg tisztelésem?

Ah! a világ előtt — ilyen úton győzve —
Engem kárhozatos árulás szeplőz be,
És míg őt dicsővé teszi a szerelem,
Én varázsló névnek átkait viselem.“

Erre hallgatás lön egy darab ideig:
A hölgy sorra nézte fénylő fegyvereit,
Vagy talán szemei csak tévedezének,
Nem levén bennök a kormányvívó lélek.

Kádas pedig ott állt egy állóhelyében,
A hallott beszédet forgatá fejében,
A hallott beszédet, a látott jeleket:
Összeillesztgeté gyanuja ezeket.

Tisztán kezdte látni hogy erősen gyúlad
A hölgy kebelében amaz új indulat;
Nőttön nő tagadva, gerjedez titokban,
Visszafojtva éled, míg egyszer kilobban.

Ő ugyan nem bánná, nem törődnék vele,
Csak Murálynak sorsa ettől ne függene,
S mellyért ő buzog, az erdélyországi párt
Egy ingatag nőért vallna ennyi kárt.

De félt hogy egy perczben, ha szive fölpezsdül,
Átengedi kezét s várát mindenestül,
Büszkeségét, pártja érdekét feledi,
S győztes szerelmének áldozatul veti.

Azt is tudta más részt, hogy e titkos hevet,
Hideg tanácscsal már kihűtni nem lehet,
Sem elnyomni többé . . . ki ilyet akarna:
Tűzokádó hegyet tenyérrel takarna.

Most azért mindenkép azon mesterkedett,
Hogyan egyesítsen két külön érdeket:
Hogy, ha a büszke sziv lánczra lesz is verve,
Árulóvá mégse változzék szerelemre.

Szóla hát: „Asszonyom, én meg nem foghatom
Miért ne bánhatnál foglyoddal szabadon,
És midőn e cseltől élet függ vagy halál,
Kezedből ily fegyvert ki mért bocsátanál.

Ám, ha világ előtt, mintegy fölöslegül,
Igazolni tetted van könnyebségedül:
Íme a mód, mellyen e czélt is eléred:
A fogoly vezérnek kezedet ígéred“

Mária, e szókon igen megütközve,
„Ki beszél itt kézről“ vága gyorsan közbe
„Ki kérd ily tanácsot tőled, s ki emleget
Gyáva nőhöz illő hitvány szerelmeket?“

„Hallgasd végig előbb asszonyom“ mond amaz
„És ne szaggasd félbe jó czélú szavamat:
Mondám, a vitéznek kezedet nyujthatod,
Csakhogy a feltételt ilyen formán szabad:

„Jól van, ám legyen meg, birja hát a lovag
Egy feltétel alatt szívemet s jobbomat:
Ha esküt teszen hogy Ferdinand királytól
A szabadság ügghöz — Rákóczihoz — pártol.“

Ezt, ha szerelmének nem a vár birtoka,
Hanem személyed volt felingerlő oka,
Megtenni éretted nem oly nagy áldozat,
S te győztél, mert dicsőn neveltéd pártodat.

Ellenben, asszonyom, ha nem fogadja el,
Aljas haszonlesés vezérli, ott a jel!
Akkor kitünik hogy csábító és csalárd,
Akkor méltán lakol érdemli a halált.

Így, a rágalmazó kaján világ előtt,
Ha ő halált választ, te nem lélszsz felelős:
Akár a bástyáról fővel levetteted,
Akár kegyelmet adsz s szeliden bünteted.“

Elhallgatott Kádas. Nem felelt Mária,
Szép arczát lehajtá fekvő karjaira;
Tűnődött sokáig, és mire felállá,
Rózsát nyomott vérből fejr homlokára.

Szóla most: „Hatalmas két erő küzd bennem:
Lázad egész lényem férfi járom ellen;
Másrészt a köz ügyért égek s minden áron
Annak előmentét óhajtom, munkálom.

Szeretem egyéni szép szabadságomat;
Tőle megfosztatnom iszonyú gondolat!
És minden bilincstől visszaborzad kezem,
Mert csak hidegségét, csak súlyát érzem.

De midőn ama szent szabadság követel
Tőlem áldozatot és választanom kell:
Akkor ha a köz jót előmozdithatom,
Keblemben az önző szívet megtagadom.

A lovag kezem közt. Fogsága, halála
Ügyünknek bizonynyal szolgálna javára,
Mert midőn nagyot veszt és gyengül az ellen,
Nem lehet a más fél hogy nagyot ne nyerjen.

De ha Veselényit pártom szent ügyének
Buzgó és hatalmas bajnokúl nyerém meg,
Nem tettem-e így mind emberileg szebbet,
Mind az ügyre nézve nyereségesebbet?

És ezért . . . nem másért igen, csupán ezért
Elszántam . . . férjemül fogadni a vezért;
Szenvedni egymagam gyűlölt bilincseket:
Ha szabadnak látnám végre a nemzetet!

Most eredj s tudassad. Megálj . . . azt ne hazudd
Hogy erről valamit talán szívem is tud:
Mert nem hő szerelem . . . oh! kinos áldozat
Adja — szívemet nem — csak hideg jobbomat.“

Kádas eltávozék. Sietett az öreg,
Szólitá asszonya, de nem hallotta meg;
Vagy talán jól hallá, csak félt visszamenni,
Hogy szavát megbánta s vissza fogja venni?

Mária még egyet kiáltott utána.
„Elment már!” sohajtott s tüköréhez áll,
Kalpagát fejéről egy szögletbe dobta,
Hollószín fürteit körül leontotta.

Hollószín fürtei a mint leomlának,
Elfödék pánczélját karcsu derekának,
Eltakartak mindent a mi csak férfias,
Válltól csípejéig nem látszik semmi vas.

Csak mellén tör elő, jobb és bal oldalon,
Sötét fürtök közül egy-egy ezüst halom,
Mellyen a mécs fénye játszik enyelegve
És hullámozik rajta, mintha az remegne.

Vagy valóban remeg a szép hölgy kebele?
S a hideg kemény ércz, az is remeg vele?
Mi az a mi bántja: borzadó félelem?
Vagy sokáig szunnyadt, nem ismert szerelem?

Érzi-e már szíve — a mit szája tagad —
A csiklándva metsző lelki fájdalmakat?
Érzi-e a lángot, mely midőn áthatja,
Fázlaló hevétől reszket minden tagja?

Nem, mégse szerelem.... lám nem hiszi ő sem,
Hogy szerelme birna kelni oly erősen:
Tán csak álmatlanság vett hatalmat testén,
A miatt lön rosszul, forró lázba esvén....

Ellankadva dőlt le bársony pamlagára,
Kádas visszajöttét rettegve és várva,
Ki azalatt az éj viszhangját fölveré,
Kopogván a lépcsőn le, a börtön felé.

Hallá kopogását a vár nemes foglya,
A ki négy fal között űlt nagy-buslakodva;
Háborús melléből sóhajok kelének:
Kínai s átkai vészes szerelmének.

Nem félt a haláltól: hányszor látta szembe?
Hányszor ingerlé azt, ütközetre menve?
Rabságát se' bánna, ha vére-szakadva,
Kétségb'esett harczon jutott volna abba.

De egy asszony által ekkép kijátszatni,
Élni gúny alatt és bosszút nem állhatni,
Szenvedélye tárgyát átokkal illetni,
Vérét szomjuhozni — és mégis szeretni....

Majd higgatag vérrel rágondolni végre
A kemény vádlóra, a kötelességre,
Látni ennek rémét, mint halálfőt, jelen,
Mellyet a gyalázat kínos fája terem

Kell-e még egyéb ok hogy kétségbe essék!
Égő szerelem és fagyos kötelesség:
Az kigúnyoltatva, eldobva, megvetve;
Ez fenyegetőleg ujjait zörgetve. —

Megbirá nagy lelke a kemény ostromot,
Megrendült alatta, de le mégsem rogyott;
S most, a mint érében lohadni kezd a vér,
Szokott szilárdsága s nyúgalma vizsátér.

Helyzetét vizsgálja. Nem kétkedik semmit,
Hogy hiv seregétől várnia nincsen mit;
Sőt, a mint eszébe jutnak rendeleti,
Szégyenli azokat s keserűn neveti:

Mintha meg lett volna verve kemény bortul,
És most józanodnék zavaros mámorbul,
És eszébe jutván egy két dőre tette,
Félne: hátha mégsem álomban követte.

De ébren, józanul, miképen jöhetne
Veselényi Ferencz oly balga ötletre:
Ellenséges várban lövéssel adni jelt,
S hinni hogy az őrség nem gyanít semmi cselt?

Vagy, hát várható-e, hogy (a mit meghagyott)
Szabadítására jönek a hadnagyok,
S rögtön, egy rohammal beveszik a várat
Melynek vívásából őmaga kifáradt?

Felkaczagott erre, keserűn, hangosan;
Érezé hogy sorsa egy nő kezében van;
És a mint füleit kopogás üté meg,
Ugy képzelé, mintha gyilkosi jőnének.

Most csikorgott a zár és kiöltött nyelve
Kétszer visszapattant, nagy kulccsal tekerve:
Megnyilt a vas ajtó, és a ki belépett,
Kádas Márton emigy kezdé a beszédet:

„Úgy hiszem volt időd, uram nemes lovag,
Jól szemügyre venni ez uj szállásodat,
Mely erős falával talán meggyőzhetett,
Hogy kegyelemtől függ eljátszott életed.

De im, midőn épen kezében a halál,
Nagy lelkű asszonyom szabadságot ajánl,
Jobbját azonfelül — ha a nemes vitéz
Rákóczi s a vallás ügyéhez állni kész.

Ellenben ha magad annyira felednéd,
Hogy ezen feltételt így is visszavetnéd,
Akkor a szép hajnalt többé nem láthatod:
Menyegzős ágy helyett választál vérpadot.“

Hallván e beszédet bajnok Veselényi,
Szíve gyors örömmek már-már kezdé nyilni;
De midőn Kádas a feltételhez ére,
Összekulcsolódék s visszahökkent vére.

Végre felelt büszkén: „Szünjék meg“ izeni
„Asszonyod lelkemet tovább kísérteni,
Mert nincsen előttem semmi drága — olyan
Hogy hűségem árán is megvásároljam.

Tudja a grófné hogy nem szabad éltemmel,
Gyilkosságra talán vetemedni nem mer:
De inkább választom a tört, vagy vérpadot,
Mint akármi díjért ama gyalázatot.“

Kádas megütközék e kerek válaszon,
Nem várta hogy a hős oly hamar válaszszon,
„Kérj időt“ unszolta „és határozz jobban:“
Lovag minden késő ha a mécs kilobban!“

Igy szól amaz kérve, de a hős nem felel,
Csak megrázza fejét gazdag fürteivel,
Nagy sötét szemeit a szólóra veti,
Mellyek égetését Kádas nem türheti.

Megfordúl tehát és a rabot elhagyja;
Küzd a kulcs a zárral s fogát csikorgatja,
Csörömpöl a vas rud a nehéz ajtókon,
S elhal a kopogás messze folyosókon.

NEGYEDIK SZAKASZ.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Betlen Istvánnénak éjjeli szobája
Csendes, mintha volna halottak tanyája,
Azt hinné az ember, nincs benne más élő
Csak az ezüst mécs, mely függ mennyezetéről.

Ott áll pedig Kádas, szemét lefüggesztve,
Gondok között fonta karjait keresztbe:
Gondjai szerzője a hatás lehetett,
Mit a hozott válasz a szép özvegyre tett.

Nem felelt az, foglya izenetét hallván,
Ábrázata elhült: hideg lőn és halvány;
Fölkelt a nyugágyról, de visszahanyatlék,
S szótalánul fekszik fél dülésben ott még.

Hímezett vánkosát arczára öleli,
Keserves könyével zokogja azt teli,
Mellyet önt szerelem, önt szégyen és harag,
Kik most kebelében együtt viharzanak.

Majd felszökik onnan. Lángol ábrázatja,
Sűrű zápor könnye tüzét nem olthatja,
— Sűrű zápor könnye még olaj e tűznek —
Meg-megriad, mint kit kísértetek űznek.

„Ezt kelle megérnem“ kezdé kifakadtan,
„Megérnem a szégyent, hogy jobbomat adjam,
Legyőzve a makacs természetet bennem:
És nyujtott kezemet vissza kelljen vennem!

Ha! rút, becsstelen kéz, mely unszolva sem kell,
Miért nem vágtak el....miért nem dobtak el....
Miért nem születnél nyomorú bénának:
Hadd okoznál undort: így nem gyaláznának.

Azt gondolám, kincs vagy — hiu egy gondolat!
Mint nagy drágaságot őrzém birtokodat;
Epedve tekintett rád a férfi sereg:
Te hívem maradtál, s büszke voltam veled!

Mit nem adtak volna — nem áldoztak volna
 Egy szem-intésemre, egy biztató szómra:
 Éltet, becsületet, örök idvességet:
 Mindent rajtad kívül... hogy birjanak téged.

És ím....! ez a büszke, ez a gőgös, kevély!
 Még véleményt: egy szót, egy semmit sem cserél!
 S midőn engem és a szabadság zászlaját
 Együtt ölelhetne, inkább választ halált.

Halált....! mi a halál, ha ismernem szabad?
 Ismerni szeretném új vetélytársamat:
 Mint ama tükörben, szebb-e képe-mása?
 S én rútabb vagyok, mint ösztövércsontváza?

Tudja-e a dölyfös fogoly, mi a halál?
 Képzeli-e fagyos ölét, mely rája vár?
 Nem borzad-e vissza, nem fázik-e vére,
 Nem vágy melegebb kar hív ölelésére?

Hah! tudja-e mi az: ott állani, szembe,
 Fegyvert sem emelni önnön védelemre,
 Zúgó füleiben hallgatni az eret
 Mint háborus örvényt szédült feje felett?...

Egyszer: „suh...” az érnek szétpattan a medre,
Kíront a piros vér tóvára kerekedve;
De míg az utolsó csepp vér is elakad,
Szenved... ki mondja meg miféle kínokat?

Képzelted-e, ember, mily szörnyű a halál,
Hogy azt jegyezéd el, midőn választhatál?
Nincsenek reményid, mellyek elhervadnak?
Nincsenek gyermekid, kik árván maradnak? —“

— „Hadd lássa közeli” szünet múlva kezdi
„A mint váz karjait felé kiterjeszti,
Hadd érezze arcán hideg fúvullatát,
Mely egyet lehell még s... az ember nincs tovább.

Kádas! a fekete szobába vérpadot!
Ha kész... közel leszek s új rendelést adok.
Ne állj meg, ne nézz rám: miért vagy oly halvány?
Vígadni akarok kérőm lakodalmán!”

Megfogadta Kádas s ahhoz látta tüstént,
Nem mintha örülne Veselényi vesztén,
De nem is fél attól, mert nem hiszi soha,
Hogy pártért szerelmet áldozzon asszonya.

Azt ohajtá csak, a pártjához hű öreg,
Hogy véleményét a bajnok cserélje meg:
És most e czéljához jó eszközi vannak:
Nem a halál, hanem félelmei annak.

Mária sebesen járt körül ez alatt;
Szeme véletlenül egy tükrén megakadt,
Hirtelen megállta, mintegy felijedve,
S monda, képmására mérges szemet vetve:

„Ez hát az a kép, mit szépnek tart a világ?
Mellyet, mint egy csudát, kikürtöl és kiált?
Ez hát az a termet — e nyúlánk, pongyola —
Mit tőlem irigyel fél ország asszonya?

Rúttá tesz e pánczél... nehéz is: levetem.
Benne oly férfias, zordon a termetem,
Oly visszataszító... hideg, mint a halál:
Ily nőül a férfi iszonyodik talán.“

Csengetett azonban, háromszor, keményen,
Mert a szobahölgyek már aluttak mélyen;
Titkába nem akart beavatni nőket,
Azért este mindjárt elküldötte őket.

„Így látott a bajnok“ folytatá gerjedten,
„Karcsu derekamat pánczéllal öveztem,
Rút sisak borítá szép hajfürteimet,
Elfödé homlokom, és képemből kivett.

Hadd lásson egyszer még. Hadd lásson engemet
A mikor magam is hiszem szépségemet:
Gazdag öltözetben, mely ékszertül ragyog,
Melyben én a hölgyek királynéja vagyok.

Ha! mily élvezet lesz... majd, midőn a vitéz
A halál szemébe összeroskadva néz,
Szétteltekint segélyért s csak a bakót látja
Mint villog kezében irgalmatlan bárdja;

Majd, midőn kezeit ég felé emeli,
De az imádságnak egy szavát sem leli,
Ajka értelmetlen zagyvalékot rebeg,
Szólítja gyermekit, de nem láthatja meg:

Ah! mily élvezet lesz akkor megjelennem,
Új menyasszonyának nyoszolyója lennem:
Hadd érezze szíve, összehasonlítván,
Mit nyert a halálban, és mit veszte bennem.

S majd midőn lelkének elnyomott lángjai
 Önmegátkozásban fognak kimentani —
 És az élet sem kell, ha nem nyer szerelmet:
 Akkor dobni gúnynyal a *hideg kegyelmet!*“

Most közelgni hallván felrettent hölgyeit,
 Árnyékba fordítá kisirott szemeit,
 Mert nem akará, hogy megsejtsék a nyomot,
 Dúló könyvek árja mellyet arczán hagyott.

Pánczéla kapesait velök megoldatá,
 Legszebb kőszötyűit, ékszerét hozatá,
 Köntöst válogatott, s öltözkék gazdagon,
 Hogy hódítást tegyen mindjárt.... a vérpadon.

A vérpad fenáll már. Egyszerű valami,
 Melyről semmi szörnyűt nem lehet mondani:
 Négyszegű pad, egy pár lépcsőig emelve,
 Lépcszeit és magát földi vérszin kelme.

Rajta áll a bakó, némán és mereven,
 Mintha nem is volna érző és eleven:
 Olyan ott álltában, mint egy vérbe mártott
 Kő szobor, mely visel hosszú fényes bárdot.

A teremnek fala merevül fekete :
Sötétebb időknek munkája lehete,
Mikor mintegy házi szükségnek tartatott,
S ily czélokra, mint ma, többször használtatott.

Ajtaja kettő van : közepen és balra,
Emennek ablaka fátyollal takarva,
Amaz kettős ajtó, a folyosóra ki, —
Keményen csukódvák egymáshoz ajaki.

Nyilnak most. A bakó megmoccan és figyel,
Arra tekint apró fényes szemeivel,
Látja jőni Kádas megett a bajnokot,
Kit hat erős szolgálja fegyver közzé fogott.

A hős arcza nyugott, léptei szilárdak
Legrövidebb útján a szörnyű halálnak,
Viselete komoly, elszántsága erős,
Melly a félelemmel távol sem ismerős.

És ha választani jőne egy idegen :
Mellyik ezek közzül a ki halni megyen,
Változékony arczról vetve hozzá, talán
A bakót magát is inkább választaná.

Midőn a kis csapat a vesztőpadig ért,
 Kádas megszólítá kérőleg a vezért:
 „Ím, látod a pallost; ez nem játék, lovag:
 Ne erőszakold ki tőlünk halálodat.

Még nem volna késő; nem kerül egyébbe:
 Egy ajkmocczanásba, egy hitvány igébe,
 Hogy élet, szabadság, hatalom, szerelem
 Nagyobbá mint valál s boldogabbá tegyen.

Hisz' szabadságodnak van-e illőbb ára
 Mint a *szabadságnak* kelned oltalmára?
 Miért még akkor is ez árt sokallanod
 Ha Szécsi Máriát fölöslegül kapod?

És vajon e hölgyet mikép győzheted meg
 Tiszta szándokárul ajánlt szerelmednek,
 Ha az áldozattal ekkép fösvénykedel,
 Midőn nem bűnre kész, sőt erényt követel?

Bizony, hidd el nékem, kiomolhat véred,
 S asszu hamvaiddból kihalhat a féreg,
 Mégsem hiszi ő, hogy e vakmerő tettet
 Nem *váráért* hanem *szerelemből* tetted.“

Mondott volna Kádas akármit egyebet,
Veselényi szívéen nem váгна új sebet,
Sebjei, a mellyek előbb fakadának,
El vannak zsibbadva, és többé nem fájnak.

Megszokta volt immár a halálnak képét,
Kezde lassan-lassan kötni vele békét;
Sőt, mint rossz számoló tévedésből a kárt,
Nyereségnek kezdte számítani a halált.

Minek éljen? ugymond, mi öröme benne?
Élete ezentul csak gyalázat lenne;
És a szabadsággal, nyerne bár, mit érne?
Csúfos hadi törvényt vonnának fejére.

Így — midőn hűségét halállal pecsétli,
Annak tisztaságát a világ nem kétli,
Legnagyobb vétkeül vak szerelmét rója,
Hogy oly könnyen hajlott az asszonyi szóra.

Sőt szerelme — oh szív csudás önzései! —
Édes bosszut hitt a halálban rejleni:
Méreg-édes bosszut, hogy, ha neki vége,
Gyötri majd a hölgyet kísértő emléke.

Ily gondolatokból véve nyugasztalást,
 És ilyen alakban szokta meg a halált;
 De száz rémarcza van e rút szörnyetegnek:
 Mást mutat, ha egytől a szív nem ijed meg.

Iszonyúvá lön most, Kádas szavaira.
 Tehát mégsem hinné szerelmét Mária?
 Hát csak rajtavesztett kalandornak veszi,
 Ki mindezt csupán a vár fejébe teszi?

Ím meghal, a nélkül, hogy a kiért elvész,
 Hígye, méltányolja, tisztelje szerelmét!
 Oda lesz, mint olyan levélnek íratí
 Mellyet olvasatlan éget el valaki!

És meghal, a nélkül hogy legördült feje
 A kegyetlen nőben *szerelmet* költene,
 Szerelmet, mely annak, halál órájaig,
 Boszút teremjen: a megbánás kínjait.

De mit tegyen hát most? megszegje a hitet
 Mellyet zászlajának hűségére letett?
 Elfogadja ez egy gyalázatos út
 Mellyen szerelmének céljához eljuthat? —

E gondolat kellett, hogy csüggedő lelke
Nagyságát, erejét ujfent visszanyerje ;
Arcza elszántságot öltözék magára
Rendületlen hágott a vérnek padára.

Szóla ott, bal kezét megfeszítve mellén,
S jobbját ünnepélylyel ég felé emelvén :
„Bizonyságom Isten, a ki ottfenn lakik,
Milly igen szerettem amaz egy valakit.

De ha nem elégli a mit eddig tettem,
Ha kevésli a mit zálogul vetettem :
Szép szabadságomat, reménydús életemet —
S áldozatul kéri ép becsületemet :

Úgy, bár jogtalanul vett is rajtam erőt,
— Miért tiltakozom Isten s világ előtt —
Áldozatul inkább életemet adom
Mely szerelme nélkül úgyis rideg, vadon.“

Azzal térdre hullva könyörög magában,
Istennek ajánlja lelkét egy fohászban ;
— Méltóság van arczán, nyugott, lelkipható —
És szól erős hangon : „most vágj, ha mersz, bakó.“

De a bakó nem vág bámul meglepetve:
 Suhogó selyemben hölgyalak siet be,
 Mellyen a legtisztább, a legszebb *nőiség*
 Királyilag üli diadalünnepét.

Szenvedély-ragadtan siet a vérpadra,
 Megáll a hős előtt, és szól kezét adva:
 „Vitéz, vedd jobbomat... csudát tesz erényed:
Pártomat elhagyom, hogy kövessék *férjet*.”

Veselényi fölnéz, hallja e szavakat,
 Szeme, szíve, vére, elméje elakad,
 Remegő kezében érzi a hő kezét:
 Összefoly lelkében remény, emlékezet.

Megtapintja fejét, mintegy kételkedve
 Hogy *élő* embernek ily *álma* lehetne:
 Hát majd, ha föleszmél hogy való a mit lát,
 Megbirja-e szíve üdvének rohamát?

Nem birta volna meg földi gyarló kebel
 Hogy ily boldog legyen s mégse repedjen el,
 Mégse váljon mennye küszöbén semmivé,
 Csak az olly erős, mint a Veselényié.

Eldobá a multat kínzó álom gyanánt
A valóért, melyet a jelenben talált,
S gyötrelme feloszlott e pár feddő szóba:
„Oh Mária, miért e kegyetlen *próba!*“

A hölgy elpirult a feddő szemek előtt,
Mosolygva emelte föl a térdepelőt:
Fölkelt Veselényi, a délczeg levante,
S tündöklő aráját szívéhez ölelte. —

Nem esett inyére az öreg Mártonnak
Hogy a dolgok itten ilyenénkép folynak,
Bosszusan vakarta üstökének helyét,
Köszörülte torkát és csóválta fejét.

Végre nem állhatta hogy ki ne fakadjon:
„Asszonyom“ zsémbele „ez igen jól vagyon,
Igen szépen vagyon, én megnyugszom benne,
Ha nem nyugonnám is, tudom egyre menne.

De talán jó volna megkérdezned előbb:
Ha belé egyez-e a Muránybeli nép
Hogy a várt, melyet ők védnek, más kézre add
S vele ráadásul őket mint juhokat.

Mert, bár tied a vár, az őrség is tiéd,
 De Rákóczi birja a katonák szívét:
 Csak egy *lázasztó* kell... aztán ki bir velek?
 Isten óhat ugyan, de én nem felelek.“

Szóla és megindult, távozni akarván,
 Hanem Veselényi megragadta karján:
 „Itt maradsz,“ mennydörgé „te itt fogsz maradni
 A többi nép alszik, nem ér rá lázadni.

Hűséges szolgálók ezek itt, asszonyom...?
 Mint ura e várnak, nektek parancsolom,
 Fegyver közzé mingyárt e vén árulóval
 S le kell vágni, ha zajt ütne csak egy szóval.

Addsza kardod, öreg, arra szükségem lesz;
 Vissza kell sietnem váró seregemhez;
 Jó erős a hágcso: ha megbirt engemet,
 Mért ne birna meg egy csapat emberemet.“

Mária csudálva nézett jegyesére;
 De bezzeg kihült a szegény Kádas vére
 Kit a hajduk s bakó, mint hiv új cselédek,
 Fegyver alá venni legott sietének.

Nem birta megoldni a kard szíjazatját,
Rajta járt a keze, mégsem lelte csatját,
Megtalálta végre, búsan kipeczkelé
S fanyalogva nyujtá Veselényi felé.

De az másra figyelt: hirtelen valami
Lábak topogása kezde hallatszani:
Megnyilt a nagy ajtó és rajta bejöttek
Solymosi, Vadászi, Gábor Pál és többek.

A derék Solymosi bosszut állva vetett
A vezérre győztes, büszke tekintetet:
„Uram vezér, téged szabadítani jövénk:
Jer velünk, szabad vagy, a vár pedig miénk.“

Veselényi alig mert hinni szemének
A mint hű vitézi begyülekezének;
Meglepetve kérdé: az égből estek-e,
Vagy honnan teremtek ily váratlan ide?

„Nem az égből estünk“ vén Solymosi felel
„Inkább mély pokolbul vergődtünk ide fel....
Ámbár, a mint sejtem, már sürgősen...
De hisz elbeszélmem semmibe sem kerül.

Nem sokat ér, ha vén, ez az emberféle,
Másnak és magának van csupán terhére,
Sokat fekszik, mégis keveset alhatik, —
Tán, mivel majd ráér az ítéletnapig.

Kehel-kahol mindig; itt is fáj, ott is fáj,
Hol egyik, hol másik nyilallás kezdi rá,
Sebje, a mit egész életében felszedett,
Meg-meg újul, mint a fájós emlékezet.

Az álom szép leány; a vén nem kell neki,
Irtózva fut tőle, hiába kergeti:
Ellenben az ifjat ölébe fogadja,
S arczát simogatván szépen elaltatja.

Rajtam is úgy történt. Vén szemem, hiába
Hogy oly sokat nézett élte világába,
Nem akart alunni tegnap egy mákszemnyit,
Soká nézte fájva a fekete semmit.

Fölkelék tehát, és mentem a mezőre,
Ott vártam az álmod egy part megé dölve,
Láttalak, vezér, a vár felé sietni,
Unatkoztam úgyis, kedvem jött követni.

Messziről kísérlek, fel a várig épen ;
Hallom a siket zajt a rés közelében ;
Gondolám : vigan megy ottfenn a lakoma !
De az ördög benne a násznagy, a koma.

Inam szakadtában sietek lefelé ;
Vadászit az Isten útamba rendelé,
Igy s így van a dolog, elbeszélem neki :
„Megmondtam“ kiált ő „hogymost nyakát szegi!“

„De, bajtárs, az idő“ mondok „igen drága,
Egy pillanat is sok a sopánkodásra,
Ott a kötélhágszó, készen vár bennünket....
Vagy rabbá hagyjuk-e lenni vezérünket?“

Azonnal Feketét küldjük siettébe :
Vezesse hadunkat fel, a vár elébe ;
Kis csapatunk pedig némán indul, halad,
Mint fellegek árnya, melly a mezőn szalad.

Csakhamar rálelünk a kötélhágsóra,
Feljutunk a hosszú régi folyosóra,
Ott bevárjuk egymást és nyugodva késünk
Míg lecsillapodik fáradt pihegésünk.

Most hol keressünk fel — az volt a bökkenő —
 Hogy zajt, verekedést ne idézzünk elő?
 Lärmát kiált az őr, ez éji vészkakas:
 Kibúnak a baglyok, s fogva marad a sas.

A kakasnak kell hát előbb szegni nyakát
 Hogy ne háborítsa a csendes éjszakát;
 Titkon elfoglalni minden őrhelyeket,
 Fegyver alá venni az őr vitézeket.

Ugy lett: az öröknek elnémúla nyelve,
 Megnémítá azt a halálnak félelme.
 És most nagy fordítást tenne e kis csapat....
 — De, sejtem, nagyobbatt tettél, uram, magad.“

Nem várta a hős, hogy végződjék a beszéd,
 Megrázta erősen az ősz bajnok kezét,
 A jobbot; — szabadon lévén pedig a bal,
 Letörlé az öreg hév könyzeit avval.

Ekkor Veselényi, a vitézek felé
 Nyájasan fordulva, szavát fölemelé:
 „Bajtársak! a hajnal, melly imé ott derül,
 Emlékezetes lesz Murány hőseirül.

Tettetek dicső, de én is követelem
Hogy babérotokat megoszszátok velem:
Ki *ily erőségnek* lettem hódítója,
Mikép..? Isten annak a megmondhatója.“

Szóla, s elhagyandó a rémség tanyáját,
Jobb karjára fűzte mosolygó aráját:
Megnyilt minden lélek, megnyilt minden ajak,
S a szép párnak öröm-éljént riadtanak.

Csak az öreg Kádas, csak ő áll ott félre,
Nézvén szomorúan a nemes vezérre,
Ott tartá, leoldva, fegyverét kezében
S mindenféle dolgot forgatott eszében.

„Uram, ha már így van“ megszólala végre
„Hagyd ez ócska vasat felkötnöm helyére;
Már kopott: de van még belőle valami,
Hűségem irántad megbizonyítani.“

„Kösd fel“ mond a vezér, vállát veregetve.
„Kösd fel, öreg,“ monda Mária nevetve
„Most legyőzeténk, de csak azért hódolunk
Hogy biztosabb legyen *egykor* diadalunk.“

Távoztak. Lenn pedig megperdül a dobszó,
Harsog hahotával a réz tárogató,
Felriad az őrség... markában fegyvere:
De nem viaskodni, — hódolni jön vele.

És mire a napnak felkelő sugára
Röptében pihenni száll magas Murányra,
Csattogó zászlókat, mint győzelmi jelet,
Lobogtat a hűs szél a nyílt kapuk felett.

Pénteki nap lévén mely reájok viradt,
Nem ültek menyegzőt e baljós nap miatt.
Murányt Veselényi két éjen, két napon
Megrakta Fülekről éléssel gazdagon.

Harmad nap a völgyet hadsereg telé be:
Rákóczi zászlai, Illyésházi népe.
Fenn mozsarak zúgtak s tomboló vitézek
Termetes kupákkal leköszöngetének.

Néz föl Illyésházi, föl néz keseredve,
Nem jön az áldomást elfogadni kedve:
Mély völgyén Murálynak, mint tolvaj, elhalad,
Meg sem áll hadával a büszke vár alatt.

Országos Széchényi Könyvtár

JEGYZETEK

BUDA HALÁLÁHOZ.

I. ÉNEK.

1) *Öcscsével.* Megszoktuk Budát *ifjabb* testvérnek képzelni, de csak is megszoktuk. A krónikák egyszerűen *frater*-t mondanak, s az lehet *bátya*, *öcs* egyaránt. A Nibelungen *Blödel*-e, igaz, fiatalabb; de az nem történet. Thierry Amade (nem tudom mi forrás után) határozottan *Budát* nevezi *frère aîné*nek. Hogy tárgyamra nézve e fölvétel igen háládatos volt, az olvasó meg fog győződni.

2) *Keveháza.* A hunok fejedelmi temetője.

3) *Rof.* Így nevezem (Szabó Károlylyal) azon hún királyt, a ki *Rova* *Reuva*, *Ruas* stb. név alatt fordul elő az évkönyvekben. Valószínűleg *Rof* helység tartja emlékezetét.

4) *Garaboncz.* Ipolyi gyanítása szerint hadd legyen amaz alárendelt papi osztály, mely áldozatoknál a kézimunkát, bonczolást mit, végezte.

5) *Joh*, vagy *jonhó*. Régi szó, jelenti a nemesebb belrészeket.

6) *Nézők*, (*oltárnézők*). A babona nyelvén maig fennmaradt szó, noha ma eltérő értelemben.

II. ÉNEK.

¹⁾ *Rovásra hazudni.* Maig élő mondás, annyi mint sokat és folyvást hazudni, mintha csak *írva* volna. Azért mertem a *hún* írásmóddal (mely rovásra történt) kapcsolatba hozni, dacára mai tréfás színezetének.

III. ÉNEK.

¹⁾ *Gyöngyvér.* Régi *pogány*-magyar nő-nevet alig-alig talál az ember. Én a *várad* *regestrum* magyar jelentésű neveiben véltem ilyesek nyomára akadni, hol *Gyöngy*, *Gyönyörü* stb. fordulnak elő, mint nőnév. Így lőn szerkesztve a *Gyöngyvér*, mely annyi mint *gyöngy-testvér*. Nem a hasonló nevű madárra gondoltam tehát.

²⁾ *Odin.* A scandináv hitrege fő istene.

³⁾ *Norndk.* Végzetnők, mint a *párkák*. Hárman vannak. Egyike a csatán elesett hősöket vezeti Odin lakába (Walkyria).

Hogy *Detre* itt *pogányul* beszél, holott a Nibelung-éneken keresztyén, azon nem fog megütközni, ki a régibb *Edda* énekeket ismeri. Azok még mit sem tudnak ama nagy keresztyénségről, melyben egykorú hőseiket a mai német írók, mint a *civilisatio* (!) képviselőit, a *barbar* Etelével szemközt állítani annyira szeretik. A história Theodorich-jának semmi köze e regebeli Detrével.

⁴⁾ *Aszaly.* Maig élő szó. Jelenti a népnél a női mellénynek derékon alul függő karéjait (pellempátyait). Ballaginál *Zwickel*, ruhaereszték. Nálam itt csipkézett, rovátkolt szegély a köntös alján.

⁵⁾ *Hún kötés.* Általában mesterséges kötést akar jelenteni, minő a húnoknál lehetett; czélozva a ma is köznyelven forgó *kún* kötésre.

V. ÉNEK.

1) *Hadak útja*. Tejút az égen.

2) *Nagyobbik ura* a nőnek férje bátyja.

3) *Boza, kám*. Mint a *hún* és *kún* népek itala emlegettetik a krónikák által. Kölesből erjesztett sörféle folyadék.

4) *Huj! huj!* Egyike a legrégibb történeti szavainknak. Mint csatakiáltást adja krónikánk a régi magyarok szájába: „diabolica *huj! huj!* exclamatio.“

5) *Menye* olykor az idősb fivérnek az öcsöcsé' felesége, más kifejező szó hiányában. Egyébaránt a *nurust* jelenti rendesen.

VII. ÉNEK.

1) *Cserge*, sátorféle. Perzsa szó, valamint a *sátor* is. Emlékiróinknál is fordul elő, ily összetételben: *csergesátor*.

2) *Johádzik*, a fentebbi *joh* szótul, annyi, mintha *szivedzik*, *szivedezik* volna: azaz enyhül, engesztelődik. E származtatást méltóbbnak tartom, mint *juhászodik* (mert a *juhász* szelid ember!) annyival inkább, mert vidékemen a nép nem mondja: *juhászodik*, hanem *juhádzik*, vagy *juházik*, a mi nyilván más eredetre útál. (A szekér *juha* is hihetően *joha* volt, *belrésze*.)

3) *Válasz*. Nemcsak *felelet* (ez a régieknél: választ), vagy elválasztó valami, hanem *választás* is. (L. Szabó D. „Kisded szótár.“)

4) *Ketten* azaz: kettőjüket. Így használva már a XVI. századbeli „Adhortatio mulierum“ című gúnyversben. „Ha minket isten ketten (kettőnket) összebir.“

5) *Öcsédnél*. Fiatalabb nő az idősbnek öcs. Innen az öcsém asszony is.

VIII. ÉNEK.

1) *Aczéltükör*. Nem csak *aczélből készült tükör*, mint a Nagy Szótár magyarázza, sőt illet a mai nép nem is ösmer, hanem az a *gyűjtő* karika-üveg, melyen, a babona szerint, hetedik gyermek meglátja a föld alatt rejlő kinszet; és így *tömör testeken* keresztül lát vele. Innen vétetett metaphorám. (Még lehet, az *aczel* jelző is épen gyűjtő tulajdonságától ered.)

2) *Világfája*. Népmeséink is ösmernek illet. Ha már a végzet könyvét *rováson* képzeljük, ez élőfa kérge lehet a legméltóbb hely. A sibylláknál is *falevélen* volt írva.

IX. ÉNEK.

1) *Tud.* Mystikus értelemben. *Tudós* asszony.

2) *Igazándi*. A mi komolyan, *serio* megy, nem játékból. Országos keletű szó, de az irodalom megvetette: ő tudja, miért.

3) *Lábol*. Nem csak azt teszi, midőn valaki a vizet *meglábolja*, azaz lábon menve átkel rajta; hanem az úzás egy nemét is, mely csupán láb segítségével történik, a kezek használata nélkül. Így jár az adoma báró W-ről, hogy efféle úzás közben megberetválkozott. — A kép ily lábolástól van véve.

4) Hogy a táltos nem a keresztyén, nem is más ismert aera szerint számít, hanem valamely *költött* időszámítás (teszem Hunor és Magyar regekorától) képzelendő: tán fölösleges is megjegyezni.

5) Népmeséinkből vett vonás a földből *kinövő* kard.

6) „Stella cadit, tellus tremit: en ego malleus orbis!”

A krónikák.

7) *Vágja kettő*. Helyesen *ketté*. De úgy is mondják, nálunk *csak* úgy; s ez által a licentiát igazoltnak vélem.

8) *Rend.* Tájilag ma is csak *sor* értelmű. Itt a sátrak sorait jelenti.

X. ÉNEK.

1) *Nyíllal* nem *felkészülve*, hanem *nyílhuzás* vagy sorsvetés útján.

2) *Ajzotta.* Nyitotta. *Ajtó, ajak.*

3) *Megapolá:* Régiesen; megcsókolá.

4) *Két fele dőlünk.* Két oldalra; egyik egy, másik más felé; t. i. a *nevetés miatt*; de a mit nem szükség hozzátenni.

5) *Folyam elve.* Folyamon túl. Régi. Kolozsvárnak egy része ma is *Hid-elve.* Így régen *Havas-elve.*

6) *Kezéhez békéll v. békélik.* Számtalanszor előfordul régi könyvekben, s az engesztelés módját jelenti, rendesen kézcsókkal, vagy legalább kézfogással.

XI. ÉNEK.

1) *Lá'-é,* vagy *lá'-e.* Valóban így ejtik Tisza Duna közt, a *ládd-e* rövidítést még inkább megrövidítve. S a poesis ne használhatná az ilyet *alkalmilag*? Másutt kapva kap az ily hangzatos rövidítéseken.

2) *Góthol.* Tehettem volna; gót-tal s a rím ugy is megjárna. De nagy vidék így ejti a *hoz-hez* ragot. Az pereljen az én perlőimmal.

3) *Olyki.* Némely. *Ollyik.*

4) *Mersz,* mint a *félsz.* E kettő él ily formában. Véleményem szerint nem az ige második személye, hanem valóságos főnév, *sz* képzővel.

5) *Erkölc.* Eigensinn. (Itt játék is van benne a *jellemhiányra*).

6) *Sajog*. Ragyog. Régiesen. („*Sajog* mint arany.“)

7) *Pandal*. Padmaly is; de amaz határozottabban: vizpartban vájt ür.

8) *Irdatlan*. A népmesék e szava nem oly *irdatlan* szó, mint látszik. Betücszerével annyi mint *irg-atlan*, a régi *irg* (jorg) tőből; tehát a. m. *irgalmatlan* (nagy). Azt gondolná az ember: *szemét*; pedig lám: *kincs*.

XII. ÉNEK.

1) *Vün*. Vive. Jogos régi forma.

2) *Esennen*. Esdőleg. Régi szép szó.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

V

RÁTH MÓR kiadásában megjelent:

Magyarország családai

czimerekkel és leszármazási táblákkal.

Irta: **Nagy Iván.**

A munkából most a 20. és utolsó kötet jelent meg, úgy hogy az egész mű be van fejezve.

Megrendelési feltételek:

Minden 20 ívből és több czimerből álló kötetnek ára külön véve 3 frt. 40 kr.

Az I — XX. kötet bolti ára 66 frt.

Az I—XX. kötet előfizetési ára azok számára, kik egyszerre veszik meg, csak 44 frt.

Kik több kötetnek birtokában lévén, a munkát kiegészíteni kívánják, egy-egy kötetet a 2 frt. 10 krnyi előfizetési áron megszerezhetik.

Ezen irodalmunkban páratlan munka, melyben több ezer család ismertetése és több 100 czimer jelent meg — nemcsak nemzetünk történetéhez szükséges kalauzul, de egyszersmind a magyar nemzet magvát tevő őszves nemesség történetének, multjának és jelenének tükréül tekinthető. Ez okból, hol még az ősök iránt kegyelet, a nemzet multja iránt tisztelet van — egy magyar család könyvtárából sem szabad hibáznia.

